

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ І МЕНЕДЖМЕНТУ
СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ВИЩА ЛІНГВІСТИЧНА ШКОЛА (WSL), М. ЧЕНСТОХОВА, ПОЛЬЩА
ГУМАНІТАРНО-ПРИРОДНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯНА ДЛУГОША (UJD),
М. ЧЕНСТОХОВА, ПОЛЬЩА
УНІВЕРСИТЕТ HUMANITAS, М. СОСНОВЕЦЬ, ПОЛЬЩА
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. А. С. МАКАРЕНКА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
КАРПАТСЬКИЙ ІНСТИТУТ ПІДПРИЄМНИЦТВА
ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ «ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ «УКРАЇНА»»

ЗБІРНИК ТЕЗ
ХІІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«СОЦІАЛЬНА РОБОТА: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ»
25-26 травня 2023 р.

Тернопіль, 2023

УДК 364 (477): 005.745

С 70

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
(протокол № 11 від 27 червня 2023 року).*

Соціальна робота: виклики сьогодення : Збірник наукових праць за матеріалами XII Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. О. В. Сороки, С. М. Калаур, Г. В. Лещук. Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2023. 191 с.

С 70

У випуску вміщено матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції, проведеної кафедрою соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка в м. Тернопіль 25–26 травня 2023 року.

УДК (477): 005.745

ББК 65.9

© ТНПУ імені В. Гнатюка, 2023

Організатори конференції:

кафедра соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Партнери конференції:

Вища лінгвістична школа (WSL), м. Ченстохова, Польща; Гуманітарно-природничий університет імені Яна Длугоша (UJD), м. Ченстохова, Польща; Університет Humanitas, м. Сосновець, Польща; Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка; Хмельницький національний університет; Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка; ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; Карпатський інститут підприємництва Вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»».

Організаційний комітет:

Сорока О. В. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

Калаур С. М. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

Лещук Г. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

ЗМІСТ

І. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Василь Баранюк, Ольга Сорока

ПОТЕНЦІАЛ ВОКАЛЬНО-РУХОВОГО ТРЕНІНГУ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ АКТОРІВ ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ10

Павло Барладин

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ.....12

Ярослав Гарбич

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ТУРИЗМУ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....14

Тарас Демчук

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: КОГНІТИВНИЙ КОМПОНЕНТ.....17

Христина Дудар, Ольга Главацька

ФОРМУВАННЯ ЯКОСТЕЙ ДІЛОВОЇ ЛЮДИНИ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ.....18

Наталія Єсіна

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ФАХІВЦІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ОБДАРОВАНИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ.....23

Валентина Костіна

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УМОВАХ НОВИХ СОЦІАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ.....27

Людмила Макар

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ-ІНТЕРНАТАХ.....30

Вікторія Остапчук

САМОРОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ У ВИХОВНОМУ ПРОСТОРІ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ.....33

Віталій Рудинський

ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ У ВВНЗ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....37

Олександр Торічний

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ НА ОСНОВІ МЕТОДА ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВИХ СИТУАЦІЙ.....39

Ірина Туровська

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННСВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ КОЛЕДЖІВ...43

Катерина Червоненко

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....46

Світлана Чернета

ДО ПИТАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ДО НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ.....49

II. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ КЛІЄНТІВ

Тетяна Атрощенко

СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДИТИНИ-ДОШКІЛЬНИКА: ДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ.....52

Оксана Боднар, Анастасія Хомашук

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ.....54

Юрій Бриндіков

ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ В УКРАЇНІ.....56

Інеса Гаркуша, Сергій Дубінський

ЩОДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....59

Юрій Гнатишин

ОСНОВНІ ПІДХОДИ МЕДІАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА.....63

<i>Анна Доценко, Вікторія Степаненко</i>	
КОЛИСКОВИЙ СПІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ТЕРАПЕВТИЧНИЙ ЗАСІБ ВІДНОВЛЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ РІВНОВАГИ ДИТИНИ..	66
<i>Оксана Жизномірська</i>	
ПСИХОЕМОЦІЙНА ТА СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	68
<i>Тарас Заблоцький</i>	
РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ПРИ ВИНИКНЕННІ ЯВИЩА КІБЕРБУЛІНГУ СЕРЕД МОЛОДІ.....	72
<i>Олексій Знобей, Юлія Остапенко</i>	
ЦЕНТР СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ ЯК ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ.....	76
<i>Ірина Іонова, Наталія Абрамцева</i>	
ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ.....	78
<i>Світлана Калаур, Юлія Гейко</i>	
МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИМ ПЕДАГОГОМ ПРОФІЛАКТИКИ АГРЕСІЇ ТА БУЛІНГУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	82
<i>Світлана Калаур, Олеся Мішук</i>	
ШОПЛІФТИНГ ТА ЙОГО ПРОФІЛАКТИКА.....	86
<i>Олена Карпенко</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.....	88
<i>Олексій Клочко, Катерина Чорнобук</i>	
СКЛАДОВІ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ.....	91
<i>Антоніна Конончук</i>	
ЗМІСТ, ФОРМИ І МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В «УНІВЕРСИТЕТІ ТРЕТЬОГО ВІКУ».....	95
<i>Юлія Креховець, Галина Олійник</i>	
ПОТЕНЦІАЛ КІНЕМАТОГРАФУ В СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ З МОЛОДШИМИ ПІДЛІТКАМИ....	99
<i>Катерина Кузьма, Галина Лещук</i>	
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДІТЕЙ.....	103

<i>Олена Купенко, Олена Пехота</i>	
ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТА ВТІЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ПРОФЕСІОНАЛУ.....	106
<i>Галина Лещук, Іван Галаган</i>	
ДИТЯЧА БЕЗДОГЛЯДНІСТЬ У ПРОБЛЕМНОМУ ПОЛІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ: ФАКТОРИ.....	109
<i>Олександра Миколів</i>	
ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ПРОФІЛАКТИКИ МОБІНГУ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	111
<i>Оксана Міхєєва</i>	
ОСНОВНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ.....	115
<i>Анастасія Окаєвич</i>	
АЛГОРИТМ РОБОТИ ВІЙСЬКОВОГО ПСИХОЛОГА НА ЕТАПІ ПІДГОТОВКИ ТА ПІД ЧАС УЧАСТІ В БОЙОВИХ ДІЯХ.....	118
<i>Наталія Олексюк</i>	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ (ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ) ТА ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ОСІБ В ОБ'ЄДНАНІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ.....	122
<i>Галина Олійник, Зоряна Король</i>	
СУТНІСТЬ ПРИРОДИ ТА ГЕНЕЗИ ВІКТИМНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	125
<i>Галина Олійник, Надія Шимків</i>	
МЕДІАСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК СПЕЦИФІЧНА СКЛАДОВА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ.....	128
<i>Анжела Полянничко, Микола Захарченко</i>	
ПРОФІЛАКТИКА БУЛІНГУ У ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	132
<i>Лілія Ребуха, Назар Цибульський</i>	
ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ: СУТНІСНІ ОСОБЛИВОСТІ.....	134
<i>Юлія Рудакевич</i>	
СИСТЕМНА ПРОФІЛАКТИКА БУЛІНГУ: ПРОФІЛАКТИЧНІ ЗАХОДИ.....	136

Олександр Сватенков

КОМПЛЕКСНІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ДИТЯЧОГО ЗАКЛАДУ ОЗДОРОВЛЕННЯ І ВІДПОЧИНКУ.....138

Ольга Сергієнко

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ВИЇХАЛИ ІЗ ЗОНИ БОЙОВИХ ДІЙ.....142

Ольга Сорока, Костянтин Щербина

ТИМБІЛДІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО КОРПОРАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ.....144

Юліана Стельмах, Людмила Петришин

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ІЗ ДІТЬМИ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....146

Олександр Чічель, Іван Маковський, Маргарита Євтух

ПІДХІД, ОРІЄНТОВАНИЙ НА СИЛЬНІ СТОРОНИ, У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ.....149

Наталія Шниг, Крістіна Андрухова

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФІЛАКТИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА У МОЛОДІЙ СІМ'Ї.....153

Наталія Шниг, Аліна Лясіна

ЗМІСТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З НЕБЛАГОПОЛУЧНИМИ СІМ'ЯМИ, ЩО ОПИНИЛИСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ.....157

ІІІ. ПОТЕНЦІАЛ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Софія Басараб, Людмила Петришин

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ДІТЬМИ ІЗ СИНДРОМОМ ДАУНА.....161

Іван Головатюк

ЗАРУБІЖНІ ПІДХОДИ ДО ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ У СПЕЦІАЛЬНІЙ ОСВІТІ.....164

Людмила Завацька

ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІВ ДО СТВОРЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....166

<i>Олексій Клочко, Альона Волкова</i>	
ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ УПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ.....	169
<i>Галина Лещук, Наталія Чабан</i>	
ПРОФІЛАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ ЕКСКЛЮЗІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ.....	173
<i>Галина Олійник, Ольга Главацька</i>	
СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ.....	176
<i>Василь Олло</i>	
ЕЛЕМЕНТИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ СОЦІАЛЬНО- КРЕАТИВНОЇ МОДЕЛІ ВИКЛАДАЧ-ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ.....	179
<i>Ірина Ремез, Людмила Петришин</i>	
ОСНОВНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ ДЦП.....	183
<i>Евеліна Усольцева</i>	
ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК «SOFT-SKILLS» У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З БРАДИЛАЛІЄЮ.....	186

I. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Василь Баранюк

аспірант

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка,

м. Тернопіль, Україна

Ольга Сорока

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка,

м. Тернопіль, Україна

ПОТЕНЦІАЛ ВОКАЛЬНО-РУХОВОГО ТРЕНІНГУ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ АКТОРІВ ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ

Розкрито потенціал вокально-рухового тренінгу в підготовці майбутніх акторів фахового коледжу. Увага зосереджена на особливостях вокально-рухового тренінгу, в основі якого – принцип поєднання вільного тіла, звуку і дії.

***Ключові слова:** тренінг, вокально-руховий тренінг, фаховий коледж, майбутні актори, підготовка.*

Соціально-культурні зміни, що відбуваються сьогодні в Україні, стрімко зростаючі тенденції духовного відродження, відновлення втраченої наступності поколінь, зумовлюють потребу у розробці концептуальних засад підготовки кадрів у галузі культури. Людина, яка володіє творчими здібностями, завжди була, є і буде центром збереження та поширення культури. Проблема пошуку нових шляхів професійної підготовки драматичних акторів наразі стає дедалі актуальнішою. Ми пов'язуємо це з тим, що розвиток театральної педагогіки сьогодні закономірно диктує застосування нових методів, засобів та прийомів професійної підготовки студентів-акторів.

В основі системи професійної підготовки драматичних акторів лежить вчення К. Станіславського про сценічну дію [2]. Така дія є єдиним психофізичним процесом, обумовленим безліччю факторів, у ході якого актор справді переживає події «з ролі». Серед умов, що визначають виникнення справжньої дії, К. Станіславський називає фактори, що впливають на виникнення у актора готовності до творчості. Йдеться про відчуття правди, зосередженість і м'язову свободу, які можна й потрібно вдосконалювати. Завдяки цим умовам можливо розвинути творче самопочуття, що в результаті допоможе актору висловити на сцені глибину

життя людського духу персонажа найбільш повно, точно, яскраво і жваво за допомогою слова, голосу, жестів.

Студенти, які не опанували вміння зосереджуватися, не розвинули здатність по-дитячому вірити в те, що відбувається з ними на сцені, не можуть впоратися з наступними складнішими завданнями акторського навчання на старших курсах фахового коледжу. Подібна ситуація відбувається із м'язовим звільненням. Не досягнувши справжньої свободи тіла, актор не подужає сценічної дії – життя людського духу, вираженого у фізичному прояві. Він змушений буде лише ілюструвати, показувати, демонструвати його, але не зможе пережити його насправді. Від м'язової свободи безпосередньо залежать як пластична виразність актора, так і можливості його голосу передавати глибину прихованого душевного життя людини.

Традиційно в процесі навчання акторів у фаховому коледжі педагоги з акторської майстерності займаються лише розвитком двох з названих вище умов – вихованням віри у сценічну вигадку та керування власною увагою. На жаль, третя умова – необхідність м'язового звільнення – лише декларується. М'язова свобода лише сприймається базовою необхідністю професійної підготовки майбутніх акторів. Вона являє собою вміння природно виконувати найрізноманітніші рухи і виникає під впливом хорошого фізичного стану майбутнього актора. На практиці відбувається зовсім по-іншому. Сьогодні практично відсутні актори без м'язових затисків.

Саме тому на заняттях з пластики доволі багато часу приділяється розвитку рухливості, гнучкості, еластичності м'язів, а також зовнішній виразності. Цього можна досягнути за допомогою переважно силових вправ, які роблять м'язи сильнішими й еластичнішими [1]. Але не можна сказати, що при цьому тіло студента стає вільним. Навпаки, воно набуває додаткових затискачів, часто не знімаючи звичного напруження з плечового пояса і попереку.

Окрім пластичної виразності актора, основним засобом передачі на сцені життя людського духу є його голос. Тренуючи навички правильного голосоутворення, педагоги сценічної мови займаються зняттям м'язових затискачів у студентів-акторів, досягаючи значних результатів у розвитку та вдосконаленні їхніх природних голосових можливостей.

Одним із засобів, що дає змогу сформувати у майбутніх акторів фахового коледжу вміння й навички правильного голосоутворення із пластичною виразністю на основі вироблення м'язового звільнення, є вокально-руховий тренінг, в основі якого – принцип поєднання вільного тіла, звуку і дії. Вокально-руховий тренінг допомагає розвинути у майбутніх акторів відчуття колективу як єдиного організму, здатність працювати в єдності один з одним.

Таким чином, студенти-актори після проходження вокально-рухового тренінгу, вільно реагують на імпульси, що народжуються музикою. Завдяки зовнішній та внутрішній свободі їхні тіла миттєво та повноцінно

включається в дію, до якої їх «підштовхує» музика. Таким чином, актор не «ілюструє» музику, а втілює її. Поступово, тіло і вільний голос стають «інструментами», у найдрібніших подробицях, що виражають життя людського духу в його найрізноманітніших проявах.

У процесі проходження вокально-рухового тренінгу студенти-актори набувають м'язової свободи, у них формуються навички правильного голосоутворення, глибокого та легкого дихання, рівного кантиленного звучання у поєднанні з рухом під час будь-якого фізичного навантаження. Наприклад, вони можуть рівно співати без збивання дихання і голосових стрибків у положенні «на голові», під час стрибків, бігу або падінь.

Отже, вокально-руховий тренінг, на нашу думку, допомагає розкрити глибоко приховані внутрішні сили, сприяє вивільненню потужної творчої енергії, що є надзвичайно важливо для майбутніх акторів.

Список використаних джерел

1. Грицан Н. В. Техніка сценічного мовлення: навч.-методичний посібник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Івано-Франківськ, 2020. 286 с.
2. Patsunov V. Система театру «переживання» в контексті проблем театральної освіти. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв*. Серія: Сценічне мистецтво. 2018. № 1. С. 125–131.

Павло Барладин
аспірант кафедри педагогіки
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
м. Хмельницький, Україна

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Розкрито сутність змішаного навчання у ВВНЗ, його організаційні і технологічні аспекти. Схарактеризовано онлайн-навчання та змішане навчання, вказано на їхні особливості та обставини, що їх спричиняють.

Ключові слова: компетентність, професійна підготовка, заклади вищої освіти, майбутні фахівці.

Комунікативна компетентність – одна із базових характеристик професійної компетентності фахівців галузі освіти. Її формування становить одне з найважливіших завдань підготовки майбутнього педагога, що служить запорукою його подальшого особистісного та професійного розвитку. Комунікативна компетенція базується на вмінні продуктивно спілкуватися із співрозмовником, уникаючи конфліктних ситуацій, будувати конструктивні взаємини, досягати компромісу при обговоренні проблемних питань, здатності надати посильну допомогу школярам, батькам та колегам-педагогам. Крім того, поняття комунікативної компетенції включає оволодіння певними нормами спілкування, поведінки, що є результатом засвоєння різних етнічних та

соціально-психологічних еталонів, поведінкових стереотипів, стандартів [1].

Вирізняють когнітивну, ціннісно-мотиваційну та практичну характеристики комунікативної компетентності.

Когнітивний компонент характеризує діяльність із забезпечення учнів системою професійних комунікативних знань. Він реалізується шляхом насичення навчального процесу комунікативним змістом; шляхом цілеспрямованої організації позааудиторної освітньої діяльності, орієнтовану на самостійне здобуття та поглиблення комунікативних знань на основі самоосвіти.

Практичний компонент відображає діяльність з розвитку професійних комунікативних умінь і ґрунтується на забезпеченні студентів комунікативним досвідом, організації різної за видами, формами та змістом цілеспрямованої самостійної діяльності.

Ціннісно-мотиваційний компонент характеризує діяльність з формування ціннісного ставлення до майбутнього професійного функціонування, установки на розвиток професійної комунікативної компетентності та участь у професійному спілкуванні.

Розвиток професійної комунікативної компетентності спирається на сукупність загальних принципів цілісного педагогічного процесу, таких як міждисциплінарна координація, особистісно-орієнтована спрямованість навчання, свідомість та активність студентів [2].

Принцип міждисциплінарної координації сприймається як уміння використовувати методологію, основні тези, апарат навчальних дисциплін, і навіть набуті навички для вирішення пізнавальних, навчальних і професійних завдань.

Відповідальність за розвиток здібностей професійного спілкування майбутнього педагога в процесі навчання в умовах закладу освіти формально лежить на педагогічному складі кафедр, які викладають дисципліни гуманітарного профілю, які закладають фундамент професійної комунікації. Сюди слід віднести педагогіку, психологію, іноземні мови, філософію, соціологію, тобто ті навчальні дисципліни, які спрямовують свої зусилля в розвитку на студентів, а саме на їх здібності до емпатії, конгруентності – природному, довірчому, відкритому спілкуванню і поведінці; толерантному ставленню до «іншої думки», конструктивності – здатності позитивно сприймати та запобігати або раціонально вирішувати конфліктні ситуації; навичок співробітництва – вміння працювати «в команді», взаємодії з іншими людьми, без обмеження їхніх прав та інтересів.

Отже, критерієм підвищення рівня розвитку зазначених комунікативних якостей у студента можна вважати його здатність до прийняття самостійних зважених рішень та усвідомлення відповідальності за їх наслідки; рефлексії – аналізу скоєних вчинків, здійснення самоконтролю особистісного розвитку. Для досягнення зазначених цілей вища школа має в своєму розпорядженні достатній арсенал педагогічних

засобів. Серед них різні психологічні тренінги особистісного та професійного розвитку, організація рольових та ділових ігор, учасники яких, імітуючи реальні умови майбутньої діяльності, моделюють свою поведінку з подальшим критичним аналізом досконалих дій, круглі столи та наукові сесії, виступаючи на яких учасники набувають досвіду ведення полеміки, дискусії.

Список використаних джерел

1. Альохіна Н. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*, 2013. №40 (2). С. 51–55.

2. Стеценко Н. М. Комунікативна компетентність як складова професійної підготовки сучасного фахівця. *Педагогічний альманах*, 2016. №29. С. 185–191.

Ярослав Гарбич

аспірант

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ТУРИЗМУ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті обґрунтовано потребу виваженого підходу до формування професіоналізму майбутніх менеджерів туризму. Головна увага зосереджена на характеристиці соціально-педагогічних аспектів використання інтерактивних технологій в освітньому процесі. Розкрито потенціал інтерактивних технологій та проаналізовано соціально-педагогічні особливості організації інтерактивного навчання.

Ключові слова: професіоналізм, майбутні менеджери туризму, інтерактив, інтерактивні технології, особливості.

Нині у закладах вищої освіти професійна підготовка конкурентоздатного фахівця повинна базуватися на активному використанні сучасних інноваційних освітніх технологій, які базуються на інтерактивному навчанні. Усі майбутні фахівці, які працюватимуть в сфері «людина – людина» мають ще під час навчання опанувати високим рівнем професіоналізму та оволодіти визначеними загальними та фаховими компетенціями відповідно до вимог майбутньої професійної діяльності. Не залишаються осторонь і майбутні фахівці галузі знань 24 Сфера послуг, які здобувають спеціальність 242 Туризм. Беззаперечним є той факт, що майбутній фахівець, який надаватиме туристичні послуги та працюватиме в туристичних (туроператорських) компаніях, малих підприємствах (турагенства, екскурсійні бюро), закладах курортного господарства, інших

підприємствах індустрії туризму та рекреації, державних та регіональних органах влади з управління туризмом повинен ще під час навчання опанувати не лише увесь спектр теоретичних знань, а й оволодіти вміннями та навичками.

Вважаємо, що забезпечити здобувачу вищої освіти якісне засвоєння усього спектру теоретичних знань, умінь та навичок в сфері туризмології на основі використання засобів інтерактивних технологій надасть можливість вільного доступу до працевлаштування та суттєво розширить спектр фахових компетенцій.

Наголосимо, що з психолого-педагогічної точки зору сучасна професійна підготовка майбутніх *фахівців спеціальності 242 Туризм* базується на теоретичних засадах (нормативні та вибіркові дисципліни), практичній підготовці) і спрямована на створення належних умов для творчого розвитку обдарованої особистості. У нашому баченні професійна підготовка здобувачів освіти має відбуватися в позитивному освітньому середовищі, що вимагає нового рівня організації й використання інтеракцій.

Насамперед відзначимо, що без системного впровадження інтерактивних технологій навчально-пізнавальна діяльність студентів у ЗВО стане лише загальним теоретичним гаслом. Тобто освітній процес майбутніх фахівців спеціальності 242 Туризм повинен бути максимально наповнений інтерактивом. Виходимо з тих міркувань, що інтерактив – означає здатність взаємодіяти. Зокрема інтерактив «передбачає: діалогічність, висвітлення та аналіз кожної проблеми під різним кутом зору, відмову від стереотипу та шаблону» [1, с. 9]. Саме на основі інтерактиву можна забезпечити активну взаємодію, організувати ініціативне спілкування здобувачів освіти і налагодити ефективне та цілеспрямоване співнавчання, взаємонавчання на основі рівноправності педагога та студентів.

На основі узагальнення публікацій Н. Волкової, Ю. Гладун, М. Кадемії, Н. Коломієць О. Пометун, С. Сисоєвої можемо констатувати, що з соціально-педагогічної точки зору інтерактивні технології виступають елементом особистісно зорієнтованої освіти, адже передбачають таку організацію освітнього середовища, яка базуються на паритетності стосунків усіх учасників, багатосторонній активній комунікації в режимі діалогу, безпосереднє встановлення взаєморозуміння та активний пошук спільного вирішення навчальних завдань й розвиток особистісно-професійних якостей.

На основі аналізу статті Л. Мельник [2, с. 261] було встановлено методичні особливості організації інтерактивного навчання, які варто враховувати під час професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальності 242 Туризм. А саме: застосування проблемних ситуацій, що сприяє діалогу, дотримання правил навчального співробітництва, використання комунікативних методів і прийомів, оптимізація системи оцінювання результатів діяльності, розвиток навичок самоаналізу та

самоконтролю індивідуальної та групової діяльності.

Вивчення практики організації освітнього процесу майбутніх фахівців спеціальності 242 Туризм дало підстави для констатування того, що серед усього спектру інтерактивних технологій найбільшою перспективою для формування фахової компетентності володіють такі, як-от:

– діалогічно-дискусійні (діалог, бесіда, диспут, дискусія, мозковий штурм);

– ігрові технології (метод програвання ролей, ділова гра, рольова гра, інтерактивна гра, імітаційна гра, стимуляційна гра);

– технології тренінгу (соціально-педагогічний, навчальний);

– інформаційно-комунікаційні технології; гейміфікація (телеконференція, вебінар, комп'ютерні ігри).

Названі інтерактивні технології мають такі вагомні властивості як візуалізованість, ефективність, діагностичність та відтворюваність. Вони зможуть забезпечити «рівноправні партнерські стосунки між викладачем і студентом; співпраця студентів, що ґрунтується на принципах педагогіки співробітництва; орієнтація навчання на результат і набуття студентами життєвих компетенцій» [3, с. 24]. Вважаємо, що ці властивості інтерактивних технологій є вагомими та повинні бути враховані під час формування професіоналізму у майбутніх фахівців спеціальності 242 Туризм.

У підсумку наголосимо на тому, що традиційна система професійної підготовки студентів у ЗВО володіє певними позитивними надбаннями, однак для досягнення суттєвих змін доцільне внесення сучасних інновацій в освітню підготовку, які дозволять привести освітній процес у відповідність до сучасних вимог ринку праці. Перед майбутніми фахівцями туристичної галузі стоять доволі складні завдання, які можуть виконати лише компетентні фахівці, навчальний процес у яких був організований на основі використання інтерактивних технологій.

Список використаних джерел

1. Волкова Н. П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі: навчально-методичний посібник. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.

2. Мельник Л. В. Впровадження інтерактивних технологій у навчальну діяльність ВНЗ у рамках реалізації задач Болонського процесу. *Педагогічні науки*. 2008. Вип. 48. С. 260–263.

3. Скучинська Л. С. Теоретико-методичні аспекти використання інтерактивної технології навчання у вищих технічних навчальних закладах. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2011. № 17 : Педагогічні науки. С. 22–25.

Тарас Демчук

аспірант 1 року навчання спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль, Україна

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: КОГНІТИВНИЙ КОМПОНЕНТ

Розкрито сутність формування управлінської компетентності у здобувачів вищої освіти. Охарактеризовано структуру професійної компетентності та вказано на значущість когнітивного компонента у майбутній педагогічній діяльності.

Ключові слова: управління освітою, компетентність, здобувачі вищої освіти.

Основна освітня програма у будь-якому виді освіти спрямована на вирішення завдань формування компетентного фахівця. Кожен її елемент у теоретичній та практичній підготовці націлений на досягнення ефективних професійних результатів. Відповідно виникає потреба у дослідженні педагогічних умов, за яких будь-який сукупний елемент освітньої програми оптимально виконує певні функції. У контексті цього дослідження інтерес представляють педагогічні умови формування когнітивного компонента готовності майбутніх фахівців до педагогічної діяльності. Особливе місце приділяється становленню у майбутніх фахівців цілісного сприйняття майбутньої професійної діяльності та власної діяльності в ній, здатності до прийняття самостійних відповідальних рішень, постійного професійного саморозвитку та вдосконалення.

Під професійною педагогічною компетентністю майбутнього фахівця в даній статті розумітимемо інтегративну характеристику суб'єкта діяльності, в якій відображено вимоги до володіння ними професійними знаннями, вміннями, а також до його особистісних якостей, ціннісних орієнтацій, що є потенційно важливими для здійснення ефективної педагогічної діяльності.

Досліджуючи структуру професійної компетентності, науковці вказують на значущість когнітивного компонента. Формування когнітивного компонента професійної компетентності здобувача ЗВО є важливим етапом професійного становлення майбутнього педагога [1].

Аналіз визначень когнітивного компонента професійної компетентності у сучасній науковій педагогічній літературі дозволив виявити різні підходи для її розгляду. Результатом рефлексивного осмислення поглядів відомих нам авторів стало виведене нами робоче визначення когнітивного компонента професійної педагогічної компетентності бакалавра, який розглядається нами як ціннісне, дієве знання про функціональні види діяльності педагога, готовність застосовувати їх у майбутній педагогічній діяльності.

За усвідомлене та осмислене набуття знань, їх перетворення в уміння та навички, здатність застосування їх у реальній діяльності відповідає саме когнітивний компонент професійної педагогічної компетентності.

Такий підхід до знань, що є основою когнітивного компонента професійної компетентності, дозволяє говорити про їхній дієвий характер. Під дієвим знанням ми розуміємо таке знання, яке здобує учнями самостійно, за допомогою педагога або у його супроводі, але не отримано від нього у готовому вигляді. Дієве знання також пов'язане з продуктивними способами діяльності здобувачів, орієнтоване на його актуалізацію у практиці професійної педагогічної діяльності [2]. Це означає, що знання, які набувають майбутні педагоги, повинні мати особистісно-значиму, ціннісну основу. Знання теорії, фактів, законів, що набуваються в процесі навчання не є для здобувача цінними власними силами. Ці знання необхідні, щоб, закінчивши ЗВО, стати компетентнішим фахівцем, мати конкурентні переваги на ринку праці та побудувати успішну професійну кар'єру.

Таким чином, здобувачі вищої школи орієнтовані не просто на механічне збільшення знань, але й на розуміння того, які знання йому необхідні для здійснення майбутньої професійної діяльності, та як практично використовувати ці знання, щоб ця діяльність була найбільш ефективною та успішною.

Список використаних джерел

1. Олексієнко О., & Розказов А. Розвиток управлінської компетентності здобувачів вищої освіти. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 2021. №1 (100).

2. Керекеша-Попова О. В. Формування управлінської компетентності майбутніх інженерів-педагогів у процесі професійно-педагогічної підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Бердянськ, 2020. 317 с.

Христина Дудар

здобувач першого рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Ольга Главацька

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

ФОРМУВАННЯ ЯКОСТЕЙ ДІЛОВОЇ ЛЮДИНИ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

У статті проаналізовано науково-теоретичні та практичні дослідження проблеми формування якостей ділової людини у майбутніх фахівців соціальної сфери. Розкрито сутність поняття «ділова людина» та обґрунтовано процес формування якостей ділової людини у майбутніх фахівців соціальної сфери. Означено, що формування якостей ділової людини у студентів представлено як ієрархія трьох рівнів: мотиваційно-когнітивний; функціональний; інноваційний; ціннісний. Визначено основні етапи процесу формування ділових якостей у студентів.

Ключові слова: майбутні фахівці соціальної сфери, якості ділової людини, ділова людина, якості ділової людини.

Постановка проблеми. Ринкові відносини як об'єктивна реальність змінили стиль життєдіяльності особистості й суспільства, звичні цінності, стосунки між людьми. Прискорена трансформація суспільства, кардинальні зміни в поглядах на життєві ідеали, зростання пріоритетів ділового способу життя вимагають формування у сучасної студентської молоді якостей ділової людини з метою успішного адаптування в конкурентному ринковому середовищі.

Означеній проблемі присвячено наукові дослідження І. Беха, М. Боришевського, Є. Ільїна, Д. Колесова, В. Оржеховської, В. Селіванова. Значний внесок у розв'язання порушеної проблеми зроблено В. Зінченком, М. Тименком, М. Янцуром та ін. У формуванні якостей ділової людини перевага надається інтелектуальним умінням та прийомам вольової регуляції поведінки.

Реалії сьогодення засвідчують необхідність формування особистості майбутнього фахівця соціальної сфери з високим рівнем освіченості, ділової культури, гуманістичних поглядів і переконань. У зв'язку з цим виникає потреба розглянути проблему формування якостей ділової людини у майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти.

Мета статті полягає у розкритті сутності поняття «ділова людина» та обґрунтуванні процесу формування якостей ділової людини у майбутніх фахівців соціальної сфери.

Виклад основного матеріалу. Традиційно ділова людина розглядалась як важливий виконавець певних функцій, тому значну кількість зарубіжних праць присвячено характеристикам поведінки, вчинків, способів мислення ділової людини. Зокрема, спеціалісти Р. Гріфін, М. Грегор, Б. Швальбе, С. Якобсон та ін. основними характеристиками поведінки ділової людини називають раціональну організацію справи, забезпечення і дотримання трудової дисципліни, оптимальне використання вкладених ресурсів для отримання практичного результату [4].

У вітчизняній науці дослідження В. Денисюка, В. Лущика, Г. Щокіна спрямовані на виділення ряд навичок у поведінці ділової людини, що

необхідні для здійснення управлінської діяльності: здатність збирати та аналізувати інформацію; вміння планувати, формувати цілі, визначати найкращий спосіб розв'язання завдань, розробляти заходи із досягнення цілей; навички ведення бесіди, вміння чітко висловлювати свої думки та ідеї [5; 8].

Майже всі дослідники у характеристиках ділової людини перераховують від трьох до п'ятнадцяти якостей за порядком їх значущості, а саме: організованість, відповідальність, практичність, компетентність, раціональність, наполегливість, комунікативність, цілеспрямованість, порядність, чесність, активність, самостійність, ініціативність, впевненість у собі, дисциплінованість. Вказана сукупність якостей характеризує людину як ділову у всіх життєвих сферах її існування. На думку багатьох учених, достатніми якостями для характеристики людини як ділової можна вважати організованість, відповідальність і практичність. По-перше, зазначені якості виділяються переважно більшістю спеціалістів як необхідні й провідні у характеристиках ділової людини. По-друге, дослідники вважають ці якості обов'язковими складовими більш складних характерних психічних утворень ділової людини: діловитості, ділового потенціалу тощо. По-третє, ці якості самі мають інтегрований характер. Зокрема, організованість включає складові елементи дисциплінованості, відповідальності, зібраності, наполегливості, раціональності, самовладання, самоконтролю, цілеспрямованості; відповідальність – гуманізму, демократизму, поваги до моральних норм, порядності, принциповості, самокритичності, самостійності, самоконтролю; практичність – креативності, наполегливості, передбачливості, відповідальності, раціональності, організованості, рішучості, цілеспрямованості тощо [2; 4; 7].

Вищевказаний аналіз свідчить про складність і в той же час актуальність та необхідність формування якостей ділової людини у студентів закладу вищої освіти. Слід позитивно відмітити досвід освітнього процесу Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка в даному аспекті, оскільки саме тут є найбільші можливості щодо формування даних якостей. Згідно навчального плану студенти спеціальності «Соціальна робота» вивчають низку дисциплін, які дають теоретико-методологічну основу формування даних якостей. Під час навчання майбутні фахівці оволодівають основними фаховими компетентностями, а саме:

- знання і розуміння природи управлінської праці і процесів менеджменту;
- знання посадових і функціональних обов'язків менеджера, засобів досягнення цілей і підвищення ефективності роботи організації;
- уміння використовувати сучасну інформаційну технологію і засоби комунікації, необхідні в управлінському процесі;
- володіння мистецтвом управління людськими ресурсами (людьми);

- володіння мистецтвом налагодження зовнішніх зв'язків;
- здатність до самооцінки, уміння робити правильні висновки і безперервно підвищувати свій професійний рівень.

Формування якостей ділової людини у студентів представлено як ієрархія трьох рівнів, зокрема:

- мотиваційно-когнітивний – сукупність мотивів, теоретичних знань, адекватних цілям і завданням управлінської діяльності. Даний рівень реалізується на лекційних заняттях, а також у формі індивідуальної і самостійної роботи студентів з чітко визначеною постановкою завдань пошуково-дослідницького характеру;

- функціонування. На цьому рівні формування якостей ділової людини студенти на семінарських і лабораторних заняттях відтворюють наявні теоретичні знання, а також моделюють власну діяльність як ділову людину певного закладу, регульовану зовнішньою нормативно-правовою базою. На даному рівні студент зацікавлений у якісному виконанні технології процесу відповідно до визначених норм;

- інновації – навчання студентів виробленню власної інновації, що передбачає наявність мотиву і спонукає його до творчості й здатності визначати мету свого розвитку і організації загалом. Ухвалення рішення про мету розвитку своєї базової управлінської діяльності й програми втілення рішення в життя є найважливішим компонентом поведінки студента на даному рівні формування якостей ділової людини;

- цінностей. Цей рівень являє собою ціннісний орієнтир формування морально-вольових якостей ділової людини у студентів: стимулює появу мотиву розвитку й освоєння інновацій, а також здійснює добір прийнятих для суб'єкта інновацій [1; 3; 6].

Педагогічна структура процесу формування морально-вольових якостей ділової людини у студентів включає три основні етапи, цілі та завдання яких відображено у таблиці 1.

Таблиця 1

Основні етапи процесу формування ділових якостей у студентів

Етапи	Мета	Завдання
Перший	Засвоєння знань та формування умінь щодо дотримання моральних норм і правил поведінки у суспільстві.	1. Оволодіння знаннями й уміннями щодо вольової регуляції поведінки. 2. Оволодіння прийомами самопізнання, самоконтролю та самоаналізу взаємовідносин із оточуючою реальністю.
Другий	Формування свідомого позитивного ставлення до моральних норм і правил поведінки у суспільстві.	1. Аналіз якостей ділової людини. 2. Залучення до діяльності, що сприяє вияву і закріпленню позитивних моральних та вольових станів особистості.
Третій	Формування досвіду дотримання моральних норм і правил поведінки у суспільстві.	1. Залучення до діяльності, що сприяє вияву і вольовому закріпленню моральних дій та вчинків. 2. Створення ситуацій протидії морально-

		негативним, антисупільним, антигромадським явищам. 3. Оволодіння прийомами самовиховання.
--	--	--

На першому етапі здійснюється оволодіння необхідним мінімумом знань про волю та характер людини, прийомами самопізнання, самоконтролю, самоаналізу взаємовідносин з оточуючою реальністю. Знання норм, правил і принципів суспільно-моральної поведінки зумовлює правильні дії та вчинки, що, у свою чергу, сприяє формуванню моральної спрямованості вольових зусиль особистості. На другому етапі відбувається формування об'єктивної і суб'єктивної готовності студентів до моральної та вольової регуляції психічних станів, що виникають у процесі діяльності. На третьому етапі у студентів формується і закріплюється досвід дотримання моральних норм і правил поведінки у суспільстві. Досягнення поставленої мети здійснюється шляхом послідовного включення у різні форми діяльності, відповідальне виконання завдань.

Висновки. Отже, аналіз науково-теоретичних і практичних досліджень показав, що діловою можна вважати будь-яку людину незалежно від статі, соціального становища та роду діяльності. Така людина володіє сукупністю якостей, що виявляються за різноманітних життєвих ситуацій і визначають єдність моральної та раціонально-прагматичної спрямованості її особистості. Ці якості зумовлюють способи мислення й поведінки ділової людини в житті. Науковці-теоретики, й спеціалісти-практики наділяють ділову людину досить широким спектром якостей, формування яких повинно здійснюватись як в процесі навчальної діяльності у закладі вищої освіти так і в результаті власної творчої професійної діяльності. У процесі підготовки майбутніх соціальних працівників важливим є особистісне спрямування навчально-пізнавального процесу, орієнтування його на розвиток професійної компетентності, забезпечення умов для поглиблення мотивації навчальної діяльності студентів, розвитку їх зацікавленості та відповідальності за результати навчання.

Список використаних джерел

1. Боришевський М. Й. Моральна саморегуляція поведінки особистості: понятійний апарат. К. : ІП АПН України, 2003. 24 с.
2. Васильєв В. Посібник до вивчення розділу «Кадрова робота з державними службовцями». Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2006. 72 с.
3. Главацька О.Л. Менеджмент соціальної роботи : теорія та практика : навчально-методичний посібник. Тернопіль : Вектор, 2015. 616 с.
4. Гріфін Р., Яцура В. Основи менеджменту : підручник. Львів : БаК, 2001. 624 с.
5. Діуліна В.В. Соціально-педагогічні умови формування морально-етичної культури майбутнього керівника управлінської діяльності: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків,

2003. 187 с.

6. Єлізарова І.О. Секрети ділового успіху: навчальний посібник. К. : Кондор, 2014. 80 с.

7. Зозуляк-Случик Р.В. Формування професійної етики майбутніх соціальних працівників у освітньому процесі сучасних університетів: методичні рекомендації. Івано-Франківськ: НАІР, 2019. 104 с.

8. Щекин Г.В. Планирование и организация работы с персоналом : учебное пособие. К. : МАУП, 1993. 92 с.

Наталія Єсіна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди,
м. Харків, Україна

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ФАХІВЦІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ОБДАРОВАНИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ

***Анотація.** У статті проаналізовані різні підходи до визначення феномену «обдарованість»; на основі аналізу наукової літератури виявлені труднощі, з якими зіткаються обдаровані старшокласники у процесі їх соціалізації; розкрито поняття соціальної дезадаптації учнів; дано авторське визначення поняття «підготовка майбутніх соціальних фахівців до профілактики соціальної дезадаптації обдарованих старшокласників»; визначено готовність як результат процесу підготовки майбутніх соціальних фахівців до профілактики соціальної дезадаптації обдарованих старшокласників.*

***Ключові слова:** обдарованість, старшокласники, соціальна дезадаптація, профілактика соціальної дезадаптації, підготовка майбутнього соціального фахівця, готовність майбутнього соціального фахівця.*

Актуальність. На сучасному етапі розвитку України відбуваються зміни в економічному, політичному та соціальному житті. Все це ускладнюється повномасштабним вторгнення Російської федерації до нашої країни. Саме ці зміни сприяли появі нових соціальних проблем, які позначилися на вихованні, освіті та соціальному формуванні старшокласників, а саме обдарованих. Обдаровані особистості - це один з важливіших ресурсів держави і суспільства, що являє собою культурний та науковий потенціал України, від розвитку якого залежить існування і добробут суспільства в майбутньому. Дані соціологічних досліджень свідчать про те, що лише 2-3% дорослих людей на Землі володіють видатними здібностями, а от серед дітей шкільного віку обдарованих

більше - 8-10 %, і чим діти молодші, тим частіше вони проявляють ознаки незвичайних здібностей [12]. З дорослішанням обдарованість у багатьох «затухає» і навіть зникає. Частина вини за втрачені дарування лежить на оточуючих дитини, які своєчасно не роздивилися і не створили сприятливі умови для розвитку її творчого потенціалу.

Отже, перед суспільством та державою постала необхідність у створенні механізмів адаптації таких дітей у сучасному суспільстві, що допоможе попередити випадки непорозуміння та конфліктів обдарованих учнів в умовах загальноосвітніх навчальних закладах, а також забезпечить соціально-педагогічний супровід дитячої обдарованості від дошкільнят до старшокласників.

При цьому ефективність здійснення такої діяльності залежить, з одного боку, від комплексності, а, з іншого, - від професіоналізму суб'єктів, зокрема соціальних працівників та соціальних педагогів, які мають значний ресурсний потенціал щодо ефективного вирішення означеної проблеми. Тому в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних фахівців має бути забезпечена їхня готовність до роботи з профілактики соціальної дезадаптації обдарованих старшокласників.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей підготовки майбутнього соціального фахівця до профілактики соціальної дезадаптації обдарованих старшокласників.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури засвідчив, що проблему обдарованості вивчали К. Андросович [1], Л. Карпова [5], С. Куровська [7], О. Степована [8], питання дезадаптації та профілактику девіацій розглядали Ю. Клименюк [6], Л. Токарева [9], Р. Шульгіна [11] теорію і практику підготовки майбутніх соціальних фахівців до роботи з обдарованими підлітками висвітлили М. Васильєва [3], Р. Вайноли [2], М. Волошенко [4], І. Романова [3], З. Фалінська [10].

Аналіз останніх наукових досліджень свідчить, що не має єдиного тлумачення поняття «обдарованість». Існує декілька підходів до визначення цього феномену.

На думку, Л. Карпової «обдарованість - це системна якість психіки, що розвивається протягом життя, яка визначає можливість досягнення людиною більш високих результатів в одному чи кількох видах діяльності порівняно з іншими людьми» [5, с. 52]. Отже, Р. Шульгіна розглядає обдарованість як «якісно своєрідне поєднання здібностей, від якого залежить можливість досягнення більшого чи меншого успіху у виконанні тієї чи іншої діяльності» [11, с. 58].

Так, К. Андросович до характеристик, що визначають обдарованість відносить п'ять чинників [1, с. 27]: високий рівень загального інтелекту; наявність спеціальних здібностей; певні особистісні особливості; вплив середовища; щасливий випадок. На думку автора, успіх залежить від наявності всіх цих чинників, тоді як відсутність хоча б одного може призвести до невдачі.

На основі аналізу наукових праць Ю. Клименюк [6], С. Куровська [7], О.Степована [8] виділяємо труднощі, з якими зіткаються обдаровані старшокласники у процесі їх соціалізації.

1) труднощі, пов'язані з особистісними рисами характеру обдарованих школярів (чутливість, активність, неадекватність самооцінки) [6, с.47];

2) труднощі, пов'язані з впливом мікросоціуму (відчуття дискомфорту у класі, конфлікти з однолітками, відчуття незадоволеності, або, навпаки, переоцінювання власної діяльності, нехтування досягненнями інших дітей, нетерпимість до дітей, які проявляють низький рівень інтелектуальних здібностей) [8, с. 8]. Таким чином, труднощі соціалізації обдарованих учнів залежать як від їхніх особистісних рис, так і від їхньої соціалізації.

В свою чергу, соціальна дезадаптація - це часткова або повна втрата особистістю здатності пристосовування до умов соціального середовища, а також порушення взаємодії індивіда з ним, яка характеризується неможливістю відтворити свої уміння, здібності, таланти. Дезадаптація обдарованих учнів - це більш вузьке поняття, що передбачає нездатність і неможливість учня знайти в просторі шкільного навчання своє місце, щоб він міг бути прийнятий таким, яким він є, зберігаючи і розвиваючи свою індивідуальність, потенціал і можливості для самореалізації [6, с. 49]. Для вирішення даної проблеми необхідна комплексна та якісна підготовка майбутніх соціальних працівників до профілактики даного явища. Отже, соціальний працівник працює з людьми, що вимагає ґрунтовних знань у різних сферах суспільного життя, а ефективність такої роботи багато в чому залежить від самого фахівця, а саме від його вмінь, навичок та особистісних якостей, тобто від його професіоналізму та професійної підготовки.

Так, М. Волошенко трактує професійну підготовку майбутніх соціальних працівників до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки як «цілеспрямований процес формування у них знань, умінь, навичок, якостей і практичного досвіду, необхідних для успішного вирішення завдань професійної соціальної роботи з зазначеною категорією клієнтів» [4, с. 56].

На думку, З. Фалинської професійна підготовка соціальних педагогів - це «процес формування фахівця нового типу, здатного швидко й адекватно реагувати на зміни, що відбуваються у суспільстві, компетентно вирішувати соціально-педагогічні проблеми в усіх типах та видах навчально-виховних установ і закладів соціальної роботи, на всіх рівнях управління» [10, с. 16].

Р. Шульгіна розглядає професійну підготовку соціальних фахівців до профілактичної роботи з соціальною дезадаптації обдарованої молоді як комплекс систему знань, умінь та навичок, необхідних для покращення процесу адаптації обдарованих старшокласників, створення сприятливих умов для їх всебічного розвитку та покращення взаємостосунків в колективі однолітків [11, с. 59].

Аналіз теоретико-методичних питань підготовки соціальних фахівців

у наукових працях Р. Вайноли [2], М. Волошенко [4], З. Фалінської [10] дозволив сформулювати поняття «*підготовка майбутніх соціальних фахівців до профілактики соціальної дезадаптації обдарованих старшокласників*» як процес набуття здобувачами під час навчання необхідних знань, умінь, навичок, досвіду щодо сутності, особливостей, форм, методів та технологій здійснення профілактичної роботи з дезадаптованими обдарованими учнями, а також можливості відтворювати їх у майбутній професійній діяльності.

Результатом процесу підготовки майбутніх соціальних фахівців до професійної діяльності з профілактики соціальної дезадаптації обдарованих старшокласників визначено готовність здобувачів до здійснення такої роботи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, якісна підготовка майбутнього соціального фахівця з профілактики соціальної дезадаптації обдарованих старшокласників базується на ґрунтовних теоретичних знаннях, практичних уміннях та навичках, які мають формуватися та вдосконалюватися у них протягом всієї професійної діяльності.

Перспективним напрямом подальшої дослідницької діяльності є розробка та експериментальна перевірка методичного забезпечення з профілактики соціальної дезадаптації обдарованих старшокласників.

Список використаних джерел

1. Андросович К.А., Ільїна Г.В., Ткаченко Л.І., Якімова І.О. Психологічні та соціальні чинники адаптації обдарованої особистості в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів загальної середньої освіти: методичний посібник. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 138 с.
2. Вайнола Р.Х. Класифікаційні підходи до характеристики технологій соціальної та соціально-педагогічної роботи. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2014. № 1. С. 12-18.
3. Васильєва М.П., Романова І.А. Використання сучасних дидактичних методів у підготовці майбутніх соціальних працівників. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Том. 2. № 13. С. 187-190.
4. Волошенко М. О. Профілактично-корекційна робота з підлітками девіантної поведінки: навчальний посібник до тренінг-курсу. Одеса: Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2015. 130 с.
5. Карпова Л.Г. Обдарованість як соціально-педагогічна проблема. *Вісник Черкаського університету*. 2018. № 13. С. 50-56.
6. Клименюк Ю.М. Обдаровані діти, їх виявлення та діагностика. *Проблеми освіти: збірник наукових праць*. Спецвипуск. Вінниця-Київ, 2015. С. 46-50.
7. Куровська С.М. Обдарована дитина і сім'я. Київ: Білий Вітер, 2016. 423с.
8. Степована О. Обдаровані діти – великі таланти. *Соціальний педагог*. №11. 2009. С. 7-8.

9. Токарева Л. Соціалізація і розвиток обдарованого учня. *Соціальна педагогіка і психологія*. 2006. № 1 (15). С. 94-102.
10. Фалінська З. З. Волонтерська практика в системі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Ужгород, 2013. Вип. 29. С. 230–232.
11. Шульгіна Р.А. Обдаровані діти в освітньому просторі сучасного навчального закладу. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*. 2012. № 3. С. 56-60.
12. Learning Environments Research [Electronic resource]. An International Journal. Міжнародний журнал «Дослідження навчального середовища». Access: <https://www.springer.com/journal/10984>.

Валентина Костіна

професор, доктор педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди,
м. Харків, Україна

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УМОВАХ НОВИХ СОЦІАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

У статті здійснено аналіз практики здійснення соціального виховання дітей та молоді в умовах війни. Розкрито специфіку напрямів діяльності з виховання дітей та молоді. Обґрунтовано актуальність проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до здійснення соціального виховання в умовах нових соціальних викликів. Наведено досвід здійснення професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до відповідного виду діяльності в умовах студентського наукового товариства.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні фахівці соціальної галузі, соціальне виховання, діти, молодь, нові соціальні виклики.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Разом з великою кількістю нових можливостей, що надає життя у ХХІ столітті, на жаль, доволі поширеними в глобалізованому світі стають нові соціальні виклики, які мають негативні впливи на процеси соціалізації та соціального виховання підростаючого покоління. Українським травмуючою подією сучасного життя для всіх категорій населення України взагалі та дітей та молоді, як вразливих категорій зокрема, стало повномасштабне вторгнення росії 24 лютого 2022 року та наслідки перебування вже понад року всієї країни у військовому стані. Аналіз результатів опитувань, що проводилися аналітичним центром Cedos і дослідницькою агенцією Info Sapiens, яке

проведено наприкінці 2022 року показав, що [2]: загалом 82% молодих людей зазначили втрати через війну, серед яких - зниження або втрата доходу (36%) та погіршення психічного здоров'я (28%); 18% - розрив стосунків і стільки ж - розлуку з сім'єю, 16% - переміщення в інші населені пункти України (власне або членів сім'ї); 14% - смерть друзів або членів сім'ї; 6% - пошкодження житла і стільки ж - отримання травм, пов'язаних з воєнними діями (особисто або членами сім'ї). Також визначено, що стурбовані фізичною безпекою - 27% опитаних, відсутністю можливості самореалізації - 19% та неможливістю працевлаштування - 19%. У таких складних умовах життєдіяльності, коли суттєво змінюються життєві пріоритети та з'являються нові соціальні виклики, що майже кожного дня потребують додаткових зусиль та ресурсів до їх подолання, питання підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до соціального виховання дітей та молоді у таких умовах є складним та важливим завданням для науки та практики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукової літератури та освітньої практики з проблеми соціального виховання дітей та молоді в умовах нових соціальних викликів засвідчив необхідність пошуку нових орієнтирів та засобів, що дозволятимуть знаходити нові можливості для створення соціально-виховного підтримуючого простору для розвитку дітей та молоді. Серед основних напрямів виховної роботи, що є важливими в умовах війни в Україні виділяють такі[1]: психологічна та емоційна підтримка учнів; навчання правил поведінки в умовах воєнного стану (під час повітряних тривог, поводження з вибухонебезпечними предметами, перша медична допомога тощо); адаптація та підтримка учнів-ВПО; розвиток критичного мислення та медіаграмотності; національно-патріотичне виховання.

Звертаючи увагу на особливості освітнього процесу в умовах воєнного стану, на сьогодні розроблено та представлено багато актуальних для здійснення соціального виховання дітей та молоді засобів, які можна використовувати в умовах різних соціальних осередків. Так, фахівцями НУШ запропоновано перелік віртуальних застосунків (сайтів певних соціальних проєктів та організацій тощо), які є корисними для фахівців у галузі соціального виховання, що здійснюють виховну роботу з дітьми та молоддю [3]: матеріали пластової банки (сайт проєкту, де розміщено інформаційні матеріали щодо діяльності пластунів та методичні розробки для підготовки ігрової взаємодії, ватр, мандрівок чи побудови самоврядування); студія онлайн-освіти платформи Educational Era (розміщено такі важливі он-лайн курси, які можуть допомогти у здійсненні підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до виховної роботи з дітьми та молоддю в умовах війни як: «Рятуй, не ризикуй», «Школа стійкості», «Ukraine: History, Culture, and Identities», «Знай свою Україну» та ін.).

Враховуючи важливість здійснення соціально-емоційної та психологічної підтримки здобувачів освіти в умовах воєнного стану, нами,

в межах діяльності студентського наукового товариства спеціальності «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, розроблено та апробовано використання цікавих інноваційних форм соціально-виховної взаємодії зі здобувачами вищої освіти (літературна вітальня; гостьові зустрічі з провідними фахівцями соціальної галузі; зустрічі з обміну досвідом; майстер-класи творчої студії «ЕТНОАРТ» тощо) в умовах організації соціально-розвивального професійно-спрямованого освітнього простору, в якому поєднуються можливості для взаємодії здобувачів освіти з різними умовами підтримання зв'язку, починаючи від он-лайн синхронної взаємодії з використанням платформ Zoom та Meet, до яскраво наповнених змістом зустрічей у просторі спеціально створеного Viber-чату, де майбутні соціальні працівники мали можливість приєднуватися до взаємодії як в синхронному, так і в асинхронному режимі та долучатися до дискусії та цікавих активностей у можливий для них час. Соціально-виховну роботу, що здійснюється зі здобувачами вищої освіти в процесі їхньої професійної підготовки, спрямовано на формування ціннісної основи для розвитку громадянської свідомості, соціальної активності та відповідальності майбутніх фахівців соціальної галузі, що мають бути взірцями-лідерами у соціально-педагогічному просторі різних соціальних інституцій їхньої майбутньої професійної сфери.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, практика організації соціально-виховних ініціатив, що сприяють створенню умов для подолання об'єктивних ризиків, які в умовах воєнного стану перешкоджають успішній професіоналізації, й залучення максимально можливої кількості майбутніх фахівців соціальної галузі до цікавого творчого пошуку та професійного удосконалення з питань соціального виховання дозволяють стверджувати, що у майбутніх соціальних працівників не тільки підвищується інтерес та мотивація до такого виду професійної діяльності, а й розвиваються спеціальні професійні компетентності до соціально-виховної роботи в умовах нових соціальних викликів.

Перспективним напрямом подальших досліджень є визначення наступності у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі між здобувачами освіти трьох освітніх рівнів, а також специфіки професійної підготовки з урахуванням особливостей освітнього процесу в умовах соціальної інклюзії.

Список використаних джерел

1. Виховна робота в умовах війни: важливі аспекти. Освітній проєкт «На урок». <https://naurok.com.ua/post/vihovna-robota-v-umovah-viyni-vazhlivi-aspekti> (дата звернення: 10.05.2023).
2. Вплив війни на молодь в Україні. Cedos – аналітичний центр і спільнота. URL:<https://cedos.org.ua/researches/vpliv-vijni-na-molod-v-ukrayini/> (дата звернення: 10.05.2023).

3. Як організувати патріотичне виховання. 30 ідей, порад і ресурсів. НУШ. <https://nus.org.ua/articles/yak-organizuvaty-patriotychne-vuhovannya-30-idej-porad-i-resursiv/> (дата звернення: 10.05.2023).

Людмила Макар

доцент, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С.Сковороди
м. Харків, Україна

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ-ІНТЕРНАТАХ

В статті висвітлюються особливості підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми-сиротами в інтернатних закладах. Окреслюється реалізація охоронно-захисної функції соціально-педагогічної діяльності в загальноосвітніх школах-інтернатах. Наголошується на необхідності здійснення спеціальної підготовки соціальних педагогів для роботи в інтернатних закладах з дітьми-сиротами з метою формування і розвитку їх соціальних умінь і навичок, а також забезпечення успішної соціалізації дітей-сиріт.

Ключові слова: діти-сироти; загальноосвітні школи-інтернати; майбутній соціальний педагог; професійна підготовка; соціальні вміння; соціальні навички⁴ соціалізація.

Початок активного розвитку вітчизняної практики соціально-педагогічної роботи наприкінці ХХ століття стає відповіддю на реальну дійсність, яка затребувала фахівців, здатних надавати професійну допомогу соціально вразливим верствам населення. Система установ, що забезпечують допомогу сім'ям і дітям, які її потребують, свідчить про розвиток соціальної системи, яка відповідає суспільним запитам.

У зв'язку з мінливими соціальними умовами і потребами сучасного суспільства, пов'язаних з адаптацією до соціально-економічної ситуації розвитку країни, зростає потреба в соціальних педагогах, які є здатними попередити особистісну і духовну деградацію людину і посприяти вирішенню нагальних соціальних проблем індивіда. Разом з цим виникає й необхідність підвищення рівня професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, готових до надання необхідної допомоги і підтримки в умовах соціально-педагогічної діяльності.

Обумовлена характером спрямованості соціальних інституцій, професійна діяльність соціального педагога характеризується багатофункціональністю і підвищеною відповідальністю фахівця, адже

соціальні педагоги виконують низку професійних ролей: посередницькі, управлінські та дослідницькі. Це й передбачає особливу організацію і здійснення підготовки майбутніх соціальних педагогів до реалізації функцій професійної діяльності. Від специфіки соціальної інституції, категорій клієнтів та домінування виду діяльності, залежать і види допомоги, які мають відповідати типам професійних завдань, що вирішуються: соціально-правові; медико-соціальні; соціально-побутові або соціально-інформаційні.

У закладі вищої освіти, нажаль, недостатньо враховується необхідність формування у здобувачів вищої освіти готовності до діяльності з дітьми-сиротами в загальноосвітніх школах-інтернатах, проблеми їх адаптації до суспільства, що вимагає застосування особливого підходу до підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Особливу увагу слід звернути на те, що в цілому, загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування забезпечені грамотними педагогічними кадрами, але, у більшості випадків, вони мають таку ж саму підготовку, як і фахівці закладів загальної середньої освіти. Разом з тим. Специфіка цих установ і особливості контингенту висувають особливі вимоги до готовності педагогічних кадрів, в тому числі соціального педагога. Окрім того, спеціальну підготовку кадрів для закладів, в яких виховуються діти-сироти можна розглядати як один із способів реагування суспільства на складну соціальну ситуацію з дітьми, позбавленими батьківського піклування, яка склалася в нашій країні.

Робота соціального педагога з дітьми-сиротами передбачає всебічне сприяння їх реабілітації й адаптації, формуванню їх соціальних зв'язків, комунікативних можливостей і соціальних умінь. Діти-сироти не мають моделі самостійного життя, психологічно не є готовими до нього, губляться в незнайомій ситуації і не завжди вирішують свої проблеми, дотримуючись при цьому прав інших громадян і положень чинного законодавства, адже низький рівень правової культури, економічна неграмотність, невміння розпоряджатися власними коштами, відсутність навичок налагодження побуту – все це породжує життєві труднощі і набуття негативного життєвого досвіду.

Захист прав та інтересів дітей-сиріт забезпечується реалізацією однієї з найважливіших функцій соціального педагога в загальноосвітній школі-інтернаті – охоронно-захисної, яка передбачає використання всього арсеналу правових норм, в тому числі й реалізацію юридичної відповідальності щодо осіб, які вчиняють протиправні дії по відношенню до дитини. Це прямо вказує на гарантування державою дітям-сиротам повноцінного життя і гармонійного розвитку [2].

Вихованці інтернатних закладів мають бути обізнаними не лише щодо основних прав, а й до обов'язків та настання конкретного виду юридичної відповідальності, адже кримінальна поведінка фіксується частіше серед вихованців шкіл-інтернатів, ніж серед дітей, які виховуються в сім'ях.

Вихованці шкіл-інтернатів більш за все є схильними до здійснення майнових злочинів (крадіжки, пограбування, шахрайства) [1].

Враховуючи завдання, які постають перед соціальним педагогом в інтернатному закладі для дітей-сиріт, вважаємо, що в процесі підготовки здобувачів у закладі вищої освіти до роботи з дітьми-сиротами, необхідно враховувати основні критерії діяльності соціального педагога в загальноосвітній школі-інтернаті, а саме: надання соціально-педагогічного супроводу дітей різних категорій; розробка принципово нових підходів до проведення позаурочних спеціально організованих занять; проведення консультативної роботи з дітьми відповідно до їх індивідуальних особливостей фізичного та інтелектуального розвитку; побудова стратегії й тактики соціально-педагогічної діяльності; комплексне використання в професійній діяльності всієї сукупності теоретичних знань і практичних навичок.

Особливого значення набуває підготовка у закладі вищої освіти таких фахівців, які є здатними оптимізувати процес соціалізації дітей-сиріт і їх адаптацію до самостійного життя в суспільстві. Соціальний педагог виступає одним із головних суб'єктів соціально-педагогічної діяльності, адже метою його роботи є забезпечення успішної соціалізації дитини-сироти. Соціальний педагог покликаний захищати права та інтереси дітей-сиріт, виконувати функцію посередника між різними фахівцями в ході організації комплексного супроводу дітей-сиріт.

У майбутніх соціальних педагогів необхідно формувати професійну педагогічну позицію і готувати їх до складнощів, що виникають в роботі з дітьми-сиротами в загальноосвітніх школах-інтернатах. Особливості підготовки здобувачів вищої освіти до соціально-педагогічної діяльності з дітьми-сиротами визначається специфікою цієї діяльності з дітьми даної категорії, тобто для дітей в інтернатних закладах має бути організована спеціальна діяльність, спрямована на вдосконалення ресурсів їх саморозвитку, а також на розвиток певних здібностей, які могли б компенсувати в них недоліки, викликані втратою родини і сприяти подоланню труднощів соціалізації.

Список використаних джерел:

1. Аналітичний звіт «Життєвий шлях випускників інтернатних закладів, дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей» / О. М. Балакірєва, І. М. Чернін, О. М. Хмелєвська та ін. – К.: Український Інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка, 2010. – 106 с.
2. Соціальна педагогіка: Підручник. 4-те вид. виправ. та доп. / За ред. проф. А. Й. Капської. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 488 с.

Вікторія Остапчук
викладач, голова циклової комісії дизайну та соціальної роботи
ВСП Житомирський технологічний фаховий коледж КНУБА
м.Житомир, Україна

САМОРОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ У ВИХОВНОМУ ПРОСТОРІ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Автор розкриває питання саморозвитку особистості в умовах середовища закладу фахової перед вищої освіти. Розкрито сутність поняття «саморозвиток», «заклад фахової передвищої освіти». Досліджено особливості педагогічного виховного процесу, який спрямований на формування та розвиток діяльності студентів, яка спрямована на саморозвиток та самовизначення. З'ясовано причини чинники, які можуть впливати на рівень прояву саморозвитку, самовиховання у студентів в умовах закладу фахової передвищої освіти. Визначено умови успішної організації саморозвитку та самовдосконалення майбутніх соціальних працівників.

Ключові слова: заклад фахової перед вищої освіти, майбутні соціальні працівники, соціальна робота, саморозвиток, саморозвиток в умовах закладу фахової перед вищої освіти, позанавчальна діяльність, студентство.

Динамізм соціально-економічних перетворень в нашому суспільстві визначається в даний час необхідністю розробки нових технологій, орієнтованих на розвиток в особистості активності, творчої індивідуальності, професійно-особистісного потенціалу. Ці зміни в суспільстві викликають зміни і в системі освіти. Вони пов'язані, перш за все, з демократизацією і гуманізацією процесу навчання, освоєнням в практиці особистісно-орієнтованого, розвивального підходу, пошуком форм і методів педагогічної допомоги та підтримки майбутніх соціальних працівників у їх розвитку і саморозвитку професійної майстерності.

Дана проблема є актуальною для вищої освіти, тому що заклад вищої освіти стає контекстом розвитку особистості для багатьох випускників шкіл, часто змирилися з беззмістовністю життя і незатребуваність їх сутнісних сил внаслідок обумовленого відходу освіти від мети виховання унікальною, цілісною і вільною особистості, здатної усвідомлено створювати свою якість життя, вибудовувати і здійснювати власний життєвий шлях.

Це передбачає відповідність вимог, які висуваються суспільством до професійних і особистісних якостей молодого фахівця і практики управління навчально-виховним процесом, що дозволяє визначити головні протиріччя управління навчально-виховним процесом у вищій школі на сучасному етапі її розвитку: між необхідністю підвищення рівня управління навчально-виховним процесом і ступенем розвитку теорії управління вищої школи; між потребою суспільства в формуванні

особистості, здатної до самовизначення і саморозвитку, і можливостями, які мають в цьому плані вищі навчальні заклади.

Об'єктивної потреби сучасного суспільства в поліпшенні постановки розвитку у студентів здатності до саморозвитку не відповідає рівень розробленості теорії і практики управління навчально-виховним процесом у вищому закладі освіти. Пошук способів вирішення даного протиріччя становить проблему дослідження. Від вивчення і вирішення цього питання залежить якість підготовки молодого фахівця в сучасних умовах.

Проблема саморозвитку розглядається в ряді робіт, присвячених самовдосконаленню, саморозвитку особистості (Н.Майбародюк, В.Міляєва та ін.). У ряді наукових досліджень наводяться різні техніки підготовки особистості до саморозвитку. Вони спрямовані, перш за все, на взаємодію викладача та здобувача заклада фахової передвищої освіти. У цьому випадку мова йде, в основному, про вдосконалення впливу викладача на здобувача.

Саморозвиток особистості активно досліджується в сучасній педагогічній науці. Є різні концепції і моделі аналізу структури і сутності саморозвитку людини на різних вікових етапах і в процесі різних видів його діяльності.

Саморозвиток є однією з основних цілей виховання: «Цілком зрозуміло, що виховання відіграє визначальну роль у розвитку особистості тільки за умови, що воно робить позитивний вплив на внутрішнє стимулювання її активності в роботі над собою. Саме ця активність і власне прагнення зростаючої людини до свого особистісного вдосконалення в кінцевому підсумку і визначають його розвиток» [1, с.74].

У сучасній педагогіці дія педагога розглядається як спонукання особистості до саморозвитку: «діяльність педагога ... створює об'єктивну ситуацію, при якій можливі розвиток і саморозвиток особистості» [1, с.129]. Виходячи з цього, можна припустити, що освітнє середовище спрямоване, насамперед, на формування готовності студентів до саморозвитку і є його кінцевою метою: «Викладання створює умови до самоорганізації, яка спрямовує особистість на саморозвиток» [1, с.238].

Для найбільш ефективної повноцінної навчальної діяльності та майбутньої професійної діяльності студенти повинні не тільки вчитися, а й навчатися організації процесу саморозвитку: «Навчальна діяльність для студентівської молоді виступає як найважливіший засіб самоосвіти, саморозвитку здібностей» [6, с.53].

Аналіз наукової літератури доводить, що для підвищення ефективності саморозвитку в процесі пізнавальної діяльності необхідно орієнтувати студентів на реалізацію умов ефективної самоосвіти, що сприяє їх ефективному саморозвитку.

Узагальнюючи наявні в науковому знанні уявлення про сутність саморозвитку особистості, ми можемо сформулювати базисне визначення поняття. Під *саморозвитком* ми розуміємо процес виникнення і

реалізації готовності особистості до прояву здатності самостійно ставити і вирішувати завдання по її самовизначенню.

Для того, щоб процес професійного самовдосконалення, який реалізується на основі досвіду саморозвитку особистості став основою її самореалізації, викладачам ЗФПО необхідно звернути особливу увагу на формування професійної компетентності. «...фахівець повинен знати свою справу досконало, піднятися в професії до рівня мистецтва. Інакше неминуче виявиться неконкурентоспроможним на ринку праці і позбудеться роботи» [7]. Готовність студента ЗФПО до подолання перерахованих вище проблем може забезпечуватись їх підготовкою до професійного саморозвитку, так як «для студента характерна професійна спрямованість на підготовку вибраної майбутньої професії і пора найскладнішого структурування інтелекту людини, яке дуже індивідуальна і варіативна. Для студента провідними видами діяльності стають професійно-навчальна і науково-дослідна при різкому зростанні самостійності навчальної, економічної діяльності» [7].

Таким чином, в результаті аналізу стану розробленості проблеми саморозвитку в сучасній науковій літературі, ми можемо стверджувати, що:

- проблема саморозвитку є однією з найважливіших наукових проблем, проте в науковій літературі недостатньо визначено концептуальні можливості саморозвитку особистості, зокрема саморозвитку студентів у процесі понавчальної діяльності в умовах ЗФПО;

- узагальнення висновків і результатів, отриманих в ході досліджень дозволяє говорити про недостатній рівень виявлення теоретичних основ формування готовності студентів до професійного саморозвитку та визначення структури і змісту досліджуваного процесу;

- на основі аналізу наявних наукових досліджень можна зробити висновок про те, що готовність студентів ЗФПО до професійного саморозвитку можна визначити як інтегративну якість особистості, яка характеризується її позитивним ставленням до педагогічної діяльності; наявністю прагнення до реалізації саморозвитку в процесі навчальної діяльності з метою більш глибокого розуміння своїх педагогічних можливостей і здатності до постійного трансформування особистості у процесі її участі у позанавчальній діяльності ЗФПО;

- у зв'язку з тим що студенти в більшості своїй не вміють раціонально організувати саморозвиток, виникла необхідність реалізувати їх саморозвиток через позанавчальну діяльність в умовах ЗФПО.

Особистість людини в гуманістичній теорії - це неповторна унікальна цілісність із закладеними спочатку, з народження потенціалом, спроможністю до саморозвитку як реалізації своєї людської сутності. Але головна лінія саморозвитку це не реалізація творчих потенціалів людини, а зміцнення віри, довіри до себе, підвищення самоповаги і цим самим зближенням з ідеальним «Я».

Особистісно-центрований підхід робить акцент на ролі фасилітатора, що володіє емпатією, конгривентністю, який відкритий новому досвіду і цим сприяє

їх росту. Гуманістична теорія ґрунтується на переконанні, що кожен індивід цінний, гідний і має можливості до самостійного позитивного особистісного зростання, якщо надати кожному право самому вибрати свій індивідуальний шлях саморозвитку.

У гуманістичній концепції людина представлена як центральний суб'єкт, який ініціює та організує процес власного розвитку, а особистість є центром власного розвитку, що включає джерела і рушійні сили розвитку. Тому головною рушійною силою особистісного зростання, згідно є вроджена тенденція організму до особистісної автономії, самоактуалізації [6].

Особистісний ріст реалізується шляхом індивідуалізації, як процес самореалізації особистості, що забезпечує її духовне і фізичне зростання, де спонукальними механізмами індивідуалізації є Еґо і самість. За В.Міляєвою [6], - шляхом внутрішньоособистісних інтенцій і взаємопов'язаних соціально-детермінованих цілей, де основними мотивами особистісного зростання є тенденція до самоствердження і комплекс неповноцінності.

У роботах багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених особистісний ріст розглядається як екзистенціальний процес, який базується на феноменологізації в межах внутрішнього, суб'єктивного світу індивіда [3;8].

Таким чином, викладені вище концепції становлять інтерес для педагогіки, яка вважає важливим моментом будь-якої освіти «вирощування» таких форм свідомості, мислення і афективної сфери дитини, які дозволили б йому здійснити своє самостворітельство, свій особистісний ріст. Вона пропонує сприяти особистості в її стремленні виявити самість, прислухатися до заклику майбутнього, йти по шляху самоактуалізації.

Саморозвиток особистості - інтегративний процес багатогранного самоусвідомлення і самозміни. І в сучасній науці існують різні підходи до структури цього процесу. Ми розглядаємо розвиток особистості в такому соціальному середовищі як заклад фахової передвищої освіти (ЗФПО).

До характеристики закладу фахової передвищої освіти (ЗФПО), ми звертаємося, взявши за основу спосіб, запропонований Н.Майбородюк для аналізу навчальних установ, які провають активну позанавчальну діяльність [6]. Даний спосіб передбачає розгляд конкретного начального закладу, в якому реалізуються функції виховання через позанавчальну діяльність; як колектив, в якому грає важливу роль організація позанавчальної діяльності; як соціальну групу, що робить вплив на її членів через їх вільне спілкування, норми і цінності студентської групи.

Ми розглядаємо заклад фахової передвищої освіти (ЗФПО) як установу і як колектив, в якому відбувається процес розвитку і становлення особистості майбутнього соціального працівника. Головним завданням закладу фахової передвищої освіти (ЗФПО) як освітнього закладу, є задоволення потреб особистості в отриманні широкої культурологічної та якісної професійної підготовки, у розвитку і реалізації творчих здібностей, залучення до науково-дослідницької діяльності [5].

Отже, заклад фахової передвищої освіти (ЗФПО) як як виховне середовище впливає на формування майбутніх соціальних працівників через

такі компоненти, як цілі і завдання професійної підготовки, зміст навчання і виховання, форми і методи організації навчально-виховного процесу. При цьому реалізація активності студентів відбувається в основному в сфері пізнання і професійно-практичної діяльності. Але процес навчання дає можливість самореалізації та саморозвитку не обов'язково всім студентам з різних причин. Тому і постає питання щодо необхідності використання можливості позанавчальних видів діяльності в умовах ЗФПО.

Список використаних джерел

1. Довідник з виховної роботи зі студентами / В.І. Тернопільська, Т.В. Коломієць, І.О. Піонтківська. — Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. — 264 с.
2. Закон України «Про фахову передвищу освіту» від 06.06.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text> (дата звернення 20.05.2023).
3. Карпенко О. Г. Професійна діяльність соціального працівника як творчий процес. – 2016. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/11596> (дата звернення 20.05.2023).
4. Карпенко О. Г. Теорія і практика професійного становлення соціального працівника: навч. посіб //К.: Видавничий Дім «Слово. – 2014.
5. Концепція національного виховання студентської молоді. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr2_4290-09#Text. (дата звернення 20.05.2023).
6. Майбородюк Н. Д. Саморозвиток в особистісно орієнтованому просторі / Н. Д. Майбородюк // Педагогіка вищ. та серед. шк. : зб. наук. пр. - 2010. - Вип. 29. - С. 167-172.
7. Міляєва В.Р., Бреус Ю.В. Формування компетентності саморозвитку особистості в умовах реалізації компетентнісного підходу у фаховій освіті. URL:<http://ap.uu.edu.ua/article/90> (дата звернення 20.05.2023).
8. Karpenko O. Professional functions of social workers as a part of professional competence. – 2016. URL:<https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/11739> (дата звернення 20.05.2023).

Віталій Рудинський
аспірант кафедри педагогіки,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
м. Хмельницький, Україна

ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ У ВВНЗ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Розкрито сутність змішаного навчання у ВВНЗ, його організаційні і технологічні аспекти. Схарактеризовано онлайн-навчання та змішане навчання, вказано на їхні особливості та обставини, що їх спричиняють.

Ключові слова: змішане навчання, електронне навчання, інформаційно-комунікаційні технології.

Значення електронного навчання у вищій освіті невідмінно зростає [2]. Навчальні заклади запроваджують електронне навчання, тому що саме таке навчання:

- задовольняє освітні потреби майбутніх офіцерів за сучасних умов функціонування суспільства;
- стимулює педагогічні нововведення;
- сприяє обміну знаннями та співробітництву на внутрішньовузівському та міжвузівському рівнях;
- розширює можливості дистанційного навчання та спрощує доступ до освіти.

Інформаційно-комунікаційні технології (далі ІКТ) дають можливість освіті відповідати глобальним тенденціям розвитку та адаптуватися до умов існування сучасного світу, що швидко змінюються. У вітчизняній освіті актуальність електронного навчання визнана на державному рівні, так як сприяє формуванню у студентів низки компетенцій, що безпосередньо пов'язані з ІКТ: володіння навичками роботи з комп'ютером як засобом управління інформацією; вміння аналізувати інформацію, що знаходиться у комп'ютерних мережах та корпоративних інформаційних системах; розуміння ролі та значення інформації та інформаційних технологій у сучасному суспільстві [1].

Залежно від ступеня застосування електронного навчання в освітньому процесі виділяються онлайн-навчання та змішане навчання. Онлайн-навчання (online learning) слугує дієвим способом організації процесу самостійного вивчення навчальних матеріалів із використанням освітнього середовища, заснованого на інтернет-технологіях. Змішане навчання (blended learning) поєднує мережеве навчання з очним, здійснює інтеграцію традиційних форм з електронними технологіями. У змішаному навчанні застосування інструментів ІКТ доповнює традиційне навчання та зменшує час, проведений учнями в аудиторії.

Електронне навчання є невід'ємною складовою освітнього процесу, переходить у новий якісний стан за допомогою взаємного впливу та інтеграції традиційного та електронного навчання.

У практиці електронного навчання найпоширеніше змішане навчання. Це зумовлено наступними обставинами:

- повністю онлайн-навчання більше підходить для досвідчених студентів, які бажають об'єднати роботу та навчання;
- у вітчизняній освіті регламентація нормативними документами кількості аудиторних занять та порядку проходження проміжної та підсумкової атестації віддаленими студентами обмежує можливості

навчання, яке здійснюється повністю в режимі онлайн, але не перешкоджає реалізації змішаного навчання.

У зарубіжній та вітчизняній літературі проблема змішаного навчання розглядається по-різному. Зарубіжні автори приділяють увагу елементам змішаного навчання та досвіду його реалізації у різних країнах [2]. У дослідженнях наголошується, що змішане навчання бере своє походження з двох історично відокремлених освітніх систем: традиційної та розподіленої, у центрі якої знаходиться технологія.

У той же час у системі змішаного навчання як сукупності елементів, об'єднаних певною взаємодією для виконання функцій освітнього процесу, на перший план виходять основні аспекти:

– інституційний – наявність в організації стратегії електронного, зокрема змішаного навчання;

– управлінсько-технологічний – організація та управління навчальним процесом, у якому поєднані традиційні форми та електронні технології;

– педагогічний – розробка методик, моделей та навчально-методичного забезпечення освітнього процесу в електронному середовищі навчання.

Таким чином, в управлінсько-технологічному плані засоби ІКТ, служби підтримки та управління забезпечують реалізацію змішаного навчання у ВВНЗ.

Список використаних джерел

1. Бабакова Л., Новицька О. Моделі, технології та перспективи дистанційного та змішаного навчання іноземної мови в ВНЗ. *Editor Coordinator*, 2021. С. 41–46.

2. Titor A. Six Surprising Facts about Airline Crashes. *Авіація та космонавтика: стан, досягнення і перспективи*: матер. XXXVI Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих учених, курсантів та студентів, яка присвячена Всесвітньому Дню авіації і космонавтики. Ч. 1. (Кіровоград, 12 квітня 2016 р.). Кіровоград: КЛА НАУ, 2016. 440 с.

Олександр Торічний

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін

Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна

**ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ НА ОСНОВІ
МЕТОДА ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВИХ СИТУАЦІЙ**

У статті розглянуто актуальну в педагогіці проблему пошуку ефективних механізмів розвитку управлінських компетенцій майбутніх офіцерів-прикордонників. З'ясовано, що зазначена проблема потребує додаткового вивчення та дослідження, оскільки управлінська компетентність є важливою складовою готовності офіцера-прикордонника до професійної діяльності. Зокрема, в якості інноваційного методу навчання, розглядається можливість використання в освітньому процесі майбутніх офіцерів-прикордонників методу оперативно-службових ситуацій, який спрямований на формування саме управлінських компетенцій у курсантів вищого військового навчального закладу ДПСУ. Даний метод всебічно охарактеризовано, виявлено його особливості та основні риси, що відрізняються від кейс-методу. Коротко описано алгоритм застосування запропонованого методу під час проведення занять з військово-професійних дисциплін, визначено його перспективи як дієвий механізм щодо всіх видів педагогічного контролю. Зроблено акцент на дослідницькому потенціалі, який може бути основою створення моделі процесу формування управлінських компетенцій. На підтвердження ефективності застосування методу оперативно-службових ситуацій у підготовці курсантів, подано результати педагогічного експерименту, проведеного у НАДПСУ. Надійність та точність висновків формуючого експерименту, зроблених на підставі обмеженого статистичного матеріалу, підтверджується результатами застосованих методів математичної статистики. У галузі військової освіти очевидно є необхідність пошуку, впровадження сучасних інноваційних методів навчання та педагогічних технологій, здатних підвищити ефективність розвитку у курсантів та офіцерів управлінських компетенцій, актуальних для прийняття управлінських рішень у професійній діяльності. Один з них – це метод оперативно-службових ситуацій, що має інтегративні та адаптивні можливості у формуванні управлінських компетенцій.

Ключові слова: *формування управлінських компетенцій, майбутні офіцери-прикордонники, інноваційний метод навчання, метод оперативно-службових ситуацій, управлінські рішення, компетенція, командири підрозділів, метод дослідження.*

Соціальні та політичні зміни та активізація конфлікту на сході нашої країни, переросло в повномасштабну війну між Україною та російською федерацією, що проходить майже по всій території нашої держави. Керівництвом держави, а також прикордонного відомства – Державної прикордонної служби України (надалі – ДПСУ), своєчасно вживається комплекс заходів щодо протидії агресії, актуальним загрозам та небезпекам. Особлива увага приділяється підвищенню якості підготовки офіцерських кадрів, зокрема, фахівців у галузі військового управління. Серед них – командири прикордонних підрозділів, оскільки саме від них залежить успіх виконання поставлених завдань.

Відповідно до Закону України «Про Державну прикордонну службу України», на прикордонне відомство покладено захист від будь-яких спроб незаконного перетину лінії державного кордону України, збройних конфліктів та інших провокацій на кордоні. В умовах сьогодення це завдання реалізується у взаємодії зі Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями під час відбиття повномасштабного вторгнення на територію України з боку російської федерації.

Що стосується підготовки персоналу ДПСУ, то, наприклад, Стратегічний оборонний бюлетень України [1] визначає низку важливих завдань перед військовою освітою. До таких завдань, зокрема, належать: трансформація військової освіти, в основі якої передбачено набуття нових освітніх і професійних компетентностей військовослужбовцями.

Розширення кола завдань та повноважень персоналу ДПСУ тягне за собою необхідність опанування новими компетенціями, що передбачає внесення змін до концепції проблемно-діяльнісного навчання, яка реалізується в межах основних освітньо-професійних програм підготовки майбутніх офіцерів у напрямку формування додаткових компетенцій, зокрема управлінської компетентності.

Проведений аналіз освітньо-професійних програм, що реалізуються в навчальних закладах ДПСУ, засвідчив, що при їх розробці не було повною мірою враховано розширення кола оперативно-службових завдань офіцерів-прикордонників саме під час воєнного стану, зокрема у сфері управління особовим складом військових підрозділів.

Компетентність тлумачиться сьогодні як практична обізнаність, тобто професіоналізм, як знання відповідної галузі діяльності, як практичні та соціальні навички [2]. Тобто, у нашому розумінні, компетентність – це здатність фахівця виконати робоче завдання та досягти певної мети.

Відповідно до цього, під управлінською компетентністю розуміють особисті можливості людини (посадової особи), її знання, досвід (кваліфікацію), що дозволяє брати участь у розробці певного кола управлінських рішень або вирішувати питання завдяки наявності в нього певних знань і вмінь у сфері управління.

Одним із найперспективніших методів навчання, доцільних у формуванні в курсантів управлінських компетенцій і який був визнаний вітчизняними вченими – це кейс-метод [3]. Його особливість полягає у використанні реальної інформації, взятої із професійної практики, для створення ситуацій, які необхідно вирішити курсантам. Оскільки управлінське рішення ототожнюється із процесом, схожим на процес управління, то вони його і вивчають.

Суть такого методу полягає в тому, що курсанти працюють з інформацією, викладеною у оперативно-службових ситуаціях, що базуються на реальних подіях із практичної діяльності ДПСУ, а у зміст ситуації включено вичерпний обсяг даних, що потрібні для її вирішення. Ключовою особливістю ситуацій, що створюються, є проблемний характер поданих подій. Вони можуть бути різноспрямованими та торкатись будь-

якої галузі професійної діяльності офіцера-прикордонника: командну, педагогічну, виховну, військово-технічну, адміністративно-господарську.

Метод оперативно-службових ситуацій має багато спільного з методом конкретних ситуацій, зокрема загальні позитивні якості. Водночас використання методу оперативно-службових ситуацій під час навчання курсантів НАДПСУ дозволило виявити його відмінні риси, що визначають його актуальність для застосування у військовій освіті.

По-перше, на відміну від традиційних кейсів, усі оперативно-службові ситуації складаються з двох частин (графічної та текстуальної), що виконують інформаційну функцію і допомагають курсантам вивчати, усвідомлювати та оцінювати ситуацію. Графічна частина виконується на топографічній карті, великомасштабному плані чи схемі місцевості. На неї із застосуванням тактичних умовних знаків наноситься тактичний епізод (згідно з темою заняття) одного з видів оперативно-службових завдань, що виконуються тактичним підрозділом (відділенням, взводом, ротою, батальйоном). Текстуальна частина включає ще й відомості розпорядчого характеру, що вказують на необхідність виконання тих чи інших дій на певній посаді.

По-друге, з урахуванням застосування методу оперативно-службових ситуацій на заключному етапі для виконання ухваленого управлінського рішення допускається використання озброєння, військової техніки, засобів зв'язку та імітаційних засобів. Це дозволяє курсанту, який здійснює у навчальних цілях обов'язки командира підрозділу, наочно бачити результати того, як прийняте ним рішення реалізується на практиці, у житті.

По-третє, щодо часу, необхідного курсантам до ухвалення рішення, слід керуватися затвердженими нормативами. Наприклад, для отримання оцінки «відмінно» командир взводу має ухвалити рішення та зробити відповідну доповідь за 10 хвилин, «добре» – 12, «задовільно» – за 15 хвилин. Командир роти, виконуючи ці ж дії, повинен укластися в 15, 17 і 20 хвилин відповідно.

По-четверте, важливо враховувати і рівень навчально-пізнавальної діяльності курсантів при складанні оперативно-службових ситуацій, розподіляючи їх на репродуктивні, продуктивні та творчі. Репродуктивні оперативно-службові ситуації складаються з урахуванням керівних документів (статутів, настанов, наказів і розпоряджень). Вони повинні містити єдино правильне рішення, подібне до того, що зазначено в керівних документах. У продуктивних оперативно-службових ситуаціях знаходять відбиток проблемні питання, які передбачають від однієї до трьох правильних рішень, які курсанти шукають самостійно, використовуючи відомі їм способи дій підрозділів, і навіть нові чи нестандартні.

Таким чином, в галузі військової освіти очевидною є необхідність пошуку, впровадження сучасних інноваційних методів навчання та педагогічних технологій, здатних підвищити ефективність розвитку у

курсантів та офіцерів управлінських компетенцій, актуальних для прийняття управлінських рішень у професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» : Указ президента України від 20 серпня 2021 року № 473/2021.
2. Ничкало Н. Г. Теоретико-методологічні проблеми і перспективи розвитку досліджень з неперервної професійної освіти : у 2 ч. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. Київ : Либідь, 2001. Ч. 1. 392 с.
3. Зубар К. І. Інструктивні матеріали по впровадженню кейс-методу, 2006. 65 с. URL : <https://pedkab.wordpress.com/2013/01/28/>.

Ірина Туровська

аспірантка

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ КОЛЕДЖІВ

Авторка піднімає питання щодо розкриття ефективності інтерактивних методів навчання у процесі формування професійно-мовленневої компетентності студентів медичних коледжів. Наголошено на тому, що інтерактивні методи дають змогу вчитися взаємодіяти між собою. Серед інтерактивних методів популярністю у студентів користуються ділові та рольові ігри; творчі завдання; тренінги; практикоорієнтовані проекти.

Ключові слова: професійно-мовленнева компетентність, інтерактивні методи навчання, інтерактивне навчання, студенти медичних коледжів.

У сучасних надзвичайно складних військових умовах, коли суспільство зазнає постійних політичних, економічних і соціальних перетворень, кожна особистість має бути свідомо підготовлена до них. Пріоритетним завданням сучасної системи медичної освіти є формування компетентних фахівців медичного профілю, яким властива етика професійно-міжособистісного спілкування. Специфіка медичної практики під час реалізації професійних завдань ґрунтується на загальнокультурних цінностях і етичних цінностях медичного фахівця.

У процесі взаємодії з різними суб'єктами професійної діяльності значущою є орієнтація на загальнолюдські цінності, серед яких важливе місце посідає комунікація, спрямована на утвердження гуманістичних цінностей професійної діяльності майбутніх медиків.

Підвищення вимог до рівня професійно-мовленнєвої компетентності студентів медичних коледжів зумовлено особливим характером їхньої професійної діяльності у системі спілкування «людина–людина». Саме тому в сучасній медицині в рамках сформованої моделі активної співпраці має спостерігатися конструктивний діалог між фахівцем медичної сфери і пацієнтом, який передбачає діалогічну рівність під час комунікації, орієнтацію на взаєморозуміння та очікування адекватного зворотного зв'язку.

Провідним інструментом діяльності кожного медичного працівника є комунікація, оскільки професія медика є однією з небагатьох у системі «людина–людина», що потребує досконалого володіння методами та прийомами ефективного спілкування як з пацієнтами, так і з колегами для досягнення взаєморозуміння, необхідного при розв'язанні лікувальних завдань.

Наголосимо на тому, що саме під час вивчення предметів гуманітарного циклу у студентів медичних коледжів формується професійно-мовленнєва компетентність. Зокрема, «самі майбутні лікарі стають суб'єктами комунікативного процесу, виступаючи вже як повноцінні та рівноправні партнери зі спілкування» [3, с. 163]. Отже, ґрунтовне вивчення та осмислення гуманітарних дисциплін в умовах медичного коледжу може допомогти майбутнім медикам уникнути некоректної діалогової взаємодії, досягти порозуміння з пацієнтами та колегами у процесі здійснення професійної діяльності.

На жаль, у сучасній освіті спостерігається переважання репродуктивних форм навчання при викладанні гуманітарних дисциплін, що суттєво знижує їхню ефективність. На нашу думку, найбільш ефективним способом підвищення рівня професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх медиків в умовах медичного коледжу є інтерактивне навчання, при якому студент більшою мірою стає суб'єктом навчальної діяльності, вступає у діалог з викладачем, бере активну участь у пізнавальному процесі, виконуючи різноманітні творчі завдання. Студенти взаємодіють один з одним під час виконання практичних завдань у парі, групі.

Підтримуємо дослідників [2] у тому, що сьогодні важливо сформувавши інтерес до активної навчальної діяльності, перетворивши її на успішну і безперервну. Слід враховувати той факт, що інтерактивні методи навчання формують активні форми діяльності, що допомагають створити комфортні умови для роботи зі студентами, взаємозв'язок і довіру у студентському колективі.

Надання переваги інтерактивним методам навчання пов'язано з тим, що інтерактивне навчання допомагає створити умови, за яких навчальний процес перетворюється на захоплюючу діяльність, у студентів-медиків виникають позитивні емоції, формуються уміння і навички групових і командних робіт, розвиваються творчі здібності.

На нашу думку, саме гуманітарні дисципліни володіють широким арсеналом засобів, здатних змусити студентів розмірковувати, взаємодіяти між собою, виконувати творчі завдання. У ході вивчення гуманітарних дисциплін активне навчання допомагає урізноманітнити навчальний процес, створивши сприятливу атмосферу для формування професійно-комунікативної компетентності студентів.

Можна з упевненістю говорити про те, що інтерактивне навчання є способом пізнання, який здійснюється у взаємодії студентів: всі учасники освітнього процесу (педагог і студенти) вступаючи один з одним у взаємодію, не просто обмінюються навчальною інформацією, але і спільно беруть участь у навчальній ситуації, трансформуючи її в ситуацію професійно-особистісного розвитку, виявляючи та вирішуючи проблеми, пов'язані з механізмами самооцінки, рефлексії, критичного осмислення дій інших учасників спілкування. По суті, інтерактивне навчання ґрунтується на стимулюванні навчально-пізнавальної активності студентів шляхом занурення їх у атмосферу ділового співробітництва, орієнтованого на вирішення реальних професійних завдань. Студенти, здійснивши аналіз можливих методів виконання поставленого завдання, вибирають найбільш оптимальний. Таким чином, вони отримують новий досвід застосування своїх знань і умінь на практиці, що і становить сенс інтерактивного навчання.

Ми солідарні з О. Пометун у тому, інтерактивні методи від англ. (*inter* – «між»; *act* – «дія») – це методи навчання, що дають змогу вчитися взаємодіяти між собою [1].

У сучасній психолого-педагогічній науці снує багато інтерактивних методів, серед яких особливою популярністю у студентів користуються робота у малих групах; ділові та рольові ігри; творчі завдання; тренінги; практикоорієнтовані проєкти; різні види лекцій, зокрема, інтерактивна; дискусія тощо.

Таким чином, використання інтерактивних методів навчання у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу є ефективним засобом формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх медиків у медичних коледжах.

Список використаних джерел

1. Пометун О. Інтерактивні методики та система навчання. К.: Шкільний світ, 2007. 112 с.
2. Решетченко С., Скубарєва, Т. Інтерактивні методи навчання як засіб успішної навчальної діяльності учнів. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*, 2021. № 33. С. 62–68.
3. Уваркіна О. В. Професійно-педагогічна складова гуманітарної підготовки майбутніх лікарів. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*: Зб. наук. пр. К. : Вид. центр КНЛУ, НМАУ. 2002. Вип. 19. С. 161-164.

Катерина Червоненко
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи
комунального закладу вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради,
м. Запоріжжя, Україна

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті актуалізована проблема професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактичної діяльності в умовах закладу вищої освіти. Узагальнено наукові розвідки та конкретизовано поняття «професійна підготовка до профілактичної діяльності». Акцентовано увагу на готовності до досліджуваного феномену та визначено її компоненти. Розглянуто складові навчально-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до реалізації профілактичного напрямку роботи.

Ключові слова: *майбутні соціальні працівники, професійна підготовка, навчально-методичне забезпечення, профілактична діяльність.*

Модернізація системи професійної освіти майбутніх соціальних працівників має бути націлена на її удосконалення з урахуванням сучасних викликів вітчизняного динамічного соціального простору й кращих міжнародних стандартів і практик щодо впровадження та реалізації інноваційних моделей, технологій, форм, методів, прийомів соціальної роботи у різних соціальних інституціях з різними категоріями клієнтів. Одним з важливих напрямів професійної підготовки майбутніх соціальних працівників виступає формування їх готовності до реалізації профілактичної діяльності, спрямованої на подолання, усунення та мінімізацію наслідків впливу негативних явищ у житті окремої людини та суспільстві в цілому.

Студіювання наукової літератури з досліджуваної проблеми дало змогу вивчити результати наукових пошуків Н. Алексєєвої, С. Архипової, Н. Кабусь, Р. Зозуляк-Случик, І. Козубовської, Р. Козубовського, О. Карпенко, В. Костіної, О. Клочко, М. Малькової, В. Поліщук, Т. Семігіної, Н. Синюк, С. Сургової, І. Соколової, О. Терновець, М. Тютюник та ін. й визначити, що професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до профілактичної діяльності являє собою цілісну систему формування готовності до її реалізації щодо попередження розповсюдження негативних явищ у соціальному середовищі, плекання ідей здорового способу життя, реалізацію творчого потенціалу кожної особистості, ліквідацію ризикованих вчинків та їх наслідків тощо.

Узагальнення попередніх наукових пошуків дозволило розглядати готовність до профілактичної діяльності як інтегративну особистісну здатність впроваджувати профілактичні заходи первинного, вторинного та третинного характеру на різних рівнях її реалізації, представлену сукупністю взаємопов'язаних компонентів: мотиваційно-особистісного, когнітивно-змістового та діяльнісного, детальна характеристика яких представлена у наших попередніх дослідженнях [1].

Системне бачення цілісного формування визначених компонентів готовності в умовах професійно спрямованого освітнього простору закладу вищої освіти дозволило визначити пріоритетні домінанти навчально-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до реалізації профілактичного напрямку роботи, представлені чотирма складовими.

Перша складова передбачає впровадження в освітні програми підготовки фахівців спеціальності 231 Соціальна робота навчальних дисциплін, спрямованих на формування їх готовності до здійснення соціально-профілактичної діяльності, зокрема, «Соціальна профілактика», «Профілактика та корекція відхилень поведінки», «Соціально-педагогічна профілактика девіантної поведінки», «Профілактика булінгу та різних проявів насильства в роботі з молоддю» тощо. Визначені навчальні компоненти сприятимуть розширенню знань майбутніх фахівців щодо сутності, мети, завдань, принципів, видів, рівнів, форм, методів реалізації технології профілактичної діяльності, а також порядку планування та реалізації профілактичних інтервенцій з різними категоріями клієнтів у різних соціальних інститутах. Практичні заняття та завдання з самостійної роботи формуватимуть спеціальні вміння та компетентності щодо: виявлення негативних явищ, розробки й реалізації соціально-профілактичних заходів та профілактичних програм різного рівня; підготовки інформаційно-профілактичних матеріалів (брошур, пам'яток, бюлетенів, плакатів тощо).

Друга складова передбачає залучення студентів до науково-дослідної роботи з проблеми реалізації профілактичної діяльності з метою розширення, поглиблення та закріплення отриманих знань та вмінь в процесі організації та здійснення самостійних досліджень, спрямованих на попередження виникнення та розповсюдження ризикованої поведінки й негативних явищ у соціальному середовищі. Результати науково-пошукової діяльності студентів мають бути обов'язково апробовані та висвітлені на конференціях, наукових семінарах, конкурсах студентських наукових робіт, тематичних студентських олімпіадах, публічних захистах бакалаврських та магістерських робіт, засіданнях наукових гуртків тощо.

Третьою складовою виступає урізноманітнення програм навчальних практик завданнями, спрямованими на реалізацію різних видів та форм профілактичної діяльності:

– розробка спеціальних освітньо-профілактичних програм щодо підвищення якості життя; формування моральних цінностей та

нормативної поведінки молоді; профілактики конфліктів, гендерної нерівності, правової необізнаності, ризикованої поведінки, залежностей та соціально небезпечних захворювань (алкоголізму, наркоманії, токсикоманії, тютюнопаління, ВІЛ/СНІДу) тощо;

– розробка та впровадження заходів первинної, вторинної й третинної профілактики нейтралізуючого, компенсаторного, попереджувального, усуваючого та контролюючого характеру з різними категоріями клієнтів: профілактичних бесід; проєктів; акцій; дискусійних клубів; тренінгів; семінарів та лекторіїв; прес-конференцій; консультацій та зустрічей з вузькими спеціалістами в галузі медицини, психології, права тощо;

– розробка та розповсюдження різноманітних матеріалів просвітницько-попереджувального характеру: плакатів, буклетів, пам'яток, бюлетенів, соціальної реклами тощо.

Четвертою складовою визначаємо залучення студентів до активної соціально-значущої позанавчальної діяльності профілактичної спрямованості в рамках функціонування студентського самоврядування, а також партнерської мережі різних соціальних інституцій, що дозволить майбутнім фахівцям відпрацьовувати професійні вміння та набувати досвід у реалізації профілактичного напряму діяльності.

Отже, формування готовності до профілактичної діяльності виступає важливим напрямом професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, яка, в межах закладу вищої освіти, може бути підсилена спеціальним навчально-методичним забезпеченням, а саме: впровадженням в освітні програми підготовки фахівців спеціальності 231 Соціальна робота навчальних дисциплін соціально-профілактичної спрямованості; залучення студентів до науково-дослідної роботи з проблеми реалізації профілактичної діяльності; урізноманітнення програм навчальних практик майбутніх соціальних працівників завданнями соціально-профілактичної спрямованості; залучення студентів до активної соціально-значущої позанавчальної діяльності, спрямованої на реалізацію профілактичного напряму роботи.

Список використаних джерел

1. Chervonenko K. S. Components of future social workers' readiness for preventive activity among the youth. *Науковий журнал Хортицької національної академії. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота)* : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2023. Вип. 1(8). DOI : <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2023-8-1>

Світлана Чернета

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної роботи
та педагогіки вищої школи

Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Автором акцентується увага на важливості формування готовності майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг, на уточненні поняття «готовність», на особливостях професійної готовності майбутніх соціальних працівників.

Ключові слова: *готовність, професійна готовність, готовність майбутніх фахівців із соціальної роботи.*

ДО ПИТАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ДО НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Реформування системи вищої освіти та соціальної сфери спричинили перегляд системи підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг. Виклики, які постали перед закладами освіти суттєво ускладнились військовою агресією росії проти України, пандемією Covid-19.

На жаль, соціальна сфера в цілому та фахівці із соціальної роботи виявилися не готовими до такого розвитку подій. Відтак, виникла потреба перегляду системи професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг, яка повинна адекватно реагувати на сучасні потреби суспільства.

Визначаючи метою й результатом професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи їх готовність до здійснення професійної діяльності, вважаємо доцільним визначити дефініцію цього поняття.

Засадничі основи готовності особистості до професійної діяльності фахівців соціальної сфери знайшли відображення у працях М. Вовк, Ю. Грищенко, М. Дьяченко, А. Ліненко, О. Повідайчик, Г. Рідкодубської, С. Соломахи, Г. Сотської, Н. Філіпчук та ін.

Останні роки у дослідженнях різних галузей знань, в т.ч. соціальній роботі, приділяється увага проблемі теоретичних і методичних аспектів формування готовності фахівців. Однак не має єдиного підходу науковців щодо визначення поняття «готовність». В цілому, поняття «готовність» розглядається, як первинна, фундаментальна вихідна умова успішного виконання діяльності будь-якої складності [моя дис].

Аналіз психолого-педагогічних досліджень дозволив нам окреслити основні підходи до визначення сутності терміну «готовність до діяльності», зокрема, функціональний (здатність мобілізувати фізичні та психічні ресурси, необхідні для ефективного здійснення діяльності), особистісний (здатність проявляти індивідуально-особистісні якості, які обумовлені характером діяльності), особистісно-діяльнісний (здатність проявляти як індивідні, особистісні та суб'єктні особливості, так і якості

людини у їх цілісності, що сприяє ефективному виконанню с функцій) та акмеологічний (відображає ступінь відповідності характеристик людини як індивіда, особистості та суб'єкта вимогам тієї чи іншої діяльності та оптимальним моделям функціонування людини у тій чи іншій сфері її життєдіяльності та забезпечує цілеспрямовану активність суб'єкта у подоланні внутрішніх та зовнішніх протиріч, творчої реалізації планів і програм діяльності) [2, с. 356].

Особливістю готовності до професійної діяльності визначають її інтеграційний характер, що виражається в упорядкованості внутрішніх структур, узгодженості основних компонентів особистості професіонала, стійкості, стабільності й наступності їх функціонування. Таким чином, ознаки професійної готовності є психологічна єдність, цілісність особистості професіонала, які сприяють продуктивності діяльності.

З психологічної точки зору, готовність можна розглядати як психічний стан особистості; як стійку характеристику (якість) особистості. Відповідно готовність визначається як активнодіючий стан особистості, установка на певну поведінку, мобілізованість сил до виконання.

Готовність до професійної діяльності розглядають як позитивне ставлення до майбутньої діяльності та стійкі мотиви до її виконання, певна сукупність професійних знань та вмінь, що дають змогу застосувати їх на практиці.

Науковці виділяють такі види готовності до професійної діяльності як: психологічна (сформованість спрямованості особи на професійну діяльність); теоретична (наявність необхідного обсягу спеціальних професійних знань); практичну (сформованість необхідного рівня професійних умінь і навичок).

Зокрема, О. Ляшенко [1] готовність майбутнього соціального працівника розглядає в декількох аспектах: по-перше, як формування психофізіологічної установки суб'єкта, особистості; по-друге, як сформованість мотиваційної установки на соціальну реальність; по-третє, як професійно сформовані якості у вищому чи середньому спеціальному закладі; по-четверте, як здатність до самовдосконалення в професії.

На нашу думку, готовність до професійної діяльності можна предствити у вигляді формули: «готовність = бажання + знання + вміння», або «готовий = хочу + знаю + вмію».

Нам імпонує тлумачення подане Я. Юрків поняття «готовність до професійної діяльності майбутнього соціального педагога та соціального працівника». Дослідниця це поняття визначає як інтегративне особистісне утворення, психологічний стан та очікуваний результат професійної підготовки, що поєднує мотиваційно-ціннісний, науково-теоретичний, операційно-практичний, індивідуально-психологічний складники та дозволяє успішно виконувати професійні завдання в галузі соціальної педагогіки / соціальної роботи [2, с. 59].

Отже, формування готовності майбутнього фахівця із соціальної роботи до надання соціальних послуг є актуальним через призму зростання

кількості осіб та категорій громадян, які потрапили в складні життєві обставини, швидкість виходу з цих обставин залежить від рівня сформованості готовності до професійної діяльності. Професійна готовність передбачає високий рівень виконання професійних дій, який залежить від рівня сформованої особистісної готовності майбутніх фахівців із соціальної роботи до прояву індивідуально-особистісних якостей; психологічної готовності до психоемоційних перевантажень особистості фахівця.

Список використаних джерел

1. Ляшенко О. І. Особистісно орієнтоване знання як сучасна парадигма проектування змісту освіти. Філософія освіти в сучасній Україні. Київ, 1996. С. 339–343.

2. Чернета С. Теорія та практика підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг. Дисертація ... д-ра пед. наук. Полтава, 2023. 546 с. С. 356.

3. Юрків Я. І. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення. Дис. .. д-ра пед. наук. 13.00.05. Старобільськ, 2021. 606 с. С.59.

СЕКЦІЯ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ КЛІЄНТІВ

Тетяна Атрощенко

професор, доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти та
освітнього менеджменту,
Мукачівський державний університет,
м. Мукачево, Україна

СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДИТИНИ-ДОШКІЛЬНИКА: ДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ

У статті розкривається сутність поняття «соціально-громадянська компетентність дитини-дошкільника». Авторка акцентує увагу на необхідності формування соціально-громадянської компетентності у дошкільному віці, оскільки це найбільш сенситивний період для освіти та виховання особистості.

Ключові слова: дитина дошкільного віку, компетентнісний підхід, компетентність, соціально-громадянська компетентність, дошкільна освіта.

Пріоритетом для сучасного глобалізованого суспільства виступає суспільно-активна особистість, формування якої, як відомо, інтенсивно відбувається у період дошкільного дитинства. Відповідно, завдання дошкільної освіти, як першої самоцінної ланки, – сформувати у дитини дошкільного віку компетентності та цінності, які визначатимуть її ставлення до себе та світу, впливатимуть на її вчинки та поведінку в цілому, сприятимуть ефективній, толерантній міжособистісній взаємодії, що уможливить формування стійкої життєвої позиції майбутнього громадянина-патріота.

Дитинство – особливий період, особливістю якого є процес дорослішання дитини, входження її у соціальний світ дорослих. В міру засвоєння культурних, моральних правил та закономірностей суспільного життя відбувається розвиток соціальної компетентності дитини – здатності оцінювати власні вчинки, ефективно взаємодіяти з оточуючими. Саме тому сучасний заклад дошкільної освіти має стати місцем, де дитина отримує можливість широкого соціально-практичного самостійного контакту з найбільш значущими та близькими для її розвитку сферами життя. Накопичення дитиною під керівництвом дорослого цінного соціального досвіду – ось шлях, який сприяє, по-перше, розкриттю вікового потенціалу дошкільника та, по-друге, успішного вступу його у доросле життя.

Поняття «компетентність» визначається О. Кононко як інтегрована характеристика особистості дошкільника основними показниками якої є: здатність орієнтуватися у нових умовах життя, пристосовуватися

(освоюватися в незнайомому, набувати необхідних для повноцінного функціонування у ньому умінь і навичок, налаштовуватися на їх прийнятність до себе), впливати (реалізовувати свій потенціал, свої здібності, відстоювати власні інтереси, з користю для справи та самої себе змінювати дійсність) [1].

Основи соціально-громадянської компетентності закладаються в дошкільному віці і є передумовою для подальшого розвитку соціальної та громадянської компетентностей в Новій українській школі. У Базовому компоненті дошкільної освіти (2021) новою ключовою для дошкільної освіти компетентністю дитини визначено соціально-громадянську, яка трактується як здатність до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовність до посиленої участі в соціальних подіях, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення суспільного життя [3]. Ознаки її сформованості представлено в інваріантному складнику освітнього напрямку «Дитина в соціумі».

В умовах гострих викликів сьогодення громадянська компетентність постає як комплексна характеристика особистості, в основі якої – громадянські якості особистості, засновані на системі громадянських цінностей. Відповідно, у структурі громадянської компетентності ми виокремлюємо такі компоненти: знаннєвий – система знань про людину, сім'ю, суспільство, державу, про свої права та обов'язки, знання історії, культури, традицій, мови свого народу; мотиваційно-ціннісний – цілі, мотиви, потреби, ціннісні установки; поведінковий – виконання своїх громадянських обов'язків, дотримання моральних та правових норм суспільства; особистісний – рефлексія власної діяльності, критичність, відповідальність, терпимість. Відповідно до вікових особливостей, громадянська компетентність передбачає наявність у дітей дошкільного віку знань про рідний край, місто, село, природу, культурні цінності свого народу, мову, свої права та обов'язки та ін.

Сформованість соціально-громадянської компетентності, як вважає О. Косенчук, має виражатися в ціннісному ставленні дитини до себе, своїх прав та прав інших, наявності уявлень про правила і способи міжособистісної взаємодії між членами сім'ї, родини, іншими людьми та вмінні дотримуватись цих правил у соціально-громадянському просторі, а також у ціннісному ставленні та повазі до культурних надбань українського народу, представників різних національностей і культур. Соціально-громадянська компетентність дитини дошкільного віку формується в різних видах діяльності, зокрема в ігровій, комунікативній, здоров'язбережувальній, художньо-естетичній, пошуково-дослідницькій тощо [2].

Соціально-громадянська компетентність дитини-дошкільника передбачає виховання у найменших громадян чесності, толерантності, працьовитості, поваги до людей, бережливого ставлення до природи, до результатів праці, готовності захищати свою Батьківщину, поваги до

національних звичаїв, традицій, рідної мови тощо. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні професійної підготовки майбутніх вихователів ЗДО до формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Кононко О. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навч.-метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку «Я у Світі». К.: Світич, 2009. 208 с.
2. Косенчук О. Дитина в соціумі. Впроваджуємо Базовий компонент. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021/Pidvysychennya%20kvalifikatsiyi/15.04/Dv_2021-04-Kosenchuk.pdf
3. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція. Наказ МОН України № 33 від 12.01.2021 р. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

Оксана Боднар

доктор педагогічних наук, професор
Тернопільський національний педагогічний університет
ім. В. Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Анастасія Хомащук

заступник директора з виховної роботи
Чернівецький ліцей №16 ім. Ю. Федьковича
м. Чернівці, Україна

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Автор піднімає питання щодо соціальних аспектів у виховній діяльності закладу освіти, а також важливості формування у здобувачів освіти саме соціальних компетенцій.

Ключові слова: соціалізація, виховання, соціальна компетенція, виховна система, здобувач освіти, заклад освіти.

У сучасних складних викликах, у яких функціонує наша держава особливого значення набуває глибинна гуманізація освіти, зокрема у сфері розвитку виховного освітнього середовища. Адже карантин, воєнний стан, поглиблення співпраці з усіма прогресивними державами зумовлюють посилену увагу закладів освіти до соціалізації учнів.

Проблемами соціальних аспектів виховання займалися такі вчені О. Бодальова, А. Мудрик, В. Нікітіна, Л. Нікітіна, Г. Філонова, А. Капська, Л. Коваль, А. Малько, Л. Міщик, І. Пінчук, Л. Штефан, В. Коваленко та ін.

З точки зору соціалізації, виховання – це «цілеспрямований процес включення дитини в суспільство, результат засвоєння і активного відтворення індивідом соціального досвіду, здійснюваний у спілкуванні і діяльності» [2, с. 89]. Під час навчання в закладі освіти учень має сприйняти та засвоїти основні соціальні компетентності, що охоплюють всю множину та глибину функціонування особистості в соціумі.

Формат соціальної компетентності охоплює як соціальні мотиви, знання, навички, необхідні для успішної взаємодії із соціальним середовищем, так і самопочуття та самосприйняття особистості в мінливому соціумі [1, с. 56]. Саме соціальна компетентність базується на вмінні рахуватися з соціальними нормами та правами інших людей. Завдання педагога полягає в тому, щоб стимулювати «внутрішню активність учня, його потребу до самовдосконалення, розвивати усвідомлене прагнення до успіху в житті, бо це головна рушійна сила життєвої активності. Задля формування соціальної компетентності учнів пріоритетним напрямком роботи можна вважати згуртування учнівського колективу, тісну співпрацю з педагогічним колективом, батьками, громадськими організаціями тощо» [3]. На сьогодні є достатньо визначень поняття «соціальна компетентність» [4. С.12-15]

Виховна система кожного закладу є певним соціальним інститутом, в якому формуються основні соціальні навички, які гармонізуються в учнів на основі включення у відносини школа-сім'я-громадськість-близькі друзі. Кожна дитина вибирає певні пріоритети домінування в якомусь з цих середовищ на основі критерію довіри.

Виховна система школи повинна бути спрямована передусім на формування та розвиток соціальної компетентності учня, без якої важко буде їм формувати свій життєвий шлях.

Наведемо перелік компетенцій, яких повинен здобути учень під час свого навчання в закладі освіти:

- *Уміння комунікувати з усіма оточуючими*, відбираючи для кожної ситуації відповідну модель поведінки та використовуючи певний стиль мовлення;
- *здатність сприймати критику*, глушити свої негативні емоції, проявляти стресостійкість;
- *уміння аналізувати ситуацію*, робити правильні висновки та приймати свої рішення самостійно, аргументуючи свої ж дії;
- *установка на успіх*: педагог повинен керуватися тим, щоб виховувати в учня бажання бути кращим у вирішенні будь-яких завдань, прагнути бути лідером;
- *брати на себе відповідальність*, не уникати складних задач, не шукати того, хто б їх вирішив, краще помилятися, але пробувати все робити самому;
- *прагнення до активної життєвої позиції*: саме воно закладається в дитинстві і відповідно несе за собою свої результатами, які

будуть відображатися в майбутньому житті; наявність мети допомагає дитині досягти успіху в дорослому віці, дисциплінує та робить її життя більш повним та продуктивним. Важливо також сформуванню у дітей правильні життєві цінності;

– *вміння адекватно себе оцінювати*: як відомо, самооцінка впливає на власне життя людини, дає учням усвідомлення своїх бажань, оцінку своїх можливостей, здійснення певних кроків та прийняття правильних рішень.

Для формування цих компетентностей у закладі освіти варто проводити такі заходи: акції, брифінги, тематичні вечори, диспути, вікторини, ярмарки, зустрічі з учасниками історичних подій, діячами науки, мистецтва, зустрічі з учасниками бойових дій, екскурсії та походи, робота клубів за інтересами, участь у художній самодіяльності, перегляд та обговорення кінофільмів, спектаклів, зустрічі з обміном досвіду. Особливо актуальною щодо соціального виховання дитини є її участь в учнівському самоврядуванні, яке активно діє в закладі освіти. Адже саме воно є хорошою базою для формування усіх соціальних компетентностей в здобувача освіти.

Отже, виховна робота в закладі освіти повинна базуватись і також на соціальних аспектах. Дуже важливо, щоб у виховному середовищі була створена така атмосфера, яка б забезпечувала освоєння учнями соціальних компетенцій. Адже саме цей вид компетенції впливає на майбутнє життя людини: її погляди, звички, модель поведінки, цінність тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрєєва Т.В. Сімейна психологія. Київ: КПУ, 2004. 244 с.
2. Гончарова-Горяньська М. Соціальна компетентність: поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів. Львів: Рідна школа, 2014. 126 с.
3. Єрмаков І. Педагогіка життєтворчості: орієнтири для XXI століття. Київ: Контекст, 2012. С. 58-72.
4. Коваленко В.В. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : посібник / за наук. ред. проф. М. П. Лещенко. К., 2017. 192 с.

Юрій Бриндіков

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної роботи і
соціальної педагогіки,
Хмельницький національний університет
м. Хмельницький, Україна

ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ В УКРАЇНІ

У статті зазначено, що реформи у соціальній галузі стали передумовою посилення поліфункціональної діяльності закладів та установ, що складають систему соціальних служб. Розглянуто діяльність закладів та установ соціального спрямування, вектором якої є захист та допомога соціально незахищених верств населення. Зауважено на застосуванні дієвих технологій в роботі фахівців соціальної сфери, що сприятиме ефективному вирішенню проблемних аспектів у клієнтів.

Ключові слова: *соціально незахищені верстви населення, діяльність закладів та установ системи соціальних служб, подолання соціальних проблем клієнтів.*

Реформи у соціальній сфері створили умови для поліфункціональної діяльності її фахівців щодо соціально незахищених верств населення, які потрапили у складні життєві обставини.

До переліку головних клієнтів закладів та установ соціального спрямування входять діти, діти-сироти; діти, позбавлені батьківського піклування; особи, що перебувають у СЖО через насильницькі дії, бездоглядність; особи з особливими потребами (характеризуються девіантною поведінкою, спричиненою залежністю). До категорії соціально незахищених громадян входять сім'ї з дітьми по причині інвалідності дітей та батьків, алко / нарко-залежності членів сім'ї, соціального сирітства, безробіття членів сім'ї, позбавлення волі одного з членів сім'ї тощо.

Фахівці закладів та установ, що складають систему соціальних служб, намагаються покращити життя осіб похилого віку; осіб, що не мають постійного місця проживання; осіб з обмеженими можливостями, паліативно хворих. Послугами охоплено пенсіонерів, інвалідів, непрацездатних, самотніх громадян. Зазначені об'єкти послуг отримують посильну допомогу від відділень соціально-побутової реабілітації, відділень соціальної допомоги вдома (обслуговування осіб з порушенням рухової активності, з проблемами зору, слуху); відділень надання грошової та натуральної адресної допомоги особам, які вважаються соціально незахищеними згідно норм чинного законодавства; стаціонарних відділень постійного / тимчасового проживання; соціальних цехів та лікувально-виробничих майстерень.

З-поміж суб'єктів соціальної допомоги вирізняються будинки-інтернати для громадян похилого віку та інвалідів, адже вони покликані надавати соціально-побутову та медичну допомогу (житло, одяг, взуття, столовий посуд, харчування з врахуванням фізіологічних та вікових особливостей клієнта, лікувально-профілактичні заходи, протезування).

Центр професійної реабілітації інвалідів запроваджує заходи щодо підготовки осіб з обмеженими можливостями до професійної працездатності шляхом реабілітації, навчання, перенавчання. Спеціалістами Центру здійснюється відбір, професійна підготовка та орієнтація; перекваліфікація з подальшим працевлаштуванням громадян,

які характеризуються фізіологічними розладами, задля їх ресоціалізації та адаптації.

Опікою дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської піклування, переймаються інтернатні заклади, головні завдання яких полягають в розвитку дітей, підтримці їх фізичного, психологічного та соціального здоров'я; соціально-психологічній, соціально-педагогічній та медичній реабілітації; створенні гідних умов для повноцінної соціалізації вихованців. Соціально-медичні інтернатні заклади обслуговують дітей з проблемами фізичного та розумового розвитку шляхом виховних заходів, корекції, створення належних умов проживання.

Центр реінтеграції бездомних громадян допомагає клієнтам ресоціалізуватись через соціально-побутові, соціально-медичні, соціально-економічні та юридичні послуги: забезпечення житлом, харчуванням, медичним оглядом, медичною допомогою, профілактичними заходами.

Дієвістю вирізняються соціальні гуртожитки, соціальні гуртожитки для дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей-сиріт. Завдяки функціонуванню перших, окремі особи, члени їх сімей отримують дах над головою на період перебування на квартирному обліку. Діяльність соціальних гуртожитків для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, спрямована на підготовку клієнтів до самостійного життя; надаються соціально-психологічні, соціально-економічні, педагогічні та юридичні послуги.

Уваги заслуговує робота центрів соціальних служб, адже їх фахівцями здійснюється соціальний супровід прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, сімей, що опинились у СЖО; патронаж молоді, що перебуває у закладах пенітенціарної системи чи були ув'язнені; допомога особам, що опинились у важкій життєвій ситуації через сімейне насильство, стихійне лихо тощо. Громадянам надається притулок, харчування, проводиться адаптаційна та реабілітаційна робота.

Плеяду закладів та установ системи соціальних служб складають центри соціально-психологічної реабілітації дітей (комплексна соціально-психологічна, медична та юридична допомога), центри соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями (відновлення психологічного та фізичного стану, реадaptaція), центри соціально-психологічної допомоги (соціально-психологічні, соціально-побутові, соціально-педагогічні, соціально-медичні, соціально-економічні, інформаційні послуги).

Моніторинг діяльності структурних складових системи соціальних служб дає право стверджувати, що фахівцями застосовуються дієві форми, методи та прийоми соціально-психологічної та педагогічної роботи задля подолання негативних соціальних явищ та процесів. Комплексна систематична робота закладів та установ соціального спрямування сприятиме й надалі ефективному вирішенню соціальних проблем клієнтів.

Інеса Гаркуша

PhD з соціальних комунікацій, доцент,
доцент кафедри інноваційних технологій з педагогіки,
психології та соціальної роботи

ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»,
м. Дніпро, Україна

Сергій Дубінський

кандидат економічних наук,
доцент кафедри інноваційних технологій з педагогіки,
психології та соціальної роботи

ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»,
м. Дніпро, Україна

ЩОДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті здійснено теоретичний аналіз стосовно професійного саморозвитку соціальних працівників. Визначено поняття «саморозвиток», розглянуто рівні професійної компетентності соціальних працівників та наголошено щодо стандартів професійної підготовки та кваліфікації, які визначаються необхідністю певних знань, вмінь та навичок у роботі з різними категоріями клієнтів.

Аналіз наукових розвідок засвідчує, що важливим аспектом професійного розвитку є участь у програмах наставництва та менторства.

Зазначено, що на сучасному етапі у процесі професійного саморозвитку соціальні працівники можуть користуватися різноманітними методами та інструментами, що дозволяють їм розвивати свої навички та знання.

Наголошено, що одним з ефективних інструментів професійного саморозвитку є участь у тренінгах та семінарах.

Стверджується, що професійний саморозвиток є важливою складовою успішної професійної діяльності соціальних працівників. Він передбачає постійне збагачення знань та вмінь, самоаналіз та рефлексію, а також залучення до процесу навчання колег та експертів.

Ключові слова: саморозвиток, соціальний працівник, самоаналіз, професійна компетентність

В сучасному світі професійний саморозвиток став важливим аспектом успішної кар'єри будь-якого фахівця. Це особливо стосується і соціальних працівників, які працюють з людьми та займаються різноманітними соціальними проблемами. Для успішного професійного саморозвитку соціальні працівники повинні звертати увагу на особистісні якості та розвивати їх, такі як вміння комунікувати з людьми, толерантність, емпатія, творчість та інші.

Крім того, вони повинні займатися самоаналізом своєї діяльності, аналізувати свої діяльності та шукати способи її поліпшення. Це можна робити через співпрацю з колегами, участь у тренінгах, семінарах та конференціях.

У статті «Професійний саморозвиток соціальних працівників: вимоги та можливості» автор І.М. Сорока зазначає, що професійний саморозвиток – це система навчання, яка передбачає формування та розвиток компетентностей фахівців на різних етапах їхньої кар'єри [5].

Л.В. Коренева стверджує, що професійний саморозвиток є однією з основних умов успіху у кар'єрному розвитку фахівця [2].

Дослідження, проведені О.В. Хоменко та Т.І. Дяченко, показують, що професійний саморозвиток соціальних працівників має бути спрямований на формування компетентностей з різних напрямків, включаючи культурну, міжособистісну, інформаційну, соціальну та інші [6].

Один з важливих аспектів професійного саморозвитку соціальних працівників – це підвищення рівня їх професійної компетентності. Зараз у соціальній роботі існують стандарти професійної підготовки та кваліфікації, які визначають необхідність наявності певних знань, вмінь та навичок у роботі з різними категоріями клієнтів [7].

З метою підвищення рівня професійної компетентності соціальних працівників важливо забезпечувати доступ до актуальної та достовірної інформації про нові методи, технології та інструменти у роботі з клієнтами. Також важливим є використання сучасних інформаційних технологій, які дозволяють ефективно збирати, аналізувати та обробляти інформацію про клієнтів [8].

Одним з ефективних способів підвищення рівня професійної компетентності є участь у професійних спілках та організаціях, які займаються розвитком соціальної роботи. Наприклад, в Україні існують такі організації, як Українська асоціація соціальних працівників, Українська асоціація професійних соціальних працівників та інші [9].

Насамперед, такі організації надають можливість спілкування з колегами та обміну досвідом роботи. Крім того, вони організують тренінги, семінари, конференції, які сприяють підвищенню кваліфікації та розширенню професійних знань. Наприклад, Національна асоціація соціальних працівників США організовує щорічну конференцію з питань соціальної роботи, яка збирає тисячі учасників з усього світу (National Association of Social Workers, 2021). У таких міжнародних заходах соціальні працівники мають можливість обмінюватися досвідом та інноваційними підходами у своїй професійній діяльності.

Також важливим аспектом професійного розвитку є участь у програмах наставництва та менторства. Участь у таких програмах допомагає молодим соціальним працівникам знайти ментора, який може підтримати їх у складних ситуаціях та допомогти вирішити професійні завдання [11].

Професійний саморозвиток є важливою та необхідною складовою успішної професійної діяльності соціальних працівників. Він передбачає постійне збагачення знань та вмінь, самоаналіз, рефлексію над власними цінностями та переконаннями, які можуть впливати на роботу з клієнтами. Соціальні працівники повинні бути усвідомленими щодо своїх стереотипів та біасів, щоб не допустити дискримінації та несправедливості в роботі з клієнтами [14]. Не менш важливою є інтерв'язія – систематична зустріч соціальних працівників з колегами з метою обговорення складних випадків та взаємної підтримки у професійному розвитку [10]. Всі ці аспекти допоможуть соціальним працівникам зберегти енергію та ефективно працювати з клієнтами. Такі заходи підвищують якість наданих послуг та допомагають забезпечити клієнтів якісною та професійною допомогою.

Крім того, у процесі професійного саморозвитку соціальні працівники можуть користуватися різноманітними методами та інструментами, що дозволяють їм розвивати свої навички та знання. Один з таких методів – навчання на робочому місці, яке дозволяє соціальним працівникам отримувати нові знання та практичні навички, виконуючи свої професійні обов'язки.

Згідно з дослідженням М. Кучеренко [4], навчання на робочому місці є ефективним методом професійного розвитку соціальних працівників, оскільки воно дозволяє підвищувати рівень компетентності, мотивації та професійної впевненості. У той же час, важливо, щоб таке навчання було структуроване, систематичне та відповідало потребам соціальних працівників.

За результатами досліджень, соціальні працівники, які активно залучаються до професійного навчання та розвитку, демонструють більш високий рівень професійної компетентності та ефективності у своїй роботі [12]. Соціальні працівники повинні бути готові до постійного навчання та саморозвитку. Це дозволить їм оновлювати свої знання та навички, а також вдосконалювати свою практику. Наприклад, у зв'язку зі змінами в законодавстві, соціальні працівники повинні постійно оновлювати свої знання з цього питання. Крім того, соціальні працівники повинні бути відкриті до використання новітніх технологій та методик роботи, що можуть сприяти покращенню якості їхньої роботи.

На жаль, у багатьох країнах, включаючи Україну, професійний розвиток соціальних працівників є не таким високим, як міг би бути. Часто умови роботи та оплата праці не відповідають складності та важливості цієї професії. Тому важливо вирішувати ці проблеми та забезпечувати достатні умови для професійного розвитку соціальних працівників [3].

Професійний саморозвиток соціальних працівників потребує певних витрат часу та коштів. Проте, як показує дослідження О. Гуляєвої [1], інвестування в професійний розвиток соціальних працівників є ефективним інструментом для збільшення якості наданих послуг та задоволеності клієнтів.

Основним джерелом знань для соціальних працівників є практика роботи з клієнтами. Проте, не менш важливою є систематична робота над професійним саморозвитком, який є складовою успішної соціальної практики [13].

Узагалі, професійний саморозвиток соціальних працівників є важливим елементом підвищення рівня якості та ефективності соціальної роботи. Це допомагає підтримувати стійкість та емоційний баланс працівників, забезпечує високий рівень професійної компетентності та впливає на якість та результативність їхньої роботи. Тому важливо стимулювати та підтримувати професійний саморозвиток соціальних працівників на різних рівнях – від державного до організаційного та індивідуального.

Отже, створення сприятливих умов для професійного саморозвитку соціальних працівників, підвищення їх компетентності та здатності працювати зі складними випадками є важливим завданням для держави та професійної спільноти. Такі заходи можуть позитивно вплинути на якість соціальних послуг та забезпечити взаємне співробітництво та підтримку у професійному середовищі.

Список використаних джерел

1. Гуляєва О. Інвестування в професійний розвиток соціальних працівників як інструмент підвищення якості наданих послуг та задоволеності клієнтів. Наукові праці Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія» 2019. № 2(22). С. 60-63.

2. Коренева Л.В. Професійний саморозвиток як основа успіху у сучасній кар'єрі. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Психологія. 2021. № 64. С. 53-62.

3. Куценко О. Сучасні тенденції професійного розвитку соціальних працівників в Україні. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Соціальна робота» 2016. № 17. С. 58-65.

4. Кучеренко М. «Навчання на робочому місці як ефективний метод професійного розвитку соціальних працівників», Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Психологія. 2018. № 55. С. 85-89.

5. Сорока І.М. Професійний саморозвиток соціальних працівників: вимоги та можливості. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціальна робота та соціальна політика. 2019. № 33. С. 60-65.

6. Хоменко О.В., & Дяченко Т.І. Професійний саморозвиток соціальних працівників як складова їхньої професійної компетентності. Наукові записки кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки. 2019. № 1(42). С. 85-89.

7. «Організації, що займаються розвитком соціальної роботи». Українська асоціація професійних соціальних працівників. URL:

<https://uapsp.org.ua/organizatsii-shcho-zajmayutsya-rozvytkom-sotsialnoyi-roboty/>

8. «Професійний розвиток соціальних працівників». Українська асоціація соціальних працівників. URL: <https://uasp.org.ua/profesiyniy-rozvitok-sotsialnih-pratsivnikiv/>

9. «Стандарти професійної підготовки та кваліфікації у соціальній роботі». Міністерство соціальної політики України, 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0165-18#Text>

10. Bernard J.M., & Goodyear R.K. Fundamentals of clinical supervision (5th ed.). Pearson. 2014. 448 p.

11. Bogo M. The Practice of Field Instruction in Social Work: Theory and Process (2nd ed.). Columbia University Press. 2006. 228 p.

12. Cohen E., & Sherman L. (2014). Professional development for social workers: An evaluation of a leadership training program. Journal of Social Work Education, 2014. № 50(2). С. 238-251.

13. Dewane C.J. Social work practice: A critical thinker's guide. John Wiley & Sons. 2015. 704 p.

14. Healy L.M. International social work: Professional action in an interdependent world. Oxford University Press. 2017. 409 p.

Юрій Гнатишин

аспірант кафедри соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності, спеціальність 231 Соціальна робота, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

ОСНОВНІ ПІДХОДИ МЕДІАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

У статті проаналізовано основні підходи медіативної діяльності в роботі соціального працівника. Розкрито медіативну взаємодію соціального працівника як з клієнтом та визначено особливості спілкування, а саме: рівність сутнісних позицій спілкування (суб'єкт-суб'єктні відносини), довіра, взаємна відкритість обох сторін, відсутність оцінки, прийняття іншого, як неповторної і цінної людини. Обґрунтовано, що виконання соціальним працівником ролі медіатора передбачає, що він повинен бути готовий до зміни співвідношення сил і соціальної динаміки конфліктних відносин з допомогою впливу на переконання і поведінку сторін конфлікту, надаючи їм необхідні знання та інформацію, використовуючи більш ефективно потенціал переговорного процесу.

Ключові слова: медіативна діяльність, врегулювання конфліктів, соціальний працівник, клієнт, особливості спілкування у медіативній взаємодії.

Зважаючи на досить широке коло об'єктів соціальної роботи звернемо увагу на те, що професія соціального працівника вимагає вміння спілкуватись з різноманітними категоріями, допомагати у налагодженні стосунків, вирішенні проблемних ситуацій, суперечок.

Серед науковців саме Л. Козеру належить найпоширеніше трактування конфлікту як боротьби за цінності та претензії на певний статус, владу та ресурси; боротьби, у якій цілями є нейтралізація, заподіяння шкоди або знищення суперника. Конфлікт – зіткнення інтересів, реальних, уявних чи приписуваних іншій стороні, загроза, якого є реальною чи може виникнути в майбутньому; це граничне загострення протиріч між учасниками взаємодії, що проявляється в їхньому протиборстві [1;6].

Центральною фігурою у процесі врегулювання конфлікту є соціальний працівник у якості медіатора. У свою чергу, як було зазначено вище, медіатор – це особа, яка відповідає вимогам, встановленим цим законом та медіаційним застереженням (угодою про медіацію), яка має статус медіатора відповідно до цього закону і яку сторони конфлікту обрали для проведення медіації. Він бере участь у процедурі медіації як третя, нейтральна, незацікавлена сторона [4; 5].

Взаємодія соціального працівника, який виступає в якості медіатора, з клієнтом будується на основі діалогу, який передбачає наступні особливості спілкування:

- 1) рівність сутнісних позицій спілкування (суб'єкт-суб'єктні відносини);
- 2) довіра, взаємна відкритість обох сторін;
- 3) відсутність оцінки;
- 4) прийняття іншого, як неповторної і цінної людини [7, с. 268].

Соціальний працівник, допомагає всім учасникам знизити емоційне напруження, почути і зрозуміти один одного, а також допомогти сторонам конфлікту самим знайти вихід із ситуації і обговорити, як уникнути повторення подібного в майбутньому. Він стежить, щоб кожен учасник не тільки висловив свою думку, а й вислухав іншого. Потім допомагає обом сторонам знайти взаємовигідне рішення. Метою медіатора є перетворити опонентів у партнерів по вирішенню проблеми [2, с. 49].

З аналізу літератури для вирішення конфліктних ситуацій соціальним працівником можуть застосовуватися наступні підходи медіаційної діяльності:

- 1) створення обстановки для спільного вирішення конфлікту;
- 2) творчий підхід – допомога клієнту направити енергію на пошук нових рішень;

3) активний нейтралітет, який врівноважує вплив обох сторін, щоб у них були рівні можливості;

4) контроль над емоціями – створити можливість, щоб клієнти висловили власні емоції і водночас не звинувачували іншу сторону. Для соціального працівника є дуже важливо зберігати спокій;

5) готовність до вирішення конфлікту – соціальний працівник усвідомлює свою готовність до вирішення конфліктної ситуації і запевняє в цьому клієнта;

6) напрямок учасників на виявлення їх потреб – соціальний працівник спрямовує процес, але не його зміст, веде записи;

7) введення учасників у фазу вироблення альтернативних рішень – проведення «Мозкового штурму» з метою накопичення альтернативних рішень, записи корисних відомостей при роботі з клієнтом;

8) володіння мистецтвом переговорів [3, с. 110].

Таким чином, соціальний працівник, виступаючи в ролі медіатора, активізує здатності людей вирішувати проблеми і виходити зі скрутних ситуацій; налагоджує зв'язки між конфліктуєчими сторонами.

Слід зазначити, що американські конфліктологи довели, що навіть сам факт присутності соціального працівника незалежного від конфліктуєчих сторін може стати надзвичайно важливим чинником позитивного вирішення конфлікту.

Підсумуємо, що виконання соціальним працівником ролі медіатора означає, що він повинен бути готовий до зміни співвідношення сил і соціальної динаміки конфліктних відносин з допомогою впливу на переконання і поведінку сторін конфлікту, надаючи їм необхідні знання та інформацію, використовуючи більш ефективно потенціал переговорного процесу і допомагаючи учасникам прийти до спільного рішення.

Список використаних джерел

1. Альтернативне вирішення спорів (медіація). URL:<http://avantgardelaw.webnode.com.ua/mediation/> (дата звернення: 20.04.2023).

2. Гірник А. М., Горова А. О., Дума Л. П., Землянська В. В., Кабаченко Н. В, Коваль Р. Г., Пилипів Н. Я., Савчук О. М., Філь С. С. Соціальна робота і програми відновного правосуддя : теорія та практика. Посібник для викладачів. К.: Видавець Захаренко В. О., 2009. 188с.

3. Лазаренко М. М. Імплементация медіації в правову систему: міжнародний досвід та перспективи інституціоналізації в Україні / М. М. Лазаренко. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2015. Вип. 124(2). С. 109-111.

4. Лях Т. Л., Спіріна Т. П. Медіація як соціальна технологія посередництва у конфліктних ситуаціях / Т. Л. Лях, Т. П. Спіріна. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : зб. наук. пр. / за ред. : В. С. Курило. Луганськ : ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, Сер. Педагогічні науки*. 2015. № 2 (291). Ч. 1. С. 37-47. 28

5. Петришин Л. Й. Роль соціального працівника як медіатора у врегулюванні конфліктів. *Педагогічна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*, 2017. Вип. 24 (2-2017). Ч.2. С. 163 – 171.

6. Техники и технологии эффективной медиации. Режим доступа : <http://studme.org/> (дата звернення: 20.04.2023).

Анна Доценко

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота, освітньо-професійна програма «Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія» Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» м. Полтава, Україна

Вікторія Степаненко

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної педагогіки Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» м. Полтава, Україна

КОЛИСКОВИЙ СПІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ТЕРАПЕВТИЧНИЙ ЗАСІБ ВІДНОВЛЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ РІВНОВАГИ ДИТИНИ

У статті проаналізовано основні аспекти відновлення емоційної рівноваги дитини соціально-терапевтичним засобом – колисковий спів. Зазначено, що складовими терапевтичного простору колискового співу є: психоемоційний стан людини, яка наспівує колискову; тілесний контакт; вібрація голосу; закладені позитивні формули; константність та ритм; образність, контакт з ресурсами. Констатовано, що колисковий спів виконує захисну функцію і є універсальним соціально-терапевтичним засобом, що забезпечує, перш за все, емоційну рівновагу дитини.

Ключові слова: соціально-терапевтичний засіб, колисковий спів, дитина, емоційна напруга, терапевтичний простір.

Постановка проблеми. Діти є надзвичайно психологічно вразливими, особливо в умовах надзвичайних ситуацій, тому необхідно забезпечити їм емоційно комфортне середовище виховання і розвитку, сприяти відновленню емоційної стабільності та рівноваги [4]. Музикотерапія сприяє покращенню психофізичного стану людини та відновлення її емоційної рівноваги [1]. В умовах значних масових заворушень, воєнних дій важливо знайти такі засоби допомоги, які могли б могли практикувати самі батьки вдома [3]. Колискова пісня є ефективним засобом музикотерапії, що допомагає дитині подолати тривожні почуття, створити

атмосферу любові, ніжності, затишку та заспокоєння. Колисковий спів може створити невимушену позитивну атмосферу, організувати комфортне середовище для подолання негативних наслідків пережитих дітьми психотравмованих ситуацій, зняття стану внутрішньої напруженості, емоційної тривожності [4].

Виклад основного матеріалу. Колисковий спів огороджує дитину від стресів і емоційної нестійкості, заспокоює. Колісанки виконують важливу функцію розвитку дитини. Співати дитині – це природний і ефективний спосіб навчити її нових слів і звуків. За допомогою співання колискових у дитини поступово формується фонетична карта мови, вона краще сприймає і запам'ятовує емоційно забарвлені слова і фрази [2].

Виконання колискових пісень є ефективним соціально-терапевтичним засобом у роботі з дітьми, які мають синдром дефіциту уваги. Колисковий спів показав свою ефективність у роботі з травмованими дітьми різних категорій – переселенцями; дітьми, у яких є загиблі родичі. Наспівування колискових дітям з тимчасово переселених родин здатне позитивно впливати на психоемоційний стан постраждалих від значних стресових чинників.

Складовими терапевтичного простору колискового співу є:

- психоемоційний стан людини, яка наспівує колискову (виконання колискових у стані цілісності, рівноваги, внутрішнього спокою, доброзичливості, співпереживання);
- тілесний контакт (прогладжування, погойдування);
- вібрація голосу (материнський голос, звуки, звукосполучення);
- закладені позитивні формули (оберіг);
- константність та ритм (повторюваність слів пестливого і ніжного характеру, ритмічність створюють відчуття безпечності, захищеності);
- образність, контакт з ресурсами (звернення до життєдайного материнського світу, відновлення базового спокою та рівноваги, довіри до світу) [3].

Висновки. Отже, колисковий спів виконує захисну функцію і є універсальним соціально-терапевтичним засобом, що забезпечує, перш за все, емоційну рівновагу дитини. Виконання колискових пісень є однією з успішних терапевтичних технік на основі народних традицій (поряд з техніками тілесно зорієнтованої психотерапії, арт-терапії, ігрової психотерапії тощо), які зарекомендували себе у роботі з дітьми, що зазнали впливу тяжких стресових чинників, потребують відновлення емоційної рівноваги.

Список використаних джерел

1. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арт-терапії: навч.-метод. посібник. Ч. 1. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 232 с.
2. Непомітне введення дитини у світ мистецтва через колискову / Велика ідея. URL: <https://biggggidea.com/project/klyuchik-do-rozumu-dushi-i-sertsya/blog/2306/> (дата звернення: 14.03.2023).

3. Омельченко Я. М. Колискові пісні як засіб відновлення базової рівноваги травмованих дітей. *Психологічна допомога дітям у кризових ситуаціях: методи і техніки: метод. осіб.* / за ред. З. Г. Кісарчук. К., 2015. С. 156-170.

4. Поворознюк С. І. Використання дитячого фольклору у вихованні та розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб. *Освітній дискурс.* Вип. 5. С. 46-53.

Оксана Жизномірська

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри педагогіки і психології та інклюзивної освіти,
Тернопільський обласний комунальний інститут
післядипломної педагогічної освіти
м.Тернопіль, Україна

ПСИХОЕМОЦІЙНА ТА СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті окреслюється питання психоемоційної допомоги та соціальної підтримки молодій людині у кризовий період війни; поставлено акцент на актуальності тематики та основних дефініцій; проаналізовано основні аспекти соціальної підтримки; зазначено ключові настанови педагогічних працівників щодо надання психологічної допомоги зростаючій особистості.

Ключові слова: *молода людина, психосоціальна підтримка, війна, психічне здоров'я.*

Постановка проблеми. Сьогодні, українці перебувають у стані війни..., яка вона насправді? Ці та інші питання нас хвилюють, оскільки кожна людина це відчула на собі, - біль, страх, страждання, горе, плач, смерть. Це неповний перелік усіх «болей», відчаю людини (дитини та дорослого), які ми «несемо» за свою країну – вільну та незалежну. Зламані та скривджені душі, долі дітей, зранені серця, які невпинно кричать, та, зрештою, - прагнуть побачити рідні, усміхнені обличчя батьків, опікунів, знайомих, та, більше того, - просто ЛЮДИНУ, яка жива, яка дихає, яка щось промовляє до тебе.... Наші діти в очікуванні мирного життя, добра та душевного благополуччя в соціально-психологічному вимірі.

З нашої точки зору, війна зробила вихованців такими сильними, мужніми, сміливими; загостила почуття обов'язку, справедливості та відповідальності; відбулася переоцінка своїх цінностей та пріоритетів; більш усвідомлено ми почали цінувати себе як націю сильної, вольової та гідної держави; так швидко наші діти подорослішали, що ми - дорослі не маємо знесилюватися у боротьбі, а навпаки, бути вмотивованими та позитивно налаштованими до перемоги, досягнення позитивних результатів. Війна очима дорослого та підростаючої особистості, вона завжди різна і набуває яскравих барв, кольорів, що знаменуються власною

картинкою світу «мислення», «емоцій», «почуттів», «переживань», «можливостей», «ресурсів» .

У цей непростий час для нас, ми потребуємо якомога більше підтримки, допомоги (емоційної, почуттєвої, моральної, мотиваційної, соціально-психологічної), різновекторного спілкування із сучасною молоддю різного віку, що вселяє у них надію, впевненість, стабільність, перспективність свого щасливого майбутнього; вони прагнуть успішно самореалізуватися та відчувати себе самодостатніми в соціумі. Вважаємо, сучасний викладач у співпраці із сучасною молоддю, в умовах війни, виконує певний спектр ролей: помічника, консультанта із різних соціальних питань, «доброго» друга, фасилітатора, коуча, тренера, наставника, керівника (підтримуючого), де молода людина відчуває стійкість своєї волі, життєвої позиції, уміє приймати правильні рішення та діяти у різних кризових ситуаціях. Так, психоемоційна підтримка – це турбота про себе, власне «Я», своє психічне здоров'я, самопочуття, настрої. Усі ці складові є визначальними для життєствердження особистості у складних реаліях сьогодення [3; 4; 5].

Як зазначають психологи та психотерапевти, особистість будь-якого віку, яка пережила психологічну травму (внаслідок війни), здебільшого, може мати певні труднощі в спілкуванні з іншими, зосередженості уваги на дорученнях, проявляти негативні форми поведінки у соціальній спільноті. Травмована особистість, з одного боку, може яскраво демонструвати злість, агресію, відчай, неприязнь тощо, а з іншого, - спокій, врівноваженість, замкнутість, інертність, некомунікабельність. Варто розуміти, що молода людина з різномодальними проявами, може таки, потребувати допомоги від дорослого (викладача, педагога, друга, члена родини) щодо запобігання деструктивних форм у спілкуванні, поведінці та різних соціальних взаємодіях.

Як стверджують учителі Тернопільської області, із початком війни, сучасна молодь неабияк змінилася: стали більше цінувати життя, життєві цінності, особистісні пріоритети, сімейні звичаї, традиції, культуру родинного спілкування та референтної спільноти. Сучасна молодь прагне швидких, позитивних змін у нашій країні, спокійного та мирного життя, процвітання та цілісної розбудови.

У суспільно-науковому вимірі, соціальна підтримка – це фізичний та емоційний комфорт, який надає сім'я, друзі, колеги. Як зазначають учені, соціальна підтримка безпосередньо впливає на психічне здоров'я, самопочуття, настрої особистості. Так, Н. Гусак, соціальний працівник, експерт проєкту «Психічне здоров'я для України» зазначає, що соціальна підтримка для кожної особистості є важливою і визначає такі основні аспекти як:

- емоційна підтримка, яку надає близька людина, колега, родич, де ключовим фактором позитивного впливу є довіра, прийняття, турбота;

- інструментальна підтримка, що передбачає фінансування та надання соціальних послуг (купівля продуктів, медикаментів, допомога з оплатою комунальних послуг, прибирання, приготування їжі);

- інформаційна підтримка, яку надає широке коло осіб чи установ (доступна та зрозуміла інформація про психічне здоров'я – де шукати допомогу, які є послуги, де вони надаються, наслідки);

- групова підтримка або підтримка громади, яку надають різноманітні групи взаємодопомоги, а саме для ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб, осіб постраждалих від війни, насильства, жорстокості, знущань тощо. Така допомога включає підтримку та прийняття особистості в громаді: робоче місце, можливість самореалізуватися, відкрити власний бізнес, залучення до різноманітних заходів, проєктів, міжнародних програм;

- релігійна підтримка, де особистість може почуватися у безпеці, психологічному комфорті в спільноті однодумців, це в свою чергу полегшує їй емоційний стан та викликає відчуття довіри та впевненість у завтрашньому дні;

- онлайн-підтримка для особистості є актуальною, сьогодні, оскільки кожен може мати різні потреби в комунікації (особиста розмова, запис аудіо-повідомлення, спілкування у письмовій формі за допомогою месенджера) [1].

Соціальна підтримка має включати такі складові:

- підтримуючі умови (надання необхідної інформації, наприклад, про своє здоров'я; прийняття, повага, відновлення, реабілітація);

- повсякденне життя (підтримка під час зустрічей, відвідування різних закладів);

- управління собою, психічним станом (допомога у прийнятті ліків);

- інформація про наявні ресурси, підтримка особистості у вільному доступі та отриманні певних послуг);

- інструкції та консультації, зворотній зв'язок та перевірка реальності;

- підтримка участі в житті громади (проведення дозвілля, підтримка взаємин та дружби) [1].

Основні поради та настанови педагогічних працівників щодо надання психологічної підтримки особистості в умовах війни:

- головне – це слухати молоду людину;

- подавати та обговорювати правильну (достовірну) інформацію;

- чіткі, зрозумілі пояснення, аргументи, які варто при потребі повторити;

- дорослі мають проявляти свої різні почуття, емоції, переживання, хвилювання, при цьому не приховувати правдивих реакцій від молодої людини;

- травмуючи особистість може ставити різні запитання до дорослих (викладачів, друзів, сім'ї) на рахунок війни, негативних подій в нашій країні;

- допомога молоді засобами комунікації, волонтерської активності та діяльності (арт мистецтво);
- поради дорослих як реагувати на запити, виклики молоді, прояви жалю дорослими;
- відпочинок (активні прояви власного дозвілля);
- загальна підтримка;
- щоденний графік роботи, що підтримує молоду людину відновити свої ресурси, адекватні відчуття реальності [2; 4; 5; 6].

Цілком переконані, що кожен громадянин нашої країни має правдиво виконувати свої професійні обов'язки, ролі та функції; бути вірним, щирим та відповідальним у праці; самовмотивованим; намагатися проявляти власну гідність, мужність та завзятість у всіх своїх починаннях.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Переконані, що особистість перебуваючи в умовах війни потребуватиме не лише зазначено вище такої допомоги та підтримки, але й з'явиться потреба у відновленні особистісних, професійних ресурсів, пошук власного «Я» у різних спільнотах, нових соціально-педагогічних технік у співпраці із сучасною молоддю.

Список використаних джерел

1. Не залишатися сам на сам: як соціальна підтримка покращує наше психічне здоров'я <https://www.mh4u.in.ua/shukayu-dopomogu/ne-zalyshatysya-sam-na-sam-yak-soczialna-p/> (дата звернення: 25.05. 2023).
2. Освіта під час війни: результати і дослідження <https://westnews.info/news/Osvita-pid-chas-vijni-rezultati-doslidzhennya.html> (дата звернення: 29.05. 2023).
3. Освітній процес в умовах війни: тенденції та висновки <https://osvita.ua/school/88943/> (дата звернення: 28.05. 2023).
4. Психологическая травма: как помочь ребенку. Методическое пособие для педагогов. Детский фонд ООН (ЮНИСЕФ). К., 2015. 54 с.
5. Психосоциальная поддержка в кризисной ситуации. Методическое пособие для педагогов. Детский фонд ООН (ЮНИСЕФ). К., 2015. 76 с.
6. Як не панікувати під час війни. Поради психолога. URL: <https://healthcenter.od.ua/2022/03/01/yak-ne-panikuvatyu-pid-chas-vijny-vazhlyvi-porady-psyhologa/> (дата звернення: 25.04.2022).
7. Як підтримати дитину, якщо ви опинилися в зоні активних бойових дій: способи зниження стресу URL: <https://tsn.ua/ukrayina/yak-pidtrimati-ditinu-yakscho-vi-opinilis-u-zoni-aktivnih-boyovih-diy-sposobi-znizhennya-stresu-2000875.html> (дата звернення: 22.04.2022).

Тарас Заблоцький

аспірант кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ПРИ ВИНИКНЕННІ ЯВИЩА КІБЕРБУЛІНГУ СЕРЕД МОЛОДІ

Епоха цифрових технологій принесла з собою чимало сучасних чудес, включаючи майже необмежений доступ до інформації та безпрецедентні соціальні можливості. Соціальні медіа, зокрема, є одним із найпопулярніших способів використання Кіберпростору як дорослими, так і молодими людьми, такими як діти та підлітки.

Хоча соціальні медіа приносять із собою багато переваг, вони також мають негативні моменти. Нова форма залякування під назвою «кібербулінг» стала такою ж (якщо не більше) поширеною, як і цькування у реальному світі. Кібербулінг щороку вражає мільйони дітей, а батьки, педагоги та соціальні працівники не мають необхідних знань, щоб ефективно з ним боротися.

Автор піднімає питання щодо ролі соціального працівника при виникненні явища кібербулінгу серед молоді, адже з кожним днем викликає все більше занепокоєння, яке впливає на підлітків, батьків і спеціалістів соціальної сфери у значній мірі. Метою цього дослідження було визначити, що потрібно знати соціальним працівникам про кібербулінг та як запобігти і попередити дане явище серед молодих людей.

Ключові слова: кібербулінг, соціальний педагог, молодь, залякування, Кіберпростір, Інтернет, соціальні мережі.

Розглянемо саме поняття Кібербулінгу та окреслимо його основні способи проявлення і впливу на молодих людей та методи виявлення.

Кібербулінг – це тип залякування, який відбувається в основному в Кіберпросторі, через соціальні мережі на комп'ютері чи мобільному пристрої. Хоча самі конфліктні ситуації мають місце або здебільшого відбуваються через цифрові носії, наслідки знущань часто поширюються на реальний світ і можуть також призвести до фізичних наслідків.

Подібно до особистого залякування, кібербулінг відбувається, коли один підліток або молода людина проявляє навмисно жорстокість по відношенню до іншого. Знущання в реальному житті може завдати довготривалої психологічної шкоди жертвам незалежно від точного прояву, і кібербулінг нічим не відрізняється.

Кібербулінг може проявлятися кількома різними способами, наприклад:

- булінг через соціальні мережі шляхом поширення чуток або брехні про людину серед її друзів чи однолітків;
- булінг жертви, методом обзивання її образливими іменами або використовуючи образливу лексику;
- булінг жертви, методом постійного переслідування в усіх її облікових записах у соціальних мережах або в Інтернеті;

-булінг жертви шляхом надсилання їй нецензурних або неприйнятних у соціумі зображень або повідомлень, які, якщо навіть не створені самими хуліганами, усе одно були надіслані з наміром завдати шкоди [2, с. 22-30].

Однак те, що цькування такого характеру відбувається в Інтернеті, не означає, що воно не шкідливе. Молодь, дорослі (і будь-хто, хто залучається до соціальних медіа) поширюють свою індивідуальність на свої онлайн-акаунти.

Facebook, Instagram та інші соціальні медіа-платформи надають можливості, за допомогою яких молоді люди можуть відкрити себе, висловити власну думку в Кіберпросторі та спілкуватися зі своїми однолітками. Залякування через ці платформи є таким самим шкідливим явищем, як і залякування когось особисто.

Кібербулінг може призвести до тривалих негативних наслідків для його жертв, подібно до того, як і цькування або залякування в реальному соціумі.

Ті, хто страждає від кібербулінгу, часто почуваються надзвичайно самотніми чи ізольованими. Жертва може втратити своїх друзів, не мати змоги знайти нових або бути навмисно ізольованою через неправдиві чутки, що поширюються від її імені. Також, їй може бути набагато важче постояти за себе, аніж іншим одноліткам.

Такі жертви також можуть втратити інтерес до школи, їм важко зосередитися на навчанні чи майбутньому, вони постійно насторожені і можуть почуватися занадто тривожно або принижено, щоб думати про заняття чи хоббі. Крім того, у жертв кібербулінгу може виникнути бажання не йти до школи через збентеження, коли вони уявляють, що зустрічаються зі своїми однолітками. Це може призвести до значних негативних наслідків у майбутньому, особливо якщо ці ситуації продовжуватимуться та триватимуть.

Крім того, жертви кібербулінгу можуть відчувати значні фізичні симптоми. Болі в шлунку, порушення сну та інші захворювання є звичайними для тих, хто страждає від сильного стресу та тривоги. Крім того, у жертв кібербулінгу можуть розвинутися захворювання, пов'язані зі стресом, як-от виразка шлунку, захворювання шкіри або розлади, такі як депресія та тривога. Деякі підлітки можуть страждати від безсоння або нічних страхів.

Одним із найшкідливіших способів кібербулінгу та впливу на підлітків є поширення неприйнятних зображень, особливо серед молодих дівчат. Соціальні мережі призвели до тенденції, коли молоді люди можуть надсилати іншим частково або повністю оголені фотографії. Потім ці фотографії можуть бути витоком як форма кібербулінгу, що може призвести до почуття сорому, провини та багатьох інших негативних емоцій і наслідків. Це також набагато більше впливає на дівчат, ніж на хлопчиків.

Нарешті, явище кібербулінгу може призвести до суїцидальних думок в окремих випадках. Деякі підлітки можуть навіть робити спроби

самогубства, тому що хочуть втекти від даної ситуації. Ця можливість особливо непокоїть молодих людей, які постійно зазнають переслідувань з боку однолітків і які знаходяться в ізоляції, особливо якщо вони не мають міцної системи підтримки вдома.

Підсумовуючи, потенційні наслідки кібербулінгу широко поширені, і їх неможливо ігнорувати.

На даний момент існує не так багато профілактичних заходів щодо кібербулінгу, що можуть застосовуватися соціальними працівниками. Тим не менш, все більше соціальних працівників беруть участь у боротьбі з кібербулінгом, що передбачає розробку нових тактик і стратегій, які можуть бути використаними всіма соціальними працівниками, щоб покращити життя жертв кібербулінгу серед молоді.

Соціальні працівники все частіше розробляють нові тактики або вдосконалюють своє розуміння поняття кібербулінгу, задля вчасного виявлення даного явища та надання кваліфікованої допомоги жертвам, які страждають внаслідок нього.

По-перше, усі соціальні працівники мають якомога більше знати про кібербулінг. Особливо через те, що багато соціальних працівників є літніми людьми, а більшість зрілих дорослих самі з ним не стикалися. Це здебільшого явище молодості, адже саме юні люди є активнішими користувачами Кіберпростору.

Соціальні працівники повинні дізнатися все, що вони можуть, про явище кібербулінгу та про те, наскільки воно поширене в сучасних навчальних закладах, як під час навчання в школі, так і за її межами. Крім того, вони можуть поширювати ці знання серед батьків та педагогів, які можуть мати проблеми з емпатією. Знання є першим кроком до ефективного вирішення проблеми кібербулінгу.

По-друге, соціальні працівники можуть допомогти школам розробити конкретні вказівки щодо кібербулінгу. У більшості випадків соціальні працівники захочуть співпрацювати з адміністраціями шкіл, щоб створити структури, які можуть запобігти кібербулінгу з самого початку, замість того, щоб мати справу з наслідками після того, як булінг уже відбувся. Профілактичні заходи завжди кращі за реагування.

Як приклад, соціальні працівники можуть допомогти школам розробити чіткі правила поведінки учнів, особливо коли підлітки перебувають у школі. Це також передбачає встановлення наслідків для будь-яких особистостей, які можуть порушити ці правила. Соціальні працівники також можуть допомогти учням дізнатися, де і коли відбувається кібербулінг, щоб вони могли краще захистити себе від потрапляння в неприємні та конфліктні ситуації. Усі соціальні працівники повинні розуміти, що звинувачувати підлітків у кібербулінгу – це, звичайно, не вихід, але організація семінарів або різних презентацій для інформування молоді може допомогти їм краще зрозуміти, як вони повинні відповідально та обережно ставитися до соціальних мереж і використання технологій.

По-третє, коли кібербулінг все ще неминуче трапляється (тільки через його широку поширеність і правду щодо того, що всі булінги ніколи не будуть повністю усунені), соціальні працівники можуть відігравати важливу роль, навчаючи навичкам подолання та пропонуючи консультації жертвам. Навички подолання можуть допомогти підліткам, які зазнали кібербулінгу, боротися з негативними наслідками.

Крім того, соціальні працівники можуть бути критично необхідними, коли йдеться про навчання тих, хто є жертвами кібербулінгу, не ігнорувати ці події, коли вони неминуче відбуваються. Ефект сторонніх спостерігачів — це реальна річ, з якою потрібно активно боротися та про що потрібно інформувати. Кіберхулігани можуть бути такими ефективними та небезпечними лише тому, що їм важко протистояти. Більшість студентів, які не стикаються з кібербулінгом, не роблять нічого, щоб зупинити його, навіть якщо бачать цей процес [3].

Соціальні працівники, які вживають заходів для свідомої протидії такому ставленню, можуть надихнути позитивні зміни у підліткових спільнотах. Навчання молодих людей підтримувати жертв замість того, щоб стояти осторонь або, що ще гірше, підтримувати хуліганів, вважаючи їхні дії «крутими», може мати надзвичайно позитивний вплив на життя та майбутнє жертви.

Соціальні працівники також розробляють стратегії допомоги жертвам кібербулінгу. Особливо важливо фокусуватися на цьому, оскільки молоді чи підлітки, які регулярно зазнають знущань у Кіберпросторі, мають набагато вищий ризик отримати негативний досвід або розлади, такі як депресія, тривога або навіть самогубство в екстремальних випадках [1, с. 3].

Тренування самовпевненості – це тактика, яку соціальні працівники можуть використовувати, щоб допомогти жертвам зміцнити впевненість у собі та протистояти своїм хуліганам. Такі тренінги часто охоплюють кілька технік самовпевненості, але вони мають потенціал для довгострокових позитивних ефектів, що беззаперечно матимуть гарний вплив на життя молодих людей.

Зрештою, кібербулінг навряд чи зникне найближчим часом. Ера цифрових технологій стає дедалі складнішою, і молоді люди отримують ширший доступ до Кіберпростору та великої кількості інформації та, відповідно, потенційних небезпек, які вона представляє.

Завдяки розумним ініціативам і стратегіям соціальних працівників та співпраці з батьками та шкільною адміністрацією, може бути організована ефективна боротьба з кібербулінгом, адже хоча дане явище є новою та безпрецедентною формою соціальної хвороби, її можна подолати.

Список використаних джерел

1. Franco, L. J. and Miranda, B. M. What social workers need to know about cyberbullying. California State University, San Bernardino, 2015. P. 3.
2. Kowalski, R. M. Electronic bullying among middle school students. Journal of Adolescent Health 41(6), 2007. P. 22-30.

3. Social work degree guide. URL: <https://www.socialworkdegreeguide.com/faq/what-social-work-jobs-work-directly-with-cyberbullying/> (дата звернення: 19.05.2023).

Знобей Олексій

викладач кафедри соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності
СумДПУ імені А.С. Макаренка
м. Суми, Україна

Остапенко Юлія

студентка 4 курсу спеціальності «Соціальна робота»
СумДПУ імені А.С. Макаренка
м. Суми, Україна

ЦЕНТР СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ ЯК ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

У статті піднімаються питання соціального виховання дітей, які потрапили у складні життєві обставини та є вихованцями центрів соціально-психологічної реабілітації. Акцентується у вага на тому, що зазначені установи є ефективними закладами системи соціального захисту, що можуть систематично та послідовно вирішувати завдання соціального виховання, орієнтуючи їх як на саму дитину, так і на її біологічну сім'ю.

Ключові слова: *особистість, світогляд, соціальне виховання, складні життєві обставини, центр соціально-психологічної реабілітації.*

Іноді у житті дитини складаються умови, що починають негативно впливати на її життя, стан здоров'я та розвиток (зокрема соціальний). Такими умовами можуть бути: безпритульність або бездоглядність дитини, встановлення певної форми інвалідності, важка хвороба, порушення кримінального законодавства, залучення дитини до найгірших форм дитячої праці, залежність від психотропних речовин та інших видів залежності, насильство та жорстоке поводження в родині, ухиляння батьків, або осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, обставини стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо. Якщо зазначені умови встановлюються відповідними соціальними установами за результатами оцінювання потреб дитини та її сім'ї у соціальних послугах, то, відповідно до Закону України «Про охорону дитинства», вважається, що дитина (або сім'я) потрапила у складні життєві обставини (СЖО) [4].

В Україні для дітей, які опинилися у складаних життєвих обставинних, функціонують центри соціально-психологічної реабілітації.

Зазначені установи нині є найбільш ефективними закладами системи соціального захисту, що можуть систематично та послідовно вирішувати завдання соціального виховання, орієнтуючи їх як на саму дитину, так і на її біологічну сім'ю.

Категоріями дітей, які можуть прийматися до центрів соціально-психологічної реабілітації є: діти з сімей, які знаходяться у складних життєвих обставинах і не в можуть подолати їх самостійно; діти, батьки яких з певних причин (через інвалідність, тривалу хворобу тощо) не можуть надати їм належного утримання; діти, які залишилися без піклування батьків або осіб, які їх замінюють; діти, батьки яких ухиляються від виконання батьківських обов'язків, зловживають алкоголем, виживають наркотичні засоби; діти, які постраждали від торгівлі дітьми; діти, які зазнають будь-якого насильства, та діти, які вчинили домашнє насильство у будь-якій формі [3].

Соціальне виховання дітей, які потрапили у складні життєві обставини та є вихованцями центру соціально-психологічної реабілітації потрібно розглядати як процес, що спрямований на формування гармонійно розвиненої особистості. Метою соціального виховання повинно бути засвоєння людиною соціального досвіду, набуття соціальних знань, соціальних цінностей та норм, комплекс яких сприятиме ефективній регуляції соціальної поведінки дітей та молоді. У процесі соціального виховання підростаючого покоління повинні брати активну участь такі соціальні інститути, як: родина, заклади освіти, виховні дитячі та молодіжні організації, сфера позашкільної освіти та виховання, релігійні організації тощо.

Важливою складовою соціального виховання дітей, що потрапили у складні життєві обставини є активне відтворення набутого дитиною соціального досвіду у власній життєвій самореалізації. Соціальне виховання, може реалізуватися як у процесі цілеспрямованого виховання особистості, так і в умовах неконтрольованого, стихійного впливу на особистість дитини [2].

У науковому світі прийнятою є позиція про те, що головним у процесі формування світогляду дитини є комплекс закладених у неї соціальних цінностей – узагальнених уявлень про мету і норми поведінки. Формування соціальних цінностей людини відбувається у процесі соціального виховання за допомогою набуття соціального досвіду. Виявляються соціальні цінності за допомогою певних цілей, інтересів, переконань, спілкування і діяльності дитини. Реалізація соціальних цінностей відбувається у процесі життєдіяльності, де вони знаходять своє підтвердження або відхиляються набутиим соціальним досвідом. Коли дитина перебуває у складних життєвих обставинах є небезпека того, що відбуваються набуття негативного соціального досвіду і формування у дитини ціннісних орієнтацій, які не забезпечують успішного функціонування особистості в суспільстві [1].

У такому разі, важливим завданням центру соціально-психологічної

реабілітації, у якому перебуває дитина, що потрапила у складні життєві обставини є забезпечення виховання життєво і соціально компетентної особистості, здатної здійснювати самостійний вибір і приймати відповідальні рішення в різноманітних життєвих ситуаціях, формування власних мотивів, інтересів [2].

Отже, підводячи підсумок необхідно акцентувати увагу на тому, що, процес соціального виховання сьогодні є важливим для нашої країни, бо від його успішності залежить майбутнє українського суспільства. Адже дитина – це особистість, а особистість є результатом соціального становлення індивіда шляхом подолання труднощів і накопичення власного життєвого досвіду. Велику роль у соціальному становленні молодшої людини відіграє соціальне середовище, в яке потрапляє дитина після народження. Особистість є поєднанням певних властивостей та рис і соціальних функцій, які вона виконує. Особистість – це комплекс якостей, які дитина отримує у процесі суспільних відносин. Тому, між розвитком особистості і суспільством можемо прослідкувати пряму залежність. Відповідно, соціальне виховання є важливим і суттєвим сегментом життєдіяльності дитини, особливо, якщо вона потрапляє у складні життєві обставини та є вихованцем центру соціально-психологічної реабілітації.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Життя особистості у духовному діапазоні. *Рідна школа*. 2009. № 11 (959). К. : Фелікс. С. 7–17.
2. Гук О. Ф., Чернуха Н. М. Пріоритетні вектори сучасної освіти. *Topical issues of social pedagogy: Collective monograph*. CARICOM, Barbados, 2017. С. 30–55.
3. Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей: Постанова Кабінету міністрів України від 28 січня 2004 р. № 87 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2004-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.04. 2023).
4. Про охорону дитинства: Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 23.04. 2023).

Ірина Іонова

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри соціальної роботи
і менеджменту соціокультурної діяльності
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка
м. Суми, Україна

Наталія Абрамцева

здобувач вищої освіти IV курсу
Сумський державний педагогічний

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ

У статті висвітлено загальні засади соціального захисту безробітних громадян в Україні. На основі чинного українського законодавства показано головні напрями соціального захисту безробітних. Велику увагу приділено аналізу досвіду грошових виплат безробітним.

Ключові слова: соціальний захист, соціальна допомога, соціальні послуги, безробітні громадяни, грошові виплати.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Реальний стан проблеми безробіття в українському суспільстві зумовлює необхідність дослідження реальних механізмів і специфіки соціального захисту. Зазначимо, що соціальний захист безробітних громадян є важливим механізмом соціальної політики, спрямованим на вирішення соціально-економічних завдань, оптимізації надання соціальної допомоги, відновлення трудового потенціалу, зниження соціальної напруженості у суспільстві.

Зазначимо, що чинне українське законодавство гарантує соціальний захист громадян, які втратили роботу. Основними нормативно-правовими актами, що гарантують громадянам соціальний захист у сфері зайнятості є Закони України «Про зайнятість населення» [3], «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» [2].

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Закон України «Про зайнятість населення» у ст. 1 визначає, що соціальний захист громадян у разі настання безробіття застосовується як комплекс спеціально організованих заходів, передбачених загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням. Основою соціального захисту безробітних громадян є включення їх до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. Це є підставою для отримання безробітними матеріального забезпечення на випадок безробіття на надання відповідних соціальних послуг. Зазначимо, що основною формою соціального захисту безробітних громадян є грошові виплати. Розміри виплат по безробіттю не є сталими, а варіюються в залежності від умов збільшення мінімального прожиткового мінімуму (відповідно чинного законодавства – Законів України «Про державний бюджет України» відповідних років).

Відповідно до українського законодавства максимальна тривалість виплати допомоги по безробіттю не може перевищувати 360 календарних днів протягом двох років. Однак, існує ряд виключень (зокрема стаття звільнення), що можуть впливати на тривалість надання грошової допомоги по безробіттю, а саме: 720 днів – для осіб передпенсійного віку

(за 2 роки до настання права на пенсію); 360 днів – стандартна тривалість виплат для більшості непрацюючих громадян; 270 днів – при звільненні з останнього місця роботи за власним бажанням без поважних причин, за згодою сторін; 180 днів – для переселенців, а також молоді, яка закінчила або припинила навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих закладах освіти, звільнилася зі строкової військової служби.

Зазначимо, що розміри грошової допомоги по безробіттю, а також її тривалість й умови встановлюються з огляду на трудовий стаж громадянина, підстави звільнення та розмір зарплати, яку він отримував. Отже, відповідно до Закону, громадяни, які впродовж 12 місяців до звільнення відпрацювали не менше 6 місяців, розмір грошової допомоги визначається у відсотках до середньої заробітної плати залежно від страхового стажу: до 2 років – 50%; від 2 до 6 років – 55%; від 6 до 10 років – 60 %; понад 10 років – 70%.

Згідно українського законодавства суми грошових виплат безробітним плавно зменшуються, в залежності від тривалості відсутності офіційного працевлаштування. Так, в перші 90 днів безробітний отримує 100% призначеної йому грошової допомоги, наступні 3 місяці – 80%, а в період, що залишився, виплати становлять 70%.

Соціальна допомога по частковому безробіттю через карантинні обмеження у зв'язку з коронавірусом в Україні здійснюється відповідно дії нового виду допомоги підприємцям та їх працівникам – по частковому безробіттю. Право на таку грошову допомогу мають особи, які були офіційно працевлаштовані та застраховані у Фонді державного страхування на випадок безробіття. Грошові кошти по частковому безробіттю виплачуються співробітникам установ і організацій, а також найманим працівникам у разі втрати ними частини заробітної плати внаслідок вимушеного зменшення тривалості робочого часу в зв'язку із зупиненням або скороченням виробництва і тимчасовим припиненням господарської чи підприємницької діяльності через карантинні заходи для запобігання поширенню коронавірусної хвороби [1; 3].

Важливим компонентом системи соціального захисту безробітних громадян є надання їм широкого комплексу соціальних послуг. Відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» [3] до числа таких соціальних послуг належать: професійна підготовка або перепідготовка, підвищення кваліфікації громадян у професійно-технічних і вищих закладах освіти; пошук відповідних місць роботи і сприяння у працевлаштуванні, у тому числі шляхом організації громадських робіт для безробітних; надання роботодавцям, які працевлаштовують громадян передпенсійного, пенсійного віку, з інвалідністю, демобілізованих тощо, компенсації та податкових пільг; надання ваучера для підтримання конкурентоспроможності деяких категорій громадян шляхом перепідготовки, спеціалізації, підвищення кваліфікації за професіями і спеціальностями для пріоритетних галузей народного господарства; реалізація заходів сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб;

проведення інформаційно-консультаційних кампаній щодо надання послуг, пов'язані із працевлаштуванням [1].

Підтримуємо наукову позицію В. Гапочки та Л. Шумної, які обґрунтовують доцільність розгляду соціального захисту безробітних з точки зору функціонування його організаційно-правових форм [1; 4].

Отже системою організаційно-правових форм соціального захисту безробітних громадян є комплекс організаційно-правових способів організації й фінансування органами соціального захисту населення в разі настання безробіття, а також механізмів й засобів реалізації особою прав у цій сфері, які дають можливість найбільш раціонально використовувати належні фінансово-матеріальні ресурси на підставі принципу соціальної справедливості. Система організаційно-правових форма соціального захисту безробітних включає: загальнообов'язкове державне соціальне страхування; соціальну підтримку; законодавчо встановлені пільги та юридичні гарантії; державні цільові соціальні програми [4].

Система соціального захисту безробітних є комплексним механізмом та передбачає взаємодію відповідних інституцій. Важливим залишається використання т.зв. активних та пасивних інструментів соціального захисту безробітних. Відповідно, інструменти активної політики соціального захисту безробітних спрямовані на активізацію зусиль, підвищення конкурентоспроможності безробітних на сучасному ринку праці, упровадження технологізацію виробництва із можливістю перепідготовки робочої сили, а пасивної – на грошову компенсацію втраченого трудового доходу на час безробіття [1].

На предметну увагу заслуговує досвід упровадження інноваційних соціальних рішень у питання соціального захисту та підтримки безробітних з метою подолання проблеми. У цьому контексті якісно вирізняються програма «ЄРобота» як соціальна можливість для безробітних отримати від держави грант; програма «Власна справа» дозволяє охочим розпочати власний бізнес і працевлаштувати у себе від двох осіб.

Реальною соціальною ініціативою від держави є запровадження механізму, за яким тимчасово безробітних можна буде залучати до виконання суспільно корисних робіт. Залучення безробітних громадян до створеної «Армії відновлення», що передбачає виконання робіт з метою задоволення потреб ЗСУ, інших військових формувань та сил цивільного захисту, забезпечення загальних потреб функціонування економіки та життєдіяльності населення в умовах дії воєнного стану в регіонах країни.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, зазначимо, що основною соціального захисту безробітних громадян є досконале й дієве законодавство. Окрім цього формують систему соціального захисту безробітних адекватні грошові виплати та інші види соціальної допомоги; комплекс соціальної підтримки та упровадження ефективних та інноваційних соціальних проєктів для визначеної категорії громадян.

Перспективним напрямком у контексті даного дослідження видається дослідження досвіду упровадження інноваційних підходів у системі соціального захисту безробітних громадян.

Список використаних джерел

1. Гапочка В. М. Соціальний захист безробітних: реалії сьогодення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія. Право. 2022. Вип. 74. Част. 1. С. 171–175.
2. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України №1533-III від 02.03.2000р. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text>
3. Про зайнятість населення : Закон України №5067-VI від 05.07.2012р. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
4. Шумна Л. П. Соціальна підтримка як організаційно-правова форма соціального забезпечення : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.05 Чернігів, 2014. 455 с.

Світлана Калаур

доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Юлія Гейко

магістрантка спеціальності Соціальна педагогіка
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИМ ПЕДАГОГОМ ПРОФІЛАКТИКИ АГРЕСІЇ ТА БУЛІНГУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті обґрунтовано актуальність профілактичної діяльності соціального педагога у закладах загальної середньої освіти. Головна увага зосереджена на характеристиці профілактичної роботи з агресивними підлітками. Розкрито потенціал компетентнісного, аксіологічного та соціокультурного підходів під час організації соціальним педагогом профілактики агресивної поведінки та булінгу..

Ключові слова: *агресія, булінг, профілактика, соціальний педагог, підходи до організації профілактики.*

Проблема агресії та агресивної поведінки стає все більш актуальною щоразу, коли суспільство переживає критичні періоди у своєму розвитку. В останні роки ця проблема стала ще більш актуальною через російсько-українську війну та тривалий період дистанційного обмеження, спричиненого covid-2019. Руйнування колишньої соціально-економічної та політичної системи, радикальна зміна норм і цінностей, стрімка фундаментальна переорієнтація соціальної поведінки людей – все це досить швидко призвело до сплесків насильства, зростання злочинності, жорстокості у поведінці дітей та спричинило агресію. З психолого-педагогічної точки зору, як доводять науковці [1; 5], агресія передбачає необмежену активність, яка приймає форми прямого чи непрямого насильства заради самоствердження. Іншими словами, агресія – це особлива поведінка яка доволі часто набуває форм насильства. У якості синонімів до феномену «агресія» використовуються у соціальній педагогіці наукові дефініції «деструктивність», «напад», «насильство», «руйнівність», «жорстокість».

Як засвідчує Г. Беженар [3], останніми роками суттєво зросла кількість агресії серед підлітків на основі проявів булінгу в учнівському середовищі. Наголосимо, що приклади булінгу розглядаються науковцями [6] як різновид насильства та агресії, що передбачає довготривале та повторюване фізичне чи психологічне насильство з боку індивіда чи групи, які мають фізичні чи психологічні переваги.

Зважаючи на шкоду, яку завдають агресивні дії жертвам булерів, доцільно у стінах освітніх закладів організувати профілактику. Підтримуємо позицію В. Афанасьєвої [2] та О. Безрученко [4], які вважають, що усвідомлення причин зростання агресивної поведінки, вивчення основних факторів агресії та булінгу доцільно розглядати у якості першої умови для того, щоб спробувати перейти до якісної профілактичної діяльності такої поведінки, і таку профілактику мають здійснювати висококваліфіковані фахівці – соціальні педагоги у стінах закладів загальної середньої освіти.

Наголосимо на тому, що соціально-педагогічна профілактика може мати місце у двох випадках. По-перше, вона ефективна тоді, коли негативні явища перебувають у зародковому стані. По-друге, вона може дати позитивний результат у тому випадку, коли прояви агресії та булінгу ще не мають місця, але є можливість їх виникнення. Іншими словами, можемо констатувати, що головне завдання соціально-педагогічної профілактичної діяльності соціального педагога у стінах закладу загальної середньої освіти полягає у своєчасній постановці «діагнозу». Вважаємо, що профілактика буде найбільш важливо з практичної точки зору, оскільки вона дозволяє визначити відповідні заходи ефективного профілактичного впливу на школяра, який має підвищений рівень агресивності у поведінці та може виступати у якості організатора булінгу стосовно своїх однокласників, або молодших школярів.

Актуальність профілактичної діяльності соціального педагога у закладах загальної середньої освіти обумовлена кількома складовими: з однієї сторони соціально-економічними змінами в українському суспільстві, а з іншої сторони інноваційними змінами в системі сучасної середньої освіти. Зокрема, соціальний педагог відповідно до своїх посадових повноважень має системно та цілеспрямовано організовувати соціально-педагогічну профілактику агресивної поведінки. У нашому баченні [8, с. 95-98] соціально-педагогічна профілактика є взаємопов'язаним і цілісним процесом, який передбачає створення оптимальних умов для усунення десоціалізуючих впливів агресивної поведінки, а також вона матиме позитивний вплив на розвиток особистісної сфери школярів з підвищеним рівнем агресії та формування у них неагресивної позиції під час міжособистісної взаємодії. Відзначимо, що в основі профілактичної діяльності соціального педагога у закладі загальної середньої освіти лежить цілеспрямована практична діяльність щодо реалізації практичного комплексу заходів, які дозволять отримати найкращий результат та завадити (попередити) агресії.

З психолого-педагогічної точки зору соціально-педагогічна профілактика агресивної поведінки підлітків в освітньому середовищі базується на використанні у практичній діяльності соціальним педагогом конкретних методологічних підходів. До переліку найбільш ефективних підходів ми відносимо компетентнісний, аксіологічний та соціокультурний підходи. Так, одним із найбільш ефективних підходів, які має використовувати соціальний педагог у роботі з дітьми щодо профілактики агресивної поведінки та булінгу є компетентнісний підхід. В рамках компетентностного підходу профілактична діяльність полягає в тому, що головний результат діяльності передбачає результативність в різних соціально значущих ситуаціях. На основі цього підходу профілактична діяльність соціального педагога буде зосереджена на актуалізацію у школярів внутрішніх потенційних можливостей, а також буде сприяти розвитку почуття відповідальності, формуватиме здатність гуманно без агресії спілкуватися в учнівському колективі.

Особливу значимість в контексті організації профілактичної діяльності набуває аксіологічний підхід, що базується на гуманістичних тенденціях та утвердженні ідеї самоцінності особистості дитини. Гуманістичне розуміння завжди було орієнтоване на пізнання ціннісних орієнтацій, що призводить до необхідності оновлення процесу профілактики та подолання агресивної поведінки школярів у стінах закладів загальної середньої освіти.

Соціокультурний підхід теж має активно використовувати соціальний педагог під час профілактичної роботи. Цей підхід передбачає врахування сучасної соціокультурної ситуації в Україні та на цій основі вимагає нових підходів до організації процесу профілактики та подолання агресивної поведінки дітей в освітньому процесі школи. Освіта сьогодні розглядається не як трансляція готових форм культури, а як активний процес входження

особистості до культури. На жаль, ми часто є свідками того, як неповнолітні, перебуваючи в культурно-освітньому просторі закладу загальної середньої освіти, нерідко не сприймають цінностей, які там пропагуються. Однак саме культурно-освітній простір навчальної установи має бути для школяра важливим фактором профілактики та подолання його агресивності. У процесі активного творчого оволодіння культурою, цінностями, через входження дитини в культурно-освітній простір школи, у агресивної дитини будуть формуватися ті якості, які роблять її толерантною та терпимою. До таких якостей відносимо: здатність до творчої діяльності, рефлексію, вільний та відповідальний вибір власної поведінки без агресії та булінгу.

У підсумку наголосимо на тому, що високий рівень агресії та булінг серед підліткової аудиторії підвищує рівень конфліктності й погіршує морально-психологічний клімат в колективі, спричиняє підвищення дитячої злочинності, призводить до зниження якості міжособистісної комунікації в стінах закладів загальної середньої освіти. Саме тому соціальному педагогу доцільно приділяти належну увагу організації профілактики агресивної поведінки та попереджувати явище булінгу. Як свідчать наукові напрацювання В. Корнешук та М. Волошенко, «у підлітковому віці поведінка стає зовнішнім вираженням внутрішнього світу дитини, всієї системи її життєвих настанов, цінностей, ідеалів» [7, с. 15]. Беззаперечно, що ефективна та цілеспрямована профілактика матиме суттєвий вплив на зменшення проявів агресії та булінгу в середовищі закладів загальної середньої освіти.

Список використаних джерел

4. Андрущенко В. Агресивність особистості та її мінімізація засобами освіти. *Вища освіта України*. 2020. № 2. С. 7–12.

5. Афанасьєва В. В. Педагогічна профілактика агресивної поведінки підлітків в умовах загальноосвітньої школи. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2010. № 2. С. 55–62.

6. Беженар Г. Булінг – підліткове насильство в школі. *Школа. Для заступників і не тільки*. К. 2012. № 2. С. 75–82.

7. Безрученко О. Запобігання насильству та жорстокій поведінці : заняття з елементами тренінгу для педагогів. *Соціальний педагог : всеукр. газ. для фахівців*. 2016. № 6(Черв.). С. 14–24.

8. Беляєва С. Я. Про дитячу агресію: [розділ з книги]. Дитячі негаразди : лікуємо любов'ю. К. : Редакції загальнопед. газет. 2013. С. 11–18.

9. Булінг. Вікіпедія. URL <https://uk.wikipedia.org/wiki/Цькування>

10. Корнешук В. В., Волошенко М. О. Профілактично-корекційна робота з підлітками девіантної поведінки: навч. посіб. до тренг-курсу /. Одеса: Видавець Букаєв Вадим Вікторович. 2015. 130 с.

11. Kalaur Svitlana. Working with aggressive socially neglected adolescents: methodological and practical context. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: наук. журнал / голов. ред.

Світлана Калаур

доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Олеся Міщук

студентка спеціальності Соціальна робота
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

ШОПЛІФТИНГ ТА ЙОГО ПРОФІЛАКТИКА

У статті висвітлено зміст та особливості шопліфтингу як девіантного явища. Автори охарактеризували чинники, що сприяють виникненню шопліфтингу, а також обґрунтували актуальність профілактичної діяльності соціального працівника з підлітками, які схильні здійснювати крадіжки у мережах супермаркетів.

***Ключові слова:** шопліфтинг, девіації неповнолітніх, первинна профілактика, соціальний працівник.*

Наголосимо, що значна частина українських підлітків системно використовує Інтернет-ресурси з метою забезпечення якісного міжособистісного спілкування. Беззаперечно, що цифрові технології володіють значними перспективами, однак є і явні та приховані небезпеки, які виникають на основі активного спілкування в Інтернет-мережі. Зокрема, соціальні мережі доволі часто використовуються у якості ефективною платформи для деструктивних впливів, маніпулювань, а також з їх допомогою доволі часто організуються різного роду провокації.

Серед найбільш вагомих проблем доцільно виокремити такі, як: кібербулінг, ігроманія, спонукання до самогубства (рухи по типу «Синій кит»). Протягом останніх років популярним став ще один вид інтернет девіації – шопліфтинг. З психолого-педагогічної точки зору «шопліфтинг» передбачає здійснення магазинних крадіжок та їх активне пропагування. Так, у Інтернет-товариствах рекламується «безкарність» й «легкість» щодо здійснення крадіжок товарів у магазинах, організуються «навчальні курси», де можна навчитися «грамотно» та безкарно здійснювати крадіжки.

Досліджуючи психологію крадіжки, М. Литвак, наголошує на тому, що шопліфтинг є таким видом крадіжки, який передбачає ««безконфліктну» крадіжку товару в магазинах роздрібною торгівлі» [3].

Тобто шопліфтинг – це не просто винесення товар з магазину не заплативши за нього, а розглядається як свідоме дія, яка переслідує певну ідею, а також є способом досягненні певної мети, що безпосередньо пов'язана із взаємодією з соціальним середовищем. Отже, шопліфтинг – це демонстрація у соціальних мережах викрадених з магазинів товарів. При такій крадіжці вагому роль відіграє ціна викраденого у магазині товару. Тобто, шопліфтинг можна розглядати як девіантне соціально-юридичне явище.

На основі узагальнення напрацювань психологів І. Біркової [1] та Н. Вечірко [2] було виокремлено декілька доволі вагомих причин, які лежать в основі того, чому саме підлітки стають активними шопліфтерами. Так, значна частина підлітків займаються крадіжками у супермаркетах тому, що це заняття приносить їм велике моральне задоволення та наповнює їх життя певними позитивними емоціями, а також безкарні крадіжки суттєво підвищують самооцінку. Також причиною існування шопліфтерінгу є те, що таким чином підлітки навчилися знімати стрес та отримати задоволення від самого дійства.

Цікавою є позиція М. Литвак [3], про те, що феномен шопліфтингу доцільно розглядати у якості негативного фактору розвитку сучасної роздрібною мережі торгівлі. Так, авторка серед головних причин поширення субкультури шопліфтингу наголошує на інноваціях та «розвитку самообслуговування у торгівельній мережі, що забезпечує прямий доступ до товару, що спричиняє збільшення спокус». Зокрема, відмова у великих супермаркетах від традиційної торгівлі («з прилавку») та перехід до самообслуговування, що передбачає відкрити викладку товарів та дорогих речей теж відіграли доволі позитивну роль у масовому розповсюдженні такого явища як шопліфтинг. Негативним чинником є те, що персонал супермаркету не звертається за допомогою до поліції, таким чином підкріплює позицію безкарності. Авторка звертає увагу на те, що причиною шопліфтингу є зниження заробітної плати, нав'язлива реклама, що цілеспрямовано формує бажання здійснити крадіжку тих цінностей, які є такими бажаними, але законними способами для підлітків недоступні.

Варто акцентувати увагу на тому, що підлітки легко піддаються негативному впливу та можуть бути підсвідомо втягненими у шопліфтингову течію. Цей факт зумовлений конкретними чинниками: по-перше, у підлітків недостатній життєвий досвід; по-друге, вони володіють надмірним рівнем довіри та допитливості та мають сформоване прагнення показати свою дорослість. З соціально-педагогічної точки зору було встановлено, що члени різноманітних інтернет-спільнот дуже захоплені процесом завойовування авторитету та підвищення свого особистісного рейтингу, що навіть не помічають, коли стають на шлях девіантної поведінки.

Зазначимо, що шопліфтинг доцільно попередити і активно працювати з підлітками, організувавши соціальну профілактику – цілісний процес, який охоплює з одного боку – створення оптимальних умов, що впливають

на розвиток особистісної сфери підлітка, формування у нього позиції протидії шопліфтингу під час міжособистісної взаємодії. В основі профілактичної діяльності лежить цілеспрямований підхід до обґрунтування та реалізації практичних заходів, які дозволять отримати найкращий результат.

Установлено, що найефективнішою є первинна профілактика шопліфтингу, яка охоплює сукупність практичних заходів, які носять інформаційно-роз'яснювальний характер та спрямовані на підвищення обізнаності підлітків та формування у них відповідних особистісних якостей. Первинна профілактика безпосередньо спрямована на суттєве зменшити кількості осіб, які можуть здійснювати крадіжки у магазинах. До основних завдань первинної профілактики шопліфтингу відносимо:

– підвищення ефективності конструктивних поведінкових стратегій, які використовує підліток;

– збільшення потенціалу особистісно-середовищних ресурсів (формування позитивної та стійкої Я-концепції, підвищення ефективності міжособистісного спілкування, розвиток внутрішнього контролю власної поведінки, емпатії, толерантності), якими має активно оволодіти підліток.

Основними способами реалізації завдань первинної соціальної профілактики є: усвідомлення, розвиток та тренування практичних умінь справлятися з вимогами та керувати своєю поведінкою, а також надання підліткам психологічної та соціально-педагогічної підтримки зі сторони кваліфікованих фахівців. Вважаємо, що виконання завдань первинної соціальної профілактики мають здійснювати спеціально навчені в галузі профілактики фахівці. До них відносимо, головним чином, соціальних працівників, практичних психологів та соціальних педагогів.

Таким чином, шопліфтинг на сьогоднішній день ще не набув великої популярності, тому доцільно таку девіантну поведінку неповнолітніх як шопліфтинг попередити на основі виваженої та цілеспрямованої профілактичної діяльності соціального працівника.

Список використаних джерел

1. Біркова І. Оволодіння навичками саморегуляції. Опанування агресивних проявів у поведінці : заняття з елементами тренінгу. *Психолог.* 2016. N 21/22. 27–39.

2. Вечірко Н. Профілактика насильницької, жорстокої й агресивної поведінки : заняття з елементами тренінгу. *Психолог.* 2016N 9/10. 16–22.

3. Литвак М. І. Психологія крадіжки. *Психологічні дослідження.* 2012. № 4. С. 42–48.

Карпенко Олена,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
м.Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Розглянуто сучасний стан і проблеми розвитку соціальної роботи в Україні. Висвітлено основні складові консультування соціальним працівником. Наведено психологічні аспекти підготовки соціальних працівників до діяльності у професійній сфері, активні методи навчання у підготовці та перепідготовці соціальних працівників тощо. Визначено складові успішної професійної діяльності соціального працівника як професіонала.

Ключові слова: соціальна робота, професійне консультування, соціальний працівник.

Соціальна робота в Україні є відносно новою професією. Тому професійну підготовку соціальних працівників на сучасному етапі не можна характеризувати наявністю достатньої кількості розроблених освітніх стандартів, які б відображали сформульовані цілі, зміст, технології навчального процесу. Незважаючи на порівняльно нову епоху становлення соціальної роботи як професії, у вітчизняній літературі досить однозначно зафіксовані напрями соціальної роботи, тобто сфери, суспільної практики, в яких будуть потрібні професійні знання й уміння.

У ряді наукових визначень підкреслюється діяльнісний характер соціальної роботи і визначається при цьому системоутворюючий сутнісний компонент. Так, В. Полтавець зазначає, що «соціальна робота – це система теоретичних знань та заснована на них практика, яка має на меті забезпечення соціальної справедливості шляхом наснаження і підтримки найменш захищених верств суспільства та протидії факторами соціального виключення» [3, с.4]. І. Мигович, у свою чергу, вбачає у змісті соціальної роботи основним – це «регулювання правових, економічних стосунків людини з суспільством, наданні їй допомоги та підтримки у подоланні проблем, що з'явилися, та гідному самоутвердженні й повноцінному житті» [4]. На нашу думку, соціальна робота – це інтегрована управлінська діяльність, спрямована на зміну сукупності умов функціонування і розвитку процесів з метою досягнення оптимальної їх відповідності інтересам і потребам особистості, груп, суспільства [2].

Таким чином, розглядаючи сутність соціальної роботи, необхідно враховувати двоякий характер складних життєвих ситуацій. З одного боку, вона утворюється на базі поточних чи неординарних життєвих подій, які можуть піддіватися змінами; з другого боку, складна життєва ситуація визначена когнітивним й афективними реакціями людини, які є основою для вибору тієї чи іншої поведінкової стратегії.

Окрім того, якщо вести мову про ідеї гуманістичної психології в контексті соціальної роботи, то варто сказати, що реальність існування людини нерозривно пов'язана з її оточенням, іншими індивідами. І тут можна говорити про здатність чи нездатність індивіда зберегти власну

цілісність і автономність перед життєвими труднощами. У такій ситуації соціальний працівник має змогу і потребу активно використовувати консультування як найбільш наступний метод роботи для широкого загалу.

Таке розуміння ролі консультування потребує необхідності диференціювати його від інших видів послуг у межах соціальної роботи. У ролі бази для їх класифікації ми використали параметри, запропоновані Р. де Бордом [6]. З одного боку допомога може концентруватися на індивіді, коли соціальна допомога звернена до внутрішнього світу людини й актуалізації її особистісного потенціалу з метою прояву нею активності й самостійності у вирішенні власних проблем.

Консультування людей з приводу складних життєвих ситуацій у контексті соціальної роботи відрізняються від психотерапевтичної роботи і власне психологічного консультування. Хоч межі між різними видами допомоги можуть бути досить гнучкими, але помітна відмінність у змісті, цілях, відносинах з клієнтом, способах роботи, що й обумовлює професійну компетентність соціального працівника-консультанта. До речі, досить ґрунтовно розкривається відмінність між психотерапевтичною і власне психосоціальною роботою у праці шведських дослідників. Ця відмінність, на нашу думку, зводиться до наступного: у психотерапії і психологічному консультуванні психічні проблеми стоять на першому місці, у соціальній роботі увага спрямована на взаємодію соціальних і психологічних проблеми, способи їх вирішення майже завжди враховують як соціальні, так і психічні аспекти. Тому допомога в контексті соціальної роботи набуває комплексного характеру, пов'язана з координуючими і посередницькими функціями при взаємодії клієнтів з різними соціальними інститутами. Важливого значення набувають просвітницькі і виховні напрями роботи. Немає значення, що психіатрична і психологічна робота проводиться іншими організаціями і спеціалістами на відміну від соціальної роботи.

Отже, межі професійної компетентності соціального працівника, котрий надає консультативну допомогу клієнту в складних життєвих ситуаціях, визначаються самою специфікою ситуації консультування, яка визначається взаємодією соціальних та індивідуально-психологічних чинників.

Таким чином, сфера професійної компетентності соціального працівника – консультанта, котрий здійснює допомогу у складній життєвій ситуації, окреслюються взаємодією й взаємопроникненням описаних вище груп факторів. А це дозволяє говорити про те, що консультування має власні методологічні і теоретичні засади, підпорядковується внутрішнім закономірностям, пов'язаних з особливостями соціальної роботи. І, нарешті, слід коротко зазначити, як ми розуміємо поняття «професійне консультування»: це професійно виконувати вид допомоги, який відрізняється від інших її видів (експертизи, координації, навчання, патронажу), специфіка якої полягає в орієнтації на внутрішні психологічні аспекти життєвих труднощів клієнта. Процес консультування передбачає

використання особистісного потенціалу клієнта у виборі і здійсненні стратегії подолання складних життєвих ситуацій та особливого характеру взаємодії сторін, які включені в неї. Сисемоутворюючою ланкою процесу консультування є ситуація консультування, яка утворюється як результат взаємодії зовнішніх стосовно індивіда умов соціального середовища і його когнітивної, афективної і відповідної реакції на них. Сам процес консультування розглядається як процес «переучування», інтеріалізації раніше не притаманних індивіду цінностей, життєвих смислів, установ, форм поведінки [2].

Тому зазначаємо, що педагогічне забезпечення підготовки студентів до даного виду професійної діяльності висуває вимогу об'єднання в навчальному процесі його трьох складових: оволодіння непохідними психологічними знаннями, що вкрай необхідно для соціального працівника, інтеріалізація професійних цінностей і оволодіння та розвиток професійно-особистісних якостей консультування, формування професійних навичок і поведінкових зразків. Все це потребує окремого дослідження як в теоретичному, так і в практичному плані.

Список використаних джерел

1. Карпенко О. Г. Професійна діяльність соціального працівника як творчий процес. – 2016. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/11596> (дата звернення 22.05.2023).
2. Карпенко О. Г. Теорія і практика професійного становлення соціального працівника: навч. посіб //К.: Видавничий Дім «Слово». – 2014.
3. Карпенко О. Г. Вступ до спеціальності «Соціальна робота»: навч. посіб.[для студ. вищ. навч. закл.] //Слово. – 2011.
4. Мигович, І. І. Соціальна робота як наука, навчальна дисципліна і професія / І. І. Мигович // Науковий вісник Ужгородського державного університету : серія: Педагогіка. Соціальна робота / редкол.: В.І. Опіярі (гол. ред.), В.В. Туряниця, І.В. Козубовська та ін. – Ужгород : ВАТ "Патент", 1998. – Вип. 1. – С. 80–88.
5. Соціальна робота: технологічний аспект/За ред. А.Й. Капської. – К.: ДЦССМ, 2004.
6. Karpenko O. The formation of professionalism in future social workers in the conditions of higher school. – 2014. <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7243/Karpenko.pdf?sequence=1> (дата звернення 22.05.2023).

Олексій Ключко

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи
і менеджменту соціокультурної діяльності
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка
м. Суми, України

Катерина Чорнобук
здобувач вищої освіти IV курсу
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка
м. Суми, Україна

СКЛАДОВІ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

У статті визначаються основні складові системи соціального обслуговування населення. Докладно аналізуються соціальні послуги як основа соціального обслуговування населення. Головна увага акцентується на базових соціальних послугах. Робиться спроба критичного аналізу сучасного законодавства у галузі надання соціальних послуг населенню.

***Ключові слова:** соціальне обслуговування, соціальні послуги, соціальні служби.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У ході дослідження зазначимо, що соціальне обслуговування громадян здійснюється шляхом надання їм комплексу відповідних соціальних послуг. У відповідності до реалізації загальних ідей діяльнісного підходу саме соціальні послуги становлять основу функціонування системи соціального обслуговування населення. З точки зору також і системного підходу соціальної роботи, соціальні послуги є невід'ємною складовою загальної системи соціального обслуговування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Стверджуємо, що саме соціальні послуги змістовно наповнюють контекст поняття «соціальне обслуговування» і на практиці формують професійно-діяльнісну складову соціальних служб, що здійснюють соціальне обслуговування громадян. Соціальні послуги, у цьому разі, формують комплекс спеціальних заходів з надання соціальної допомоги та підтримки особам, соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах, і які не можуть самостійно їх подолати, з метою вирішення їхніх соціальних проблем [1].

Зазначимо, що обґрунтування процесу надання соціальних послуг населенню, а також його регулювання відбувається згідно чинного українського законодавства. Основним нормативно-правовим документом у сфері надання соціальних послуг є Закон України «Про соціальні послуги» № 2671-VIII від 17.01.2019 року [3].

Зазначимо, що згідно вимог цього Закону соціальні послуги завжди повинні надаватися комплексно і відповідно індивідуальних потреб клієнтів. Соціальні послуги повинні надаватися особам, які належать до соціально незахищених і соціально вразливих категорій населення. Іншими

словами, соціальні послуги надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Система надання соціальних послуг повинна об'єднувати усіх суб'єктів, що формують загальні засади надання соціальних послуг населенню. Таку систему формують уповноважені органи державної та місцевої влади, громада, надавачі й отримувачі соціальних послуг, волонтери, соціальні служби та соціально орієнтовані установи системи надання соціальних послуг.

Загальними засадами надання системи соціальних послуг є: усебічне сприяння особам, що перебувають у складних життєвих обставинах, і які не можуть самотійно їх подолати за допомогою наявних засобів й можливостей; попередження та запобігання виникненню складних життєвих обставин; створення сприятливих умов з метою самотійного вирішення соціальних проблем, що виникають.

Варто відзначити, що Закон України «Про соціальні послуги» № 2671-VIII від 17.01.2019 року [3] дещо змінює усталене розуміння сутності соціальних послуг. Так як практика соціальної роботи раніше оперувала соціальними послугами як тими послугами, що задовольняють соціально-побутові, соціально-педагогічні, медико-соціальні, соціально-психологічні, інформаційно-довідкові потреби та запити клієнтів.

Така ситуація, на наш погляд, пояснюється тим, що у сучасному Законі була зроблена спроба вивести соціальні послуги із змісту соціального забезпечення і надати їм технологічної сутності (порівняти чи урівняти їх до соціальних технологій практики соціальної роботи). Така думка є авторською і не претендує на загально прийняті наукові позиції.

У Законі обґрунтовано поняття «базові соціальні послуги», що формують основу для класифікації соціальних послуг. Базові соціальні послуги гарантовані місцевими адміністраціями, громадами і надаються громадянам на безплатній основі.

Зазначимо, що у ст. 16 цього Закону подано класифікацію соціальних послуг. За цією статтею відомо, що соціальні послуги повинні поділитися на послуги, що спрямовані на соціальну профілактику (що завжди згадується як технологія соціальної роботи); соціальну підтримку й соціальне обслуговування (що, як було уже раніше визначено, саме соціальне обслуговування здійснюється шляхом надання соціальних послуг). Таке трактування вважаємо дискусійним.

Відповідно, якщо прийняти до уваги технологічний аспект у класифікації соціальних послуг, то, природно, слід приймати до уваги й інші соціальні технології. Хоча у Законі відсутні послуги із соціального супроводу, реабілітації, корекції, ресоціалізації тощо. Це стосується тих випадків, коли мова йтиме про застосування соціальних послуг, що відповідають загально прийнятим соціальним технологіям або є ототожнюються із такими.

Однак, Закон у подальшому розширює класифікацію соціальних послуг. За результатами аналізу нормативних засад Закону відмітимо, що

за типами, соціальні послуги також мають бути поділені на прості соціальні послуги.

Прості соціальні послуги передбачають надання несистематичної, інколи ситуативної допомоги у формі консультування, певної просвітницької кампанії, інформування, адвокації (представництва інтересів конкретного клієнта у різних державних чи інших установах тощо), медіації.

Більш функціонально складними називаються комплексні соціальні послуги. Такі соціальні послуги передбачають надання комплексної та систематичної допомоги громадянам із догляду, виховання, супроводу, соціальної адаптації, а також соціальної інтеграції та реінтеграції. Комплексні соціальні послуги включатимуть також т.зв. кризове втрачання.

До системи соціального обслуговування громадян віднесені послуги зі спільного та підтриманого проживання особи, денний, стаціонарний чи напівстаціонарний догляд за людиною вдома.

Слід зазначити, що окремим типом виступають спеціалізовані соціальні послуги. Ця група соціальних послуг передбачена для окремих категорій громадян, які потребують спеціальної допомоги. Таку категорію клієнтів формують особи, які мають статус ВІЛ-інфікованих, хворіють на СНІД, наркоманії (інші невиліковні хвороби не указані у Законі), також ті особи, які постраждали внаслідок торгівлі та експлуатації людей, або ж мають стійкі психічні розлади та порушення центральної нервової системи, особи з інвалідністю.

Довершують класифікацію соціальних послуг допоміжні соціальні послуги. Такі соціальні послуги прирівняні Законом до натуральної соціальної допомоги.

У системі соціального обслуговування населення громадяни мають право на отримання цих допоміжних соціальних послуг. До переліку таких Закон відносить забезпечення громадян продуктами харчування, засобами особистої гігієни, побутової хімії, речі, як то одяг, взуття тощо. Довершують цей перелік технічні послуги.

Вищезазначене підтверджує тезу про те, що зміст пояснення терміну «допоміжні соціальні послуги» все ж таки відноситься до дефініції «натуральна соціальна допомога» чи «гуманітарна допомога», аніж до терміну «соціальна послуга».

З метою підвищення якості соціальних послуг, що надаються отримувачам доцільно не нехтувати встановленими показниками якості послуг. У практиці надання соціальних послуг вони визначаються як певна сукупність чітко визначених показників, що застосовуються з метою оцінки професійної діяльності надавачів соціальних послуг, й ґрунтуються на загальній позитивній результативності соціальних послуг відносно до її отримувачів, а також відповідно ступеню задоволеності їхніх потреб і запитів у таких послугах [2].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, відзначимо, що соціальні послуги є важливою складовою системи соціального обслуговування, що регламентуються Законом України «Про соціальні послуги», що виводить соціальні послуги на рівень їхньої технологізації, що змінює підхід до розуміння процесу їх надання.

Перспективним напрямком у контексті даного дослідження вбачаємо в аналізі саме соціальних служб як інституційної основи організації соціального обслуговування населення, а також дослідження досвіду упровадження інноваційних підходів.

Список використаних джерел

1. Кравченко О. О. Соціальне обслуговування і соціальне забезпечення як основні форми надання соціальних послуг. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2018. №1 (11). С. 67–75.
2. Мещан І. В. Соціальне обслуговування як складова соціального захисту населення: соціально-управлінський аспект. *Грані. Секція. Соціологія*. 2015. №8 (124). С. 71–76.
3. Про соціальні послуги : Закон України № 2671-VIII від 17.01.2019 року. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

Антоніна Конончук

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, Україна

ЗМІСТ, ФОРМИ І МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В «УНІВЕРСИТЕТІ ТРЕТЬОГО ВІКУ»

У статті акцентовано увагу на вагомості неформальної освіти для людей похилого віку. Визначено особливості змісту неформальної освіти дорослих в рамках соціальної послуги «Університет третього віку». Названо та охарактеризовано форми і методи, які можуть використовувати соціальні працівники під час роботи зі слухачами «Університету третього віку».

Ключові слова: *неформальна освіта дорослих, люди похилого віку, соціальна послуга «Університет третього віку», зміст, форми, методи роботи*

Старіння населення як глобальна проблема створює нові виклики для ринку праці, а водночас і для системи соціального захисту. На даний час Україна входить до 30 найстаріших країн світу за часткою осіб віком

від 60 років. Тому вищезазначена проблема є особливо актуальною для нашої країни.

Рада Європи визначила пожиттєве навчання одним із основних компонентів європейської соціальної моделі. Таке навчання не обмежується лише сферою освіти. Воно також є важливим фактором у сфері соціального захисту вразливих груп населення, зокрема, людей похилого віку, заохочуючи їх до продовження свого освітнього розвитку для максимальної реалізації своїх здібностей та людських можливостей нашого суспільства. У цьому контексті освіта виступає засобом у вирішенні проблем адаптації та інтеграції людей похилого віку у суспільство, допомагає долати стереотипи у сприйнятті старості як віку самотності, втрат і туги. Тому відбувається пошук концептуальних засад освіти людей похилого віку, змісту, методів і форм організації навчання. Однією із сучасних реалізованих ідей у вирішенні вищезазначених проблем є надання соціальної послуги «Університет третього віку» як форми неформальної освіти в умовах територіального центру соціального обслуговування.

Проблему освіти дорослих розкрили в своїх працях такі науковці як С. Архіпова, С. Болтівець, Б. Грумбрідж, Б. Крімер, Т. Скорик, І.Ушакова, І.Шевченко та ін. Адаптацію людей похилого віку до сучасних соціальних умов, зокрема, засобами неформальної освіти, досліджували П. Жалдак, М. Житинська, Т. Коленіченко, І. Крупельницька та ін.

У ході вивчення багаторічного досвіду діяльності «Університетів третього віку» в територіальних центрах соціального обслуговування (надання соціальних послуг) територіальних громад Чернігівської області, було встановлено, що зміст та організація неформальної освіти отримувачів соціальних послуг – слухачів «Університеів», має свої особливості. Коротко зупинимося на їх характеристичі.

Зміст неформальної освіти має бути спрямований на вирішення завдань соціальної адаптації осіб похилого віку, дорослих осіб з інвалідністю, окремих категорій осіб, які потрапили у складні життєві обставини (ВПО, члени сімей загиблих учасників війни тощо) до нових умов життєдіяльності, участі в суспільних процесах, розвитку активності у процесі навчання.

Зміст неформальної освіти дорослих у загальному вигляді – це соціальний досвід у різних сферах життєдіяльності людського суспільства (культури, охорони здоров'я, виховання, правових відносин, комунікації, соціальної політики, цифрових технологій тощо), які необхідно зробити надбанням осіб, залучених у навчальний процес. З цієї системи необхідно виокремити обсяг, який потрібно засвоїти саме отримувачам послуги соціальної адаптації. Визначальними умовами такого відбору є запит (потреби) майбутніх слухачів (населення громади) щодо розширення знань та умінь у визначених сферах життєдіяльності, наявність необхідних матеріальних, фінансових та кадрових ресурсів закладу, конкретних обставин (воєнний стан, тимчасове перебування території в окупації тощо).

Даний обсяг соціального досвіду визначає предметний зміст різних напрямів освітньої діяльності. Зміст освіти вибудовується у навчальних програмах для факультетів УТВ. Наприклад, потреби осіб похилого віку у використанні сучасних інформаційних технологій у повсякденному житті є підставою для розробки і впровадження програми «Основи комп'ютерної грамотності» для слухачів факультету комп'ютерних технологій УТВ.

Відповідно до завдань і змісту неформальної освіти у навчанні слухачів УТВ: Слід надавати *перевагу активним методам роботи*, які ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності і сприяють рефлексивному мисленню, розвитку дискусійної культури, ініціативи і творчості. До таких методів належать: дискусії, аналіз ситуацій, метод кейсів, гра (ділова, рольова, моделююча, творча, проблемно-рольова та ін.), проектування, робота в парах, робота в малих групах, обговорення проблеми в загальному колі, мозковий штурм, метод фокус-групи та ін.

Доцільно *комбінувати традиційні та нетрадиційні* (інноваційні, активні) методи навчання: бесіди, лекції та повідомлення, розповіді та дискусії, обговорення (матеріалів зі ЗМІ, власного досвіду, життєвих ситуацій тощо), інструктажі, ілюстрації, демонстрації, спостереження, вивчення офіційних державних документів з колективним обговоренням тощо.

Серед методів роботи окремо визначаємо *метод «рівний-рівному»*, який дає можливість слухачам під час занять виступити у ролі консультантів, експертів, викладачів тощо, та використати свій професійний досвід та ін. Адже найбільший відсоток знань людина засвоює у процесі навчання інших.

При доборі методів та форм роботи необхідно пам'ятати про *практичну спрямованість занять*, тобто після вивчення теми слухачі мають бачити користь отриманих знань у власному житті, у вирішенні власних проблем, дотримуватися моделей безпечної поведінки, оволодіти вміннями і навичками практичної діяльності тощо.

Використовувати *наочність* у роботі зі слухачами, оскільки візуальність підсилює та зосереджує увагу, допомагає краще запам'ятати матеріал. Це можуть бути схеми, таблиці, тексти, картки для виконання завдань, відеоматеріали, закладки і буклети з порадами, соціальна реклама тощо.

Заохочувати слухачів до участі у відповідях на запитання та висловлюваннях своїх думок та ідей у бесідах, дискусіях, обговореннях тощо. Для цього слід ставити питання, які вимагають повної та розгорнутої відповіді. Такі питання найчастіше починаються словом «як».

Для активізації уваги і пам'яті слухачів та підсилення методу навчання використовуються *прийоми навчання*, а саме: виступи експертів чи рецензентів, «злива ідей», «вулик», інтерв'ю, «розумова розминка», «акваріум», «крок уперед», «відкритий мікрофон» та ін.

Сучасні підходи до організації неформальної освіти дорослих передбачають застосування різноманітних форм, які орієнтують дорослих слухачів на активне засвоєння способів пізнавальної діяльності, на особистість того, хто навчається, на забезпечення можливостей його саморозкриття і самореалізації, ставити викладача у позицію партнера у процесі навчання. До таких форм організації навчання в УТВ відносимо такі, які ставлять дорослого не в позицію пасивного слухача, а залучають до активної участі у процесі навчання. Це такі форми навчання як проблемна лекція (бінарна лекція-візуалізація, діалогова лекція, лекція-дискусія та ін.), конференція, практичне заняття, різні види семінарів (семінар у вигляді бесіди: семінар «запитання-відповідь», семінар обміну інформацією), семінар виголошення доповідей (семінар-конференція, семінар-диспут, семінар-дебати, семінар-круглий стіл та ін.), ділові та рольові ігри, тренінг, майстер-клас та ін.

З розвитком сучасних технологій все більшою популярністю серед слухачів УТВ користується Інтернет. У ситуації пандемії, воєнного стану мережа Інтернет інколи залишалася єдиним джерелом спілкування фахівців зі своїми підопічними. Тому важливою формою роботи УТВ стали консультації в режимі он-лайн. Для цього можна використовувати соціальні освітні сервіси (ZOOM та ін.), засоби соціальної освітньої комунікації (e-mail, Viber, Telegram та ін.) і соціальні мережі (Facebook та ін.).

Успіх роботи УТВ залежить як від вибору змісту, форм і методів роботи, що відповідають рівню освіти, групових та індивідуальних потреб та інтересів слухачів, так і від залучення до діяльності працівників установи-надавача соціальних послуг як викладачів. Для роботи зі слухачами УТВ викладач повинен поєднувати у своїй діяльності як мінімум три ролі, у рамках яких він повинен уміти діяти. Це ролі «лікаря», «експерта» і «консультанта».

Роль «лікаря» передбачає наявність знань, умінь і навичок у наданні допомоги слухачам відкрити втрачені здібності, надати допомогу у відновленні мотивації до активної життєдіяльності, зниженні рівня тривожності, підвищенні стресостійкості, спрямувати на саморозвиток.

Як «експерт» викладач повинен володіти знаннями і досвідом у тій чи іншій сфері діяльності, а також здатністю передати свій досвід, навчити інших.

Роль «консультанта» потребує від викладача здатності організації спільної роботи, пов'язаної зі спілкуванням та реалізацією процесу навчання на засадах співробітництва (партнерства). При залученні до надання послуги УТВ фахівців з інших закладів і установ слід враховувати їх відповідність темі (програмі), яка водночас має бути галуззю їх особистого інтересу, фаху та здібностей до викладання.

Таким чином, діяльність «Університету третього віку» є однією з сучасних форм соціальної адаптації людей похилого віку до нових умов життя засобами неформальної освіти. Зміст, методи і форми діяльності,

які використовуються, спрямовані на розвиток особистості, формування соціальної активності та внесення змін до навколишнього середовища, щоб воно якомога більше відповідало потребам, правам та інтересам людей похилого віку.

Список використаних джерел

- 1.Архипова С.П. Основи андрагогіки: навч. посібник. Черкаси-Ужгород, 2002. 184с.
2. Крімер Б. О. Соціальна інтеграція осіб літнього віку в Україні як складова політики «активного старіння». *Соціально-трудова відносина: теорія та практика* . 2014. № 2. С. 445-450.
- 3.Про впровадження соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку»: Наказ Міністерства соціальної політики України від 25.08.2011, №326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0326739-11>.

Юлія Креховець,

магістрантка освітньої програми «Соціальна педагогіка»
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

Галина Олійник

доцент кафедри соціальної роботи
та менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

ПОТЕНЦІАЛ КІНЕМАТОГРАФУ В СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ З МОЛОДШИМИ ПІДЛІТКАМИ

У статті розкрито значення кінематографу в житті людини, його вплив на особистість молодшого підлітка: погляди, уявлення та на розвиток творчого мислення. Охарактеризовано способи використання кінематографу у соціально-педагогічній роботі із молодшими підлітками. Проаналізовано особливості організації соціально-педагогічної діяльності при використанні методу кінематографу.

Ключові слова: кінематограф, фільми, соціальний педагог, соціально-педагогічна робота, молодші підлітки, творчість.

Постановка проблеми: Дедалі частіше активно постає питання щодо відсутності у підлітків вміння креативно мислити, вдало і продуктивно вирішувати власні проблеми та гідно з відповідальністю ставитися до власного життя. Молодші підлітки – це особистості, які тільки починають ставати на шлях свого збагачення і розквіту, тому їм необхідна вдала підтримка та допомога на їхньому життєвому шляху.

Ця вікова категорія охоплює учнів 10-12 років. Молодший підлітковий вік характеризується виходом дитини на якісну нову соціальну

позицію, пов'язану з пошуком свого місця в суспільстві. Основні психологічні потреби підлітка – прагнення до спілкування з однолітками, прагнення до самостійності і незалежності, до «емансипації» від дорослих, до визнання своїх прав з боку інших людей.

Підлітковий вік розглядається як особлива соціально-психологічна і демографічна група, що має свої установки, специфічні норми поведінки, які утворюють особливу підліткову субкультуру [5, с. 225-226].

Молодші підлітки відрізняються від старших підлітків тим, що у їхній поведінці ще переважають дитячі риси, їх цікавить передусім зовнішній бік життя дорослих, те враження, яке їхні вчинки справляють на інших. Проте самі вчинки часто бувають імпульсивними і безконтрольними. Молодші підлітки ще недостатньо усвідомлюють власні дії, не прагнуть до самоаналізу, а, отже, часто не визнають очевидної провини, намагаючись будь-що виправдатися. Ще однією із важливих ознак молодших підлітків є занижена самооцінка, яка поширюється на різке невдоволення собою, на навчальну діяльність і на всю систему взаємин з оточенням [2, с. 68].

Соціальному педагогові варто звернути увагу на новітні методи у власній роботі, що сприятимуть кращому розвитку особистості підлітка. Одним із таких може стати використання кінематографу в соціально-педагогічній роботі.

Кінематограф є важливою частиною сучасної культури і може мати значний вплив на молодіжну аудиторію. У зв'язку з цим, виникає питання про потенціал кінематографу в соціально-педагогічній роботі з молодшими підлітками. Чи можуть фільми стати ефективним інструментом для виховання, навчання та розвитку молоді? Як використовувати кінематограф для формування позитивних цінностей, розвитку критичного мислення та соціальних навичок серед молодших підлітків? Як зробити так, щоб фільми не тільки розважали, а й допомагали розвиватися молодій аудиторії?

Проблема полягає у тому, як зробити кінематограф ефективним інструментом при роботі з молодшими підлітками, адже незважаючи на тривалий попит кіно – це доволі новий інструмент для у соціально-педагогічній діяльності.

Мета статті полягає у розкритті потенціалу кінематографу в соціально-педагогічній роботі з молодшими підлітками.

Виклад основного матеріалу. В житті сучасної людини кінематограф займає чи не одне із пріоритетних місць. Насамперед це чудовий спосіб завдяки якому можна ефективно провести свій вільний час. Переглядаючи різні фільми ми не лише заряджаємося позитивом, але й черпаємо для себе нові знання, уміння та навіть здобуємо новий досвід. Дивлячись кіно, чи мультфільми ми вчимося фантазувати, мріємо, що нереальне все ж може бути реальним і знову починаємо вірити у казку [1].

Кінематограф – наймолодший вид мистецтва, виникнення якого безпосередньо пов'язане з розвитком науково-технічного прогресу. Безперечно, кінематограф – це мистецтво, яке на нашу думку має великі

можливості в соціально-педагогічній роботі. В першу чергу істотну дію він здійснює на молодших підлітків, які лише починають формувати свої погляди та принципи на життя. Адже саме вони стикаються із багатьма проблемами, тому що вже не є дітьми, але й ще не стали дорослими – це маргінальні особистості, тому в цьому випадку кіно виступає об'єктивним засобом передачі інформації, яка може відтворювати ситуації і події, що складно передати словами [6].

Фільми також можуть бути використані як інструмент для розвитку критичного мислення, сприяння соціалізації та формування емпатії у молодших підлітків. Кінематограф здатний змінити мислення останніх, їхній світогляд, сформувати естетичний смак, спонукати до зміни цінностей, пріоритетів, сприяти розвитку мотивації та пізнавального інтересу і що найважливіше – розвинути творчі здібності та креативність, яка є дуже корисною та затребуваною у сучасному суспільстві [4].

Існує безліч способів, як можна використовувати кінематограф в соціально-педагогічній роботі, ми ж охарактеризуємо наступні:

1) Організація кінозалу в школі, дитячому центрі, або ж за допомогою онлайн платформ, таких як Zoom. Фільми обираються відповідно до певної тематики, яка відповідатиме потребам молодших підлітків: віковим, соціальним, психологічним, або ж іншим – спосіб вирішення яких можна продемонструвати завдяки фільму. Наприклад: фільми про дружбу, про любов, про боротьбу зі стереотипами, або із негативними звичками.

2) Кінематограф можна використовувати для організації тематичних заходів – це можуть бути кінопокази з подальшим обговоренням. Спочатку молодшим підліткам демонструється фільм, після цього проводиться дискусія про те, які проблеми були висвітлені в переглянутому фільмі; обговорюється за допомогою яких способів можна їх вирішити, які моральні цінності передаються через кіно, та інше.

3) Кінематограф може стати чудово основою для створення і проведення власних різноманітних проєктів, таких як зйомка короткометражних фільмів. Саме таке використання кіно з точки зору не лише теорії, як наочна та візуальна форма вирішення проблемного питання, але й практики – як ефективний поштовх до здійснення нового продукту неабияк сприятиме розвитку особистості молодшого підлітка, формуватиме у нього вміння працювати в команді, навички публічного виступу та презентації, також сприятиме розвитку творчих здібностей та дивергентного мислення.

Соціальному педагогу при використанні методу кінематографу у роботі із молодшими підлітками важливо не забувати про особливості організації соціально-педагогічної діяльності. По-перше, слід потурбуватися про створення сприятливої атмосфери при перегляді фільму. Необхідно, щоб молодші підлітки почували себе комфортно, були вільними від вимог, критики, чи тиску з будь-якої сторони. Вони не повинні боятися висловити свою думку або емоції, які відчувають у той, чи

інший момент. Соціальному-педагогу варто бути готовим до розмов та діалогу з молодшими підлітками та допомагати їм знаходити вірний шлях.

По-друге, соціальний педагог повинен забезпечити можливості для самовираження. Так, як молодші підлітки мають багато ідей та фантазій, важливо стимулювати їх розвиток та розкриття. Потрібно дати підліткам можливість виразити свої задуми та міркування, при цьому використовуючи різні форми самовираження. Наприклад: після перегляду фільму можна попросити молодших підлітків, щоб вони розповіли про свої враження від фільму, або мультфільму за допомогою малюнку, письма, театральної гри, чи інших методів. Це спонукатиме їх мислити творчо та гнучко, сприятиме розумовому розвитку та саморозкриттю [3, с. 286].

По-третє, соціальному педагогу слід приділяти велике значення індивідуальності підлітка, брати до уваги його особливості, захоплення та інтереси. Кожен із молодших підлітків має свої мрії та цілі, тому соціально-педагогічна робота має спрямовуватися на їх задоволення та підтримку. Так підлітки будуть відчувати, що їх не тільки слухають, але й чують [3, с. 95].

Важливо звертати увагу на те, що саме молодші підлітки дивляться по телебаченні та в інтернеті, оскільки низькопробна розважальна продукція та невдалий зміст фільмів можуть негативно вплинути на розвиток молодших поколінь, тоді як корисна інформація зможе навчити їх важливим речам [4].

В загальному, соціально-педагогічна робота з молодшими підлітками є важливою складовою процесу їх соціалізації та розвитку, який сприяє формуванню позитивної самоідентичності, підвищенню самооцінки та розумінню своїх життєвих цілей і завдань. При цьому, соціальному педагогу варто не забувати взаємодіяти з батьками та іншими дорослими, які оточують кожного молодшого підлітка, щоб забезпечити належну підтримку та сприяння у розвитку.

Висновки. Отже, кінематограф має великий потенціал та може бути важливим інструментом в соціально-педагогічній роботі з молодшими підлітками, оскільки він виконує не лише розважальну та рекреаційну функцію, але й навчає вирішувати актуальні проблеми, створює емоційно-насичене середовище для сприйняття інформації, розвиває творчі здібності в молодших підлітків, виховує в них активну громадянську позицію та сприяти формуванню культурних цінностей і моральних норм.

Список використаних джерел

1. Гавран І., Попова Я. Роль кінематографа у житті сучасної людини. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Аудіовізуальне мистецтво і виробництво*. Том 2 (№2). Київ. 2019. С. 181-187. URL: <https://doi.org/10.31866/2617-2674.2.2.2019.185700> (дата звернення: 09.04.2022).
2. Заброцький М. М. Вікова психологія : навч. посібник. Київ : МАУП, 1998. 92 с.

3. *Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень* / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир. 2006. 320 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2799/1/monographiya.pdf> (дата звернення: 10.04.2022).

4. Осадча А. В. Роль сучасного кінематографа у вихованні дітей. *Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2021» : XXIII Всеукраїнська наукова конференція молодих учених*. Черкаси. 2021. С. 416-417. URL: <http://eprints.cdu.edu.ua/5268/> (дата звернення: 09.04.2022).

5. Павелків Р. В. Вікова психологія : підручник. К. : Кондор, 2011. 469 с.

6. Харченко Н. В. Підлітки: від дитинства до дорослості. *Шкільний світ*. №18 (794). Київ. 2018. С. 13-18. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/185263296.pdf> (дата звернення: 11.04.2022).

Катерина Кузьма,

магістрантка освітньої програми «Соціальна педагогіка»
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Галина Лещук

доцент кафедри соціальної роботи
та менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДІТЕЙ

У статті схарактеризовані види насильства, розкриті основні завдання соціально-педагогічної роботи з профілактики насильства щодо дітей. Висвітлені та охарактеризовані види профілактики у соціально-педагогічній роботі з дітьми.

Ключові слова: соціально-педагогічна робота, профілактика, насильство, діти, соціальний педагог.

На жаль, проблема насильства щодо дітей існувала та існує багато років серед різних релігій та культур. Жорстокі та принизливі покарання, нехтування потребами та недбалість, різні форми насильства щодо дітей відомі зі стародавніх часів. Сучасні відомості про вплив та масштаби насильства щодо дітей засвідчують, що і зараз це дуже серйозна та вагома проблема для суспільства.

Довгий час проблема насильства щодо дітей вважалася засторогою усталених звичаїв та традицій виховання підростаючого покоління, і

залишилася поза сферою соціально-педагогічного впливу. При цьому третина дітей в Україні щороку спостерігають акти насильства. Діти, які зазнали знущань, у шість разів частіше намагаються покінчити життя самогубством, 50% з них схильні до шкідливих звичок: зловживань наркотиками та алкоголем [4]. Проблема полягає у тому, щоб запобігти насильству серед дітей.

Мета статті полягає у обґрунтуванні актуальності соціально-педагогічної роботи з профілактики насильства щодо дітей.

Виклад основного матеріалу. Для нормального та повноцінного розвитку дитині важливо бачити перед собою здорову модель поведінки батьків, щоб в сім'ї панувала атмосфера турботи та уваги. Насильницькі дії варто розділяти за характером на: фізичні, емоційні (психологічні), сексуальні, економічні [3, с. 653-655].

До фізичного насильства відноситься травмування, завдання тілесних ушкоджень, застосування фізичної сили, фізичне покарання.

Емоційне (психологічне) насильство полягає в нанесенні душевних травм та погіршенні шкоди психіці дитини. Саме цей вид насильства найчастіше буває важко розпізнати й ідентифікувати внаслідок того, що очевидні його ознаки є латентними, але наслідки можуть бути надзвичайно важкими і незворотними.

Сексуальне насильство полягає в примушенні людини до дій із сексуальним підтекстом задля отримання сексуального задоволення. Також сексуальне насильство розглядається як поєднання фізичного та психологічного насильства, результатом якого є погіршення фізичного здоров'я, почуття розгубленості, дратівливість, стрес, депресія.

Економічне насильство включає відсутність належного забезпечення основних потреб людини в їжі, в одязі, житлі, обмеження у коштах або зловживання чужими коштами чи майном.

Слід зазначити, що соціально-педагогічна робота з профілактики насильства щодо дітей повинна мати системний характер. Дії та вчинки всіх учасників соціально-педагогічної профілактики мають бути спрямовані на зміну поведінки особистості, обставин, в яких вона перебуває, прийняття, правильних рішень щодо цих обставин, захист гідності. Під час здійснення профілактичної соціально-педагогічної роботи з дітьми, які зазнали насильства, у закладах освіти необхідно формувати культуру толерантності, гуманний світогляд, плекати лояльні стосунки як в сім'ї, так і в соціумі загалом [2, с. 82].

Основні завдання соціально-педагогічної роботи з профілактики насильства полягають у наступному [5, с. 45]:

- підвищення ефективності превентивних програм (профілактичної роботи) серед батьків та учнів з метою запобігання насильству щодо дітей;
- удосконалення процедур щодо виявлення дітей, які потерпіли від сексуальної експлуатації, інших форм жорстокого поводження з ними;
- забезпечення ефективного функціонування системи захисту дітей від насильства, проведення відповідної профілактичної роботи.

Розрізняють первинну, вторинну та третинну профілактики насильства щодо неповнолітніх [1, с. 150-152]. Оскільки дитина проводить тривалий час у навчально-виховному закладі, то постає питання здійснення насамперед первинної профілактики у формі інформаційно-просвітницьких заходів: тренінгів, лекцій, конкурсів. Мета первинної профілактики полягає у формуванні в дитини адаптивного, активного, високоідейного життєвого стилю поведінки, що забезпечує задоволення потреб, реалізацію прав і здійснення побажань.

До вторинної профілактики насильства щодо дітей відносимо заходи, спрямовані на раннє виявлення ситуацій, які можуть спровокувати появи насильства щодо неповнолітніх; подолання, виявлення та усунення факторів, що сприяють скоєнню насильства конкретними особами. Вторинна профілактика насильства передбачає зміну ставлення дитини як до оточення, так і до себе, формування відповідного досвіду поведінки у ситуаціях, що можуть призвести до насильства, при цьому профілактика неприпустимого поводження з дітьми можлива лише у поєднанні функцій покарання кривдників, соціальної підтримки родини та психологічної роботи з усіма учасниками насильницьких стосунків: кривдниками та постраждалими.

Третинна профілактика має за мету реабілітацію, терапію й інтеграцію в суспільство дітей, які постраждали від насильства; включає засоби втручання після здійснення насильницьких дій, спрямовані на запобігання повторенню жорстокої поведінки агресора.

Загалом соціально-педагогічна профілактична робота з дітьми, які зазнали насильства може здійснюватися як на особистісному, сімейному так і соціальному рівнях.

Висновки. Отже, соціально-педагогічна робота являється ефективним інструментом профілактики насильства щодо дітей, оскільки спрямована запобігання насильницьких дій, які можуть призводити до важких наслідків.

Список використаних джерел

1. Веретенко І. Соціально-педагогічна робота з профілактики насильства щодо дітей. Дитинство без насилля : суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей. 2014. 802 с.
2. Войтова Л. В. Соціально-педагогічна робота щодо профілактики насильства над дітьми в сім'ї. *Соціальна педагогіка : теорія та практика*. 2013. № 1. 94 с.
3. Заредінова Е. Профілактика насильства серед підлітків як соціально-педагогічна проблема. *Дитинство без насилля : суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей*. 2014. 802 с.
4. Насильство в сім'ї. Його прояви, наслідки, захист та профілактика. ЦПМСД. №7. м. Миколаїв. URL: <https://cpmsd7.lic.org.ua/novyny/nasylstvo-v-sim-yi-jogo-proyavy-naslidky-zahyst-ta-profilaktyka/> (дата звернення: 15.05.2023).

5. Юрків Я. І. Діяльність соціального педагога з попередження насильства в сім'ї. *Соціальна педагогіка : теорія та практика*. 2013. № 3. 110 с.

Олена Купенко

доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, політології
та соціокультурних технологій
Сумський державний університет,
м. Суми, Україна

Олена Пехота

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту освіти і педагогіки вищої школи
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
м. Хмельницький, Україна

ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТА ВТІЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ПРОФЕСІОНАЛУ

Обґрунтовується актуальність поняття «технології соціальної роботи» на фоні розбудови системи надання соціальних послуг в Україні. Технології соціальної роботи пропонується розглядати як засіб розвитку та втілення індивідуальності професіоналу. Запропонована класифікація технології соціальної роботи на підставі (1) нормативно-правової бази соціальних послуг, а також (2) тенденції професіоналізації соціальної роботи.

***Ключові слова:** стандарт соціальної послуги, технології соціальної роботи, освітня програма, освітній компонент, професіонал соціальної роботи, індивідуальність професіонала, класифікація технологій соціальної роботи.*

У змісті професійної освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» застосовується поняття «технології соціальної роботи». Однак, у сучасній українській нормативно-правовій базі (Закон України «Про соціальні послуги» [1], державні стандарти соціальних послуг) таке поняття відсутнє. Виходячи із цього актуальним представляється питання щодо доцільності освітніх компонентів, присвячених технологіям соціальної роботи.

У міжнародному досвіді поняття «технології соціальної роботи» використовується переважно у контексті застосування інформаційних технологій. З іншого боку, українська педагогічна традиція зберігає це поняття у змісті професійної освіти в ширшому розумінні. Аналіз 20 освітніх програм спеціальності 231 «Соціальна робота» бакалаврського рівня вищої освіти на сайті Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти [2] (станом на травень 2023 року) засвідчує, що 16 із них

мають обов'язкові освітні компоненти, в назві яких наявні поняття «технології соціальної роботи» або «соціальні технології».

Звернемося до визначення поняття. Технологія соціальної / соціально-педагогічної роботи – це практична діяльність соціального педагога (соціального працівника), для якої характерна раціональна послідовність використання різних методів і засобів з метою досягнення якісних результатів; спосіб взаємодії соціального педагога (соціального працівника) із клієнтами, що забезпечує їх соціалізацію в наявних або спеціально створених умовах [3, с. 513].

Отже, і стандарти соціальних послуг, і технології соціальної роботи – це шлях до якісних результатів. У відповідності до державних стандартів соціальних послуг якість забезпечується засобами оцінки індивідуальних потреб, індивідуальним планом надання соціальної послуги, моніторингом якості надання соціальної послуги та іншими.

Дослідження з професійної освіти привертає увагу до індивідуальності професіонала. Орієнтуючись на надання допомоги людині та сім'ї, професіонали соціальної роботи мають право і відповідальність бути здатними на власну вільну думку і творчу діяльність. Відповідним чином весь процес професійної підготовки має здійснюватися так, щоб плекати їх індивідуальну професійну сутність.

Для моделювання індивідуальності професіонала соціальної роботи використовуємо поняття «контур». «Контур» втілює багатоваріативність та багаторівневість індивідуальності професіонала, яка на початку має включити розуміння найсуттєвіших вимог до професійної діяльності [6], для фахівця соціальної роботи – стандартів соціальних послуг і форм відповідних заходів. У міру подальшого заглиблення в професію «контур» індивідуальності професіонала соціальної роботи передбачає вихід на інші рівні і певну конкретизацію. Це потребує і втілюється у самодослідженні, обґрунтуванні власної стратегії та тактики професійного саморозвитку, спираючись на індивідуальну, особистісну й суб'єктну детермінацію. «Запрошення» студентів до усвідомлення власної індивідуальної професійної сутності, формування власного стилю професійної діяльності, на нашу думку, може вербалізуватися через поняття «технології соціальної роботи». Таким чином технології соціальної роботи – це не тільки практична діяльність професіоналів, але й засіб розвитку їх індивідуальності. Основою технологій соціальної роботи розглядаємо роботу з випадком. Застосування ж цієї основи в комбінації з іншими технологіями у наявних життєвих ситуаціях, ресурсах, умовах і обмеженнях – це втілення професійної творчості, в перспективі – майстерності професіонала соціальної роботи. Саме в цьому вбачаємо актуальність поняття «технологія соціальної роботи» в сучасному змісті професійної підготовки за спеціальністю 231 «Соціальна робота».

Саме в такому розумінні застосовується поняття «технології соціальної роботи» у процесі професійної підготовки за програмою 231 «Соціальна робота» в Сумському державному університеті [4]. Саме в

такому розумінні підтримує ініціативи діячів соціокультурної сфери Рада з освіти дорослих, створена при Департаменті праці та соціального захисту населення Миколаївської міської ради [5].

Визнаючи актуальність поняття «технології соціальної роботи», представляється доцільним здійснити класифікацію технологій, орієнтуючись на рівень діяльності професіоналів із соціальної роботи.

По-перше, використаємо як основу для класифікації термінологічне поле сучасної нормативно-правової бази надання соціальних послуг. Відповідно до нього виокремлюємо такі класи технологій соціальної роботи:

- технології стандартів соціальних послуг (соціальної профілактики, соціального супроводу, консультування, соціальної адаптації тощо);
- технології роботи з випадком при наданні соціальних послуг (оцінки індивідуальних потреб, індивідуального планування, моніторингу);
- технології форм заходів соціальних послуг (наприклад, тренінгові, форум-театр, «жива бібліотека», тощо);
- технології надання соціальних послуг різним групам клієнтів (наприклад, діти, безробітні, постраждале населення, вимушено переміщені особи, люди з інвалідністю, похилі люди та інші);
- технології мультидисциплінарної команди при наданні соціальних послуг;
- технології моніторингу якості надання соціальних послуг.

По-друге, використаємо як основу класифікації технологій тенденції професіоналізації соціальної роботи в Україні. Відповідним чином виокремлюємо такі класи:

- міждисциплінарні технології (проектні, «дослідження в дії», партиципаторні, тощо);
- технології соціальної роботи в зарубіжних країнах;
- технології соціальної роботи, що беруть свій початок в інших галузях наукового знання (зокрема, психології, соціології, педагогіки, соціальних комунікацій, права, комп'ютерних наук, тощо);
- технології професійного розвитку (зокрема, технології професійної підготовки, підвищення кваліфікації, наставництва, супервізії).

У процесі професійної підготовки у бакалаврських програмах вбачається доцільним акцентувати увагу студентів на аналізі, усвідомленні, практиці використання технологій соціальної роботи переважно першої класифікації. Тобто технології соціальної роботи є засобом розвитку майбутніх професіоналів. У магістерських програмах – більший акцент на інтегральних технологіях соціальної роботи (як першої так і другої класифікацій) у відповідності до наявних викликів і турбулентностей життя, що безумовно вимагає професійної творчості. Набуття професійної індивідуальності пов'язуємо, зокрема, із здатністю проектування власних технологій соціальної роботи як першої, так і другої класифікації.

Аналіз наявних у відкритому доступі в мережі Інтернет продуктів

діяльності професіоналів та дослідників соціальної роботи дозволяє виявити, що найпоширенішим втіленням їх професійної творчості та вираженням професійної індивідуальності є клас технологій щодо надання послуг різним групам клієнтів, зокрема, з урахуванням досвіду різних країн. Разом із тим поступово формується запит й на оновлення стандартів соціальної роботи, що потребує застосування технологій другої класифікації.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про соціальні послуги». Відомості Верховної Ради. 2019. № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. <https://naqa.gov.ua/>
3. Заверико Н. В. Технологія соціальної / соціально-педагогічної роботи. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. За заг. ред. проф. І. Д. Зверевої. Київ, Сімферополь. Універсум, 2012. С. 513-514.
4. Купенко О. В. Формування проєктної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи в процесі професійної підготовки: моногр. Суми: ФОП Цьома С. П., 2020. 393 с.
5. Технології освіти дорослих: навчально-методичний посібник / О. М. Пехота, Н. Г. Ничкало, О. В. Купенко та ін.; за ред. д-ра пед. наук, проф. О. М. Пехоти. Миколаїв : Іліон, 2021. 396 с.
6. Pehota O. Individuality of the teacher: the manual for students and teachers. Mykolaiv: Ilion. 2011. 196 p.

Галина Лещук

доцент кафедри соціальної роботи
та менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
Університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Іван Галаган

магістрант освітньої програми «Соціальна педагогіка»,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

ДИТЯЧА БЕЗДОГЛЯДНІСТЬ У ПРОБЛЕМНОМУ ПОЛІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ: ФАКТОРИ

У статті проаналізовано проблему дитячої бездоглядності як соціальну та соціально-педагогічну проблему. Розкрито фактори, які сприяють поширенню явища дитячої бездоглядності.

Ключові слова: діти, бездоглядність, фактори, соціально-педагогічна робота.

Явище дитячої бездоглядності і безпритульності є складним і неоднозначним, адже ці діти є жертвами не лише власних родин, але й байдужості оточуючих та суспільства. В Законі України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року вперше було надано юридичне визначення дитячої безпритульності: «безпритульні діти – діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувались, і не мають певного місця проживання» [2].

Найчастіше виділяють три групи факторів, які провокують появу дитячої бездоглядності: макросоціальні (економічна криза, безробіття, голод, епідемії, інтенсивні міграційні процеси і т.д.), мікросоціальні (внутрішньосімейні фактори) та психологічні (різні психофізичні аномалії). У цій класифікації, однак, не враховуються деякі фактори сприяння бездоглядності (наприклад, процеси урбанізації, глобалізації); та відсутня їх чітка диференціація всередині кожною групи.

Бездоглядність та бродяжництво – це поліфакторне явище, яке слід розглядати як результат впливу комплексу нерівноцінних зовнішніх та внутрішніх факторів. Подібне розмежування допомагає також координувати спрямованість превентивних дій у рамках соціальної та соціально-педагогічної роботи [1].

До *зовнішніх факторів*, які сприяють виникненню дитячої бездоглядності відносимо:

1) соціально-економічні, які порушують або суттєво змінюють звичний спосіб життя та рівновагу у суспільстві:

а) процес урбанізації. Більшість бездоглядних дітей – мешканці міст (майже 80%). Жителі села складають трохи більше 20%. Перенаселеність міст ускладнює близькі відносини людей, робить їх більш роз'єднаними. Урбанізація роз'єднує і членів сім'ї: сімейні відносини підмінюються іноді професійними або дружніми;

б) наслідком процесу глобалізації стає безробіття, міграція, платні освітні послуги. Усі ці явища можуть стати причиною дитячої бездоглядності та навіть бездомності;

в) втрата економічної та соціальної стабільності в сім'ях.

2) соціально-психологічні фактори:

а) труднощі у комунікації з дорослими. У дитячих закладах інтернатного типу основною причиною дитячих та підліткових втеч є жорстоке ставлення дорослих. У зоні конфліктності з батьками перебувають до 3/4 дітей, 15% батьків застосовують фізичні покарання. Можна виділити такі внутрішньосімейні фактори бездоглядності: аморальна поведінка батьків (пияцтво, злодійство, бродяжництво тощо); психологічне (залякування, пригнічення волі дитини, приниження, надмірно авторитарна поведінка батьків) та фізичне насильство в сім'ї; розлучення батьків; порушення ролей у сім'ї (подружжя ведуть себе по

відношенню один до одного як мати і син , як батько і дочка , виключаючи дитини з системи дитячо-батьківських відносин); відсутність одного з батьків;

б) несприятлива ситуація спілкування зі однолітками. Неприйняття у зв'язку з різними соціальними та особистісними характеристиками (маргінальна сім'я, матеріальна незабезпеченість, погана успішність, наявність соматичних захворювань і т. п.) з боку просоціальних неформальних груп веде до включення індивіда в різні групи девіантної спрямованості [3].

Серед *внутрішніх факторів дитячої бездоглядності* можна виділити:

– психофізичні аномалії, які спостерігаються у 3-5% дітей, зокрема, сутінковий стан свідомості у деяких хворих на епілепсію та істерію , «сенсорна спрага», некритичність мислення при затримці розумового розвитку; акцентуації характеру в підлітковому віці за гіпертимним (імпульсивність, підвищене прагнення самостійності), істероїдного (егоцентризм проявляється у демонстративних втечах) та нестійкому (підлітки тікають від труднощів, неприємностей та випробувань) типам;

– особистісні особливості, обумовлені несприятливою соціально-психологічною ситуацією розвитку: несформованість самоідентичності та поведінки.

Список використаних джерел

1. Комплексна допомога бездоглядним та безпритульним дітям: метод. посіб. / Авт.: Безпалько О.В., Гурковська Л.П., Журавель Т.В. та ін. К.: Видавничий дім «КАЛИТА», 2010. 376 с.

2. Про охорону дитинства. Закон України від 26.04. 2001. № 2402-III. Відомості Верховної Ради. 2001. № 30. С. 142.

3. Хмурина Т.О. Аналіз проблеми безпритульності та бездоглядності дітей та особливості їх реабілітації. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2016. Випуск 1 (38). С. 309–311.

Миколів Олександра

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

факультет педагогіки і психології,

Тернопільський національний педагогічний

Університет імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ПРОФІЛАКТИКИ МОБІНГУ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Автор піднімає питання щодо важливості організації практичної роботи соціального педагога у закладах загальної середньої освіти у сфері профілактики мобінгу як негативного явища психологічного, чи фізичного переслідування особистості у соціумі. У статті розглядається явище

мобінгу та важливість протидії мобінгу за допомогою моделювання стратегії профілактики з огляду на психологічний профіль суб'єкта та об'єкта мобінгу. Зроблено висновки про те, що здійснення профілактичних психолого-корекційних заходів допоможе здійснити корекцію таких негативних явищ як мобінг шляхом побудови конструктивних взаємовідносин на основі поваги та порозуміння.

Ключові слова: мобінг, профілактика мобінгу, практична діяльність, соціальний педагог, моделювання протидії мобінгу, загальна середня освіта.

Унікальне значення пошанування людського життя та гідності й честі людини прописане у конституційних законах різних країн світу. Конституція України наголошує, що людську гідність слід трактувати як конституційну цінність, яка є фундаментом для усіх інших конституційних прав і свобод. «Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей» проголошує Основний закон України [3, Ст.68].

Динамічне трансформування суспільних відносин сьогодні в Україні проходить на тлі воєнно-економічної кризи та суспільно-політичного реформування. Негативні події сприяють проявам агресії, тривожності, депресії тощо. Негативний вплив проявляється у різних сферах соціального життя, зокрема і у навчальних закладах.

Актуальність вивчення і профілактики таких соціально-психологічних явищ як насилля, переслідування, цькування зумовлена і масштабами поширення, і тими наслідками, які вони спричинюють.

Метою статті є визначення сутності мобінгу як небезпечного явища та пошук конструктивних шляхів профілактики мобінгу у навчальних закладах задля попередження виникнення таких негативних явищ у подальшому житті.

Найчастіше мова йде про психологічне насилля. Агресивна поведінка проявляється в системі взаємостосунків «домінування – підкорення», які утворюються у соціальних групах. У психології таке явище психологічного насилля називають мобінгом. Під поняттям «мобінг» розуміють систематичне несправедливе ставлення та знущання, психологічний утиск, дискримінацію певної групи осіб, чи однієї особи у колективі відносно особи, яка має певні обмежені можливості протистояти [2, с. 46 – 47].

Уперше явище мобінгу описано у 80-тих роках ХХ ст. Шведський вчений Хайнц Лейман після проведених досліджень описав мобінг. Він доводить, що мобінг може призвести до значних психічних, психосоматичних та соціальних страждань. У науковій праці «Mobbing and Psychological Terror at Workplaces» вчений описує дослідження проблеми мобінгу як форми цькування працівника на робочому місці [6, с. 119-120].

У багатьох країнах проблеми мобінгу та відповідальність розглядаються на законодавчому рівні. В Україні 16 листопада 2022 року

прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії мобінгу (цькуванню)».

Як показують дослідження, жертвами мобінгу часто стають особи, які мають певні психологічні, чи фізичні вади, а також особи, які вирізняються за певними ознаками у колективі. У шкільному середовищі мобінг з'являється найчастіше у невеликих формальних (класи) і неформальних (стихійні утворення учнів) групах. Жертвами мобінгу можуть стати як аутсайдери, так і відмінники у навчанні. Головними причинами зародження мобінгу стають конкуренція, заздрощі, неприйняття через певний підлітковий егоцентризм тощо. Основними засобами мобінгу стають психологічні переслідування на кшталт висміювань, ігнорування, систематична привселюдна критика, залякування, маніпулювання, необ'єктивне оцінювання, ігнорування, акцент на невдачах, кібербулінг тощо. Часом доходить навіть до фізичних дій. Жертви мобінгу часто потерпають від бойкотів, стають відповідальними за усі невдачі, які виникають у колективі. Інколи причини та передумови для мобінгу в шкільному середовищі створюють окремі педагоги, у яких відсутня педагогічна культура у спілкуванні зі школярами [2, с.50-52; 5].

Зважаючи на вагомі небезпеки мобінгу є необхідність вироблення механізмів профілактики мобінгу. Особлива роль у запобіганні насиллю у закладах загальної середньої освіти відводиться організації ефективної виховної роботи у співпраці керівництва навчального закладу, педагогів, соціально-психологічної служби; «створення соціально безпечного простору шляхом формування в учнів вміння правильно поводитись у небезпечних та критичних ситуаціях загрози життю, честі та гідності особистості» [4].

З метою профілактики негативних явищ насилля слід перш за все розробити нормативно-регулятивну стратегію: сформулювати правила, вказати відповідні права та обов'язки дітей та педагогів, розробити нормативно-обґрунтовані санкції відповідальності. Наголошувати, що в Україні мобінг як явище, зокрема доведені його факти, караються законом, зокрема у відповідності до Кримінального та Цивільного кодексу України.

Особливе місце у організації профілактичної роботи слід відвести співпраці з батьками, які можуть першими відреагувати на негативні зміни в житті своїх дітей. Слід зазначити, що батькам необхідно налагодити стосунки довіри і поваги, виявляти високий рівень чуйності й толерантності до емоційних переживань дитини. При потребі скористатися допомогою практичного психолога та соціального педагога.

Профілактична діяльність також включає діагностику щодо проявів насилля, що включає пряме та опосередковане зібрання необхідної інформації у шкільному колективі за допомогою відповідних опитувань, тестування, методів малюнку тощо.

Дуже результативними є використання інтерактивних форм роботи для зняття агресії і реабілітації. Цікавими і дієвими будуть тренінги та рефлексії, запровадження занять проведення медіації, перегляд кінострічок

відповідної спрямованості та спільне обговорення переглянутого, інтерактивні ігри, які слугують конструктивним інструментом. З метою моделювання певних проблемних ситуацій можна організувати соціально-інтерактивний театр як форму профілактики соціальних проблем, а також соціальне проектування, тьюторство [1, с.23-24]. Дієвою та повчальною є організація спільної роботи у колективі з певною благородною метою (наприклад, благодійність).

Корисним буде запозичити міжнародний досвід. Так у Великобританії за програмою Д. Таттума профілактика передбачає проведення курсів-модулів, що навчають адекватної поведінці у ситуації цькування і конфлікту. Прикладом може слугувати програма превентивних заходів в школах Німеччини, де старшокласників навчають про мобінг й готують їх до ролі «рате»-«шефів», які допомагають тим, хто цього потребує. В Австрії розроблено модель «служби підтримки учнів» (тренінги розвитку здібностей до емпатії й конструктивного вирішення конфліктів) [1, с.23].

Висновки. У статті обґрунтовано суспільно-правову та етико-психологічну актуальність проблеми явища мобінгу, яке потребує вивчення та аналізу для проектування профілактичних заходів у навчальних закладах з метою недопущення розвитку таких негативних явищ у суспільстві, адже людина та її гідність є найбільшою цінністю. Перспективи дослідження по даній темі пов'язуємо з опрацюванням наукового-дослідницького матеріалу та моделювання стратегій профілактики мобінгу у навчальних закладах середньої освіти.

Список використаних джерел

1. Алексеевко Т.Ф. Булінг і мобінг: причини розвитку і шляхи профілактики // Особистість у просторі виховних інновацій. URL: https://lib.iitta.gov.ua/712116/1/01_18_Алексеевко_Булінг%20і%20Мобінг%20.pdf. (дата звернення: 08.05.2023).
2. Алексеевко Т. Явище булінгу та мобінгу у взаєминах особистості та колективу //Робота з командою. Як «Я» перетворити на «Ми». Управління освітою: ЕМ. - № 4 (412), квітень 2019. С.46-53. сайт URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/200250638.pdf> (дата звернення: 03.05.2023).
3. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. ст.141: сайт URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text/> (дата звернення 02.05.2023).
4. Методичні рекомендації щодо формування безпечного освітнього простору, запобігання булінгу та мобінгу. : сайт URL: <http://22.zosh.zt.ua/metodychni-rekomendacziyi-shhodo-formuvannya-bezpechnogo-osvitnogo-prostoru-zapobigannya-> (дата звернення: 31.03.2023).
5. Психологічна проблема мобінгу в шкільному середовищі. Департамент освіти і науки Івано-Франківської міської ради 2014. http://osvita-mvk.if.ua/content&content_id=1266 (дата звернення 04.05.2023).

6. H. Leymann. Mobbing and Psychological Terror at Workplaces. Violence and Victims, Vol. 5, No. 2, 1990. P.119 - 120. © 1990 Springer Publishing Company. : сайт UPL: <https://www.mobbingportal.com/LeymannV&V1990%282%29.pdf> (дата звернення: 04.05.2023).

Оксана Міхєєва

доцент, кандидат педагогічних наук, доцент
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна

ОСНОВНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ

Автор піднімає питання щодо актуальності соціальної роботи з військовослужбовцями. Характеризує основні аспекти соціальної роботи з визначеною категорією отримувачів послуг. Розкрито сутність та базові технології соціальної роботи з військовослужбовцями.

Ключові слова: соціальна робота, військовослужбовці, соціальна робота з військовослужбовцями.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням країни агресора в Україну зросла актуальність соціальної підтримки військовослужбовців та членів їх родин. Відповідно діяльність соціальних працівників з даною категорією отримувачів послуг стає досить актуальною та необхідною.

Вплив всіх факторів війни, що зачепили українське населення та мають значний вплив на військовослужбовців і певним чином впливають на їх психологічне, фізичне здоров'я, на врівноваженість, ціннісні орієнтації, світогляд та самореалізацію. Важливо відзначити, що навіть підготовлені військовослужбовці до військових подій не завжди можуть адаптуватись до умов війни, жертв, смерті, насилля. Відповідно більшість військовослужбовців отримують стрес, психо-емоційну травму, мають проблеми з адаптацією в мирному житті. Тому військовослужбовці та члени їх родин значною мірою перебувають у стані вразливості.

Значна кількість українських та закордонних науковців займалися вивченням різноманітних аспектів соціальної роботи з військовослужбовцями. Наукові праці, що присвячені проблемам соціальної роботи з військовослужбовцями розглядали В. Багрій, В. Браун, Н. Олексюк, Р. Сміта та ін. Різні аспекти соціальної роботи з військовослужбовцями досліджували: Бريدников Ю. (реабілітація військовослужбовців), Харченко О. (проблеми військовослужбовців), М. Кравченко (проблеми соціального захисту військовослужбовців) тощо.

Важливим завданням соціального працівника при роботі з військовослужбовцями та членами їх родин є здійснювати оцінку їх потреб, використовувати інноваційні технології роботи з відповідною групою отримувачів послуг, якісно надавати соціальні послуги для вирішення основних соціальних проблем військовослужбовців, розробляти

проекти, програми щодо надання соціальних послуг визначеній категорії, налагоджувати співпрацю з державними та недержавними організаціями щодо покращення надання соціальних послуг військовослужбовців тощо.

Сьогодні соціальна робота з військовослужбовцями регламентується рядом законодавчих документів, а саме: Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (2017), «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни» (2018), «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» (2019), «Про соціальні послуги» (2019), «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей» (2020), «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (2020), «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» (2020) тощо.

Тому пріоритетними завданнями соціальної роботи в Україні є адаптація військовослужбовців до мирного життя, відновлення їх психічних та фізичних сил, вирішення соціальних проблем військовослужбовців, їх професійна адаптація тощо.

Відповідно соціальна робота з військовослужбовцями передбачає здійснення соціальної підтримки та містити спектр комплексних технологій. Така робота має бути побудована за міждисциплінарним підходом, здійснюватися систематично та комплексно.

На думку, В. Санжаровець «..важливе значення для практичної діяльності соціального працівника в роботі з військовослужбовцями мають педагогічні методи і технології, що допомагають соціальним працівникам оволодіти всіма спектрами службових стосунків, визначити і вибрати найбільш раціональний підхід до особистості військового, позитивно вплинути на психічні, емоційно-вольові процеси, надати їм належний імпульс для переборення життєвих негараздів, підтримати і зберегти здоров'я, що потребують соціальної допомоги після збройних конфліктів, війн, під час стресових ситуацій..» [4].

Соціальна робота з військовослужбовцями має здійснюватися на декількох рівнях: у військових частинах та підрозділах, на регіональному рівні у соціальних службах та на рівні громади [3, с.184].

Суліцький В. вважає, що найпоширенішими і найефективнішими технологіями соціальної роботи з військовослужбовцями можуть бути: індивідуальне консультування, методи релаксації, технології особистісного розвитку тощо [5, с.379].

Важливо враховувати в соціальній роботі з військовослужбовцями специфіку військової служби, яка пов'язана з підпорядкуванням вищому командуванню, вимогою чіткого виконання наказів командирів, службових порядків, статутних вимог.

Соціальна допомога військовослужбовцям переважно здійснюється через надання їм психологічних, інформаційних, корекційних та реабілітаційних послуг. При цьому важливо соціальному працівнику

орієнтуватись на індивідуальні особливості військовослужбовця, враховувати комплексність надання соціальних послуг [2, с.45].

Архіпова С. визначає, що соціальна робота з військовослужбовцями має носити комплексний характер та повинна містити наступні її складові: інформування (надання інформації з питань соціального захисту); консультування (допомога в аналізі життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх вирішення, складання плану виходу зі складної життєвої ситуації; соціально-психологічна підтримка професійних соціальних працівників та інших фахівців для досягнення соціально-психологічного

благополуччя; зниження частоти та тяжкості наслідків перенесених бойових психічних травм у формі гострих стресових реакцій); посередництва (допомога у врегулюванні конфліктів; допомога в оформленні або відновленні документів); надання освітніх послуг (лекції, бесіди, тренінги, арт-терапевтичні та ігрові заняття, вистави, акції для корекції особистості військовослужбовця і забезпечення його нормального функціонування в соціумі; створення та розповсюдження рекламно-інформаційних та просвітницьких матеріалів тощо); соціальної адаптації (навчання, формування та розвиток соціальних навичок, умінь, соціальної компетенції); соціально-психологічної реабілітації (соціально-педагогічні заходи спрямовані на відновлення здоров'я, психоемоційного стану і працездатності, відновлення порушених (психічних функцій до оптимального рівня їх вираженості; оволодіння методами саморегуляції та керування стресом та здійснення трудової адаптації) [1, с. 68].

Отже, соціальна допомога військовослужбовцям в більшості випадків орієнтована на адаптацію та надання психологічної, педагогічної, юридичної, соціальної допомоги та спектру інших соціальних послуг.

Список використаних джерел

1. Архіпова С., Бік О. Соціальна робота з військовослужбовцями - учасниками антитерористичної операції, звільненими в запас. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2021. № 6 (344), Ч. I. С. 64-77.

2. Міхеєва О. Характеристика соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців. Науковий часопис. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Збірник наукових праць. К.: НПУ ім. М. Драгоманова, 2018. С.44-50.

3. Олексюк Н.С. Соціальна підтримка військовослужбовців Збройних Сил як важливий напрям соціальної політики у США. Соціальна робота з різними категоріями населення у територіальній громаді: українські реалії та міжнародний досвід: колективна монографія / За ред. В.Поліщук, Н.Горішна, Г.Слозанська та ін. Тернопіль: Осадча Ю.В., 2018. С.182-196.

4. Санжаровець В. Особливості педагогічних методів соціальної роботи з військовослужбовцями. Педагогіка. Психологія. № 2 (11). Київ: НАУ, 2017.

5. Суліцький В., Андреїв Т. Соціально-правовий захист військовослужбовців та членів їх родин. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Prospects of modern science and education», Stockholm, Sweden : International Science Group. 2023. С.377-382.

Анастасія Окаєвич

аспірантка кафедри соціальної роботи і менеджменту
соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

АЛГОРИТМ РОБОТИ ВІЙСЬКОВОГО ПСИХОЛОГА НА ЕТАПІ ПІДГОТОВКИ ТА ПІД ЧАС УЧАСТІ В БОЙОВИХ ДІЯХ

Актуальність та доцільність обраної теми обґрунтовується необхідністю детальніше розкрити психологічну підготовку та вплив стрес-чинників на психіку військовослужбовців, що є визначальним на етапі психологічної реабілітації.

Ключові слова: психологічна підготовка, етап підготовки, участь в бойових діях, первинна психологічна допомога, військовий психолог.

Специфіка діяльності військового психолога на кожному із зазначених етапів роботи має ряд особливостей, проте основними обов'язками військового психолога є:

– спрямовувати роботу на вивчення, аналіз та оцінку особового складу частини і військ противника, умов і факторів бойової обстановки, які можуть негативно впливати на морально-психологічний стан військовослужбовців, вносити пропозиції щодо подолання негативних явищ;

– проводити індивідуальну і групову психологічну профілактику психогенних втрат;

– брати участь і ставити завдання підлеглим з питань військово-професійного консультування, надавати допомогу в адаптації до бойових умов і подолання ними дестабілізуючих факторів бойової обстановки;

– особисто проводити інструкторсько-методичні заняття з особовим складом з питань навчання та оволодіння методами подолання зайвої психічної напруги, страху і вольової самообілізації військовослужбовця;

– організувати роботу пункту психологічного консультування і надання психологічної допомоги військовослужбовцям.

На етапі підготовки до участі в бойових діях пріоритетним напрямком роботи військового психолога визначається психологічна просвіта військовослужбовців щодо класичних проявів негативних психічних станів під час бойових дій.

Цілком адекватними переживаннями людини в бою є не тільки відчуття патріотизму, любов до України, прагнення помститися ворогу, виконати бойову задачу, але і такі негативні, як страх смерті, поранення, каліцтва, полонення супротивником, страх виявитися нездатним виконати бойову задачу і показатися боягузом в очах товаришів [4, С. 3].

Проте, саме особливості російсько-української війни обумовили зміни у вищезазначених підходах. Нами було проведено діагностику психічних станів військовослужбовців, що мали місце під час участі військовослужбовців ЗС України в бойових діях. Вибірка становила 267 осіб.

Респондентам було запропоновано надати відповідь за певними блоками. Перший розкривав участь в бойових діях опитуваних та в яких його видах. Другий блок анкети передбачав отримання матеріалу для детального аналізу психічних станів військовослужбовців перед боєм, безпосередньо під час бою та відразу після його завершення. Нами також було виокремлено не лише негативні психічні стани, але й позитивні, що було рівноцінно розподілено в таблиці по 10 станів.

Отримані результати вказують, що перед початком бойових дій найбільше військовослужбовців відчували хвилювання, готовність до ризику та страх, дещо менша кількість вказує на наявність нервового збудження, рішучості та інтересу. Найменша кількість військовослужбовців, що відчували страждання, неухважність.

Безпосередньо під час бою доміантними психічними станами респондентами визначено страх, хвилювання, готовність до ризику, збудження і рішучість. Найменше військовослужбовці відчували сором та неухважність.

Отримані результати свідчать, що безпосередньо після бою домінуючими психічними станами були стриманість, збудження та радість. Дещо менші показники відносно хвилювання, впевненості, рішучості та сміливості. Найнижчий рівень прояву психічних станів безпосередньо після бою визначено відносно страждання, неухважності та сорому.

Як підсумувати вищезазначене, то саме страх є доміантним негативним психічним станом, що знайшов відображення у респондентів на кожному етапі бойових дій. Саме тому нами було розроблено та проведено другий етап анкетування військовослужбовців-учасників бойових дій з метою визначення та конкретизації природи страху та його особливостей.

Безпосередньо під час бою загрозами, що стали передумовами до виникнення страху, військовослужбовці відзначили страх стати калікою, потрапити в полон, втратити товариша по службі, бути убитим.

Отже, враховуючи вищезазначене, можемо стверджувати, що страх бути убитим, що спостерігався до початку російсько-української війни, в сучасних умовах почав заміщатися страхом військовослужбовців стати калікою або потрапити у полон, що вплинуло на докорінні зміни в системі психологічної підготовки військовослужбовців, безпосередньо якою і займається офіцер-психолог.

Метою психологічної підготовки військовослужбовців є формування в особового складу психічної стійкості та психологічної готовності військовослужбовця до бою (виконання завдань за призначенням) [2].

Основними методами проведення психологічної підготовки, окрім проведення теоретичних занять є проведення тренінгів та практичних занять з підлеглим особовим складом. Загальноновизначеними, відповідно до різних категорій військовослужбовців, є: тренінги («Антситрес», «Вільне падіння» або «Свіча» та техніки надання первинної психологічної допомоги й самодопомоги); практичні заняття (обкатка танками та подолання психологічної смуги перешкод).

Нашою кафедрою поведінкових наук та військового лідерства був розроблений навчально-методичний посібник «Тренінгові технології в навчанні та вихованні військовослужбовців» [5], що розкриває не лише теоретичний блок знань щодо використання тренінгових технологій в ЗС України, але й відпрацьований практичний блок тренінгів для проведення занять з психологічної підготовки, зокрема надані матеріали методичних розробок.

Під час виконання завдань психологічна допомога має ешелонований характер, а саме: безпосередньо в місцях виконання завдань (в підрозділах), в пунктах психологічної допомоги військових частин, у спеціалізованих медичних та реабілітаційних закладах.

Надання психологічної допомоги включає в себе три основні етапи – виявлення ознак наявного стану військовослужбовця або групи (діагностика); первинна психологічна допомога; психологічна допомога та психологічний супровід військовослужбовця або групи.

Першу психологічну допомогу особі, яка має прояви зазначених реакцій надає військовослужбовець, який першим виявив ознаки таких реакцій, одразу після забезпечення особистої безпеки (життя та здоров'я) людини, у тому числі після надання першої медичної допомоги згідно з протоколами надання психологічної допомоги особовому складу в екстремальних (бойових) умовах при негативних психологічних реакціях [1].

Метод практичних занять для усіх категорій військовослужбовців передбачає обкатку танками та проходження психологічної смуги перешкод. Це провідний стандарт психологічної підготовки, проте в залежності від наданого часу на підготовку можна додавати інші теми (тренінги), які є актуальними. Зокрема такі, як: тренінг мотивації, тренінг формування лідерських компетентностей, стрес-щеплення – для офіцерів тощо.

Що стосується вже діяльності військового психолога в бойових (екстремальних) умовах, то основними завданнями психологічної допомоги є: подолання кризових психічних станів військовослужбовців; відновлення психологічної витривалості військовослужбовців та їх психічної стійкості до впливу стресових чинників бойової обстановки (екстремальної ситуації); відновлення у військовослужбовців необхідного рівня психологічної готовності до виконання завдань.

Після виконання бойового завдання або прийняття рішення вищим командуванням щодо виведення підрозділу з району бойових дій робота спрямовується на проведення заходів декомпресії та відновлення особового складу відповідно до керівних документів ЗС України [3].

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можемо стверджувати, що робота військового психолога на етапі підготовки та участі в бойових діях є основою формування психологічної готовності не лише індивідуально військовослужбовця, але й усього підрозділу. Адже психіка військовослужбовців піддається надмірним випробуванням, пов'язаним як з постійним перебуванням у стані напруги та готовності до відбиття можливої атаки противника, так і з умовами службово-бойової діяльності, що не дозволяють повноцінно відпочивати, відновлювати свою емоційно-вольову сферу та психічне здоров'я. Загалом спостерігається зміна системи психологічного забезпечення, що опирається не лише на досвід російсько-української війни, але й апробується та стандартизується відповідно до провідних армій країн-членів НАТО, що зокрема покращує підходи до проведення психологічної реабілітації військовослужбовців.

Список використаних джерел

1. Інструкція ВП 1-00(160)03.01 «Протоколи надання психологічної допомоги військовослужбовцям Збройних Сил України в бойових (екстремальних) умовах». Київ: ГУ МПЗ, 2021. 47 с.
2. Наказ Головнокомандувача ЗС України № 173 від 23.10.2020 року «Про затвердження Інструкції з організації психологічної підготовки у Збройних Силах України». Київ: ГУ МПЗ, 2020. 17 с.
3. Наказ ГШ ЗСУ від 27.12.2018 року № 462 «Інструкція з організації психологічної декомпресії військовослужбовців Збройних Сил України». Київ: ГУ МПЗ, 2018. 20 с.
4. Психологія бою: посібник / Грицевич Т. Л., Гузенко І. М., Капінус О. С., Мацевко Т. М., Романишин А. М.; за ред. А. М. Романишина. Львів: Видавництво «Астролябія», 2017. 352 с.
5. Тренінгові технології у навчанні та вихованні військовослужбовців: навчально-методичний посібник / Т. Грицевич, О. Капінус, Т. Мацевко, Л. Музичко, А. Неурова, А. Окаєвич, А. Романишин. Львів: НАСВ, 2019. 405 с.

Наталія Олексюк

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ (ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ) ТА ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ОСІБ В ОБ'ЄДНАНІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Статтю присвячено важливій проблемі сьогодення – соціальній адаптації учасників бойових дій (ветеранів війни) та демобілізованих осіб до цивільного життя в умовах об'єднаної територіальної громади, ефективність якої значною мірою залежить від якості їх соціального супроводу. Автором розкрито зміст поняття «соціальний супровід учасників бойових дій (ветеранів війни) та демобілізованих осіб»; сформульовано його мету; виокремлено, загальні та професійні компетентності, необхідні фахівцю із соціальної роботи центру соціального обслуговування для ефективного виконання професійних завдань. Обґрунтовано ідею про актуальність розробки професійного стандарту фахівця із соціальної роботи з учасниками бойових дій (ветеранами війни) та демобілізованими особами, як особливими категоріями осіб в умовах війни в Україні.

Ключові слова: *об'єднана територіальна громада, учасники бойових дій, ветерани війни, демобілізовані особи, соціальний супровід, фахівець із соціальної роботи, компетентності.*

В умовах повномасштабної російської агресії в Україні гостро постала проблема соціальної адаптації до цивільного життя військовослужбовців, які безпосередньо приймали участь в бойових діях і які, в силу певних обставин (наприклад, важкого поранення), не можуть продовжити військову службу [2]. Передбачаємо, що ця проблема буде посилюватись як впродовж усього воєнного стану, так і після перемоги нашої країни над ворогом, оскільки вона торкається величезної кількості людей – військовослужбовців, медичних працівників, рятівників, енергетиків, представників інших професій – усіх, хто на лінії вогню виконує професійні обов'язки, займається волонтерством.

На основі аналізу наукових досліджень, до основних проблем, які виникають в учасників бойових дій (ветеранів війни) та демобілізованих осіб відносимо: порушення їх прав на соціальні гарантії, бюрократію державних органів при оформленні пільг, незадовільну державну політику щодо означених категорій осіб, проблеми зі здоров'ям, фінансові

труднощі, відсутність власного житла, проблеми з налагодження соціальної (у тому числі, сімейної) взаємодії та комунікації [3; 4, с.116-117].

Однією з умов ефективності соціальної адаптації до цивільного життя учасників бойових дій (ветеранів війни) та демобілізованих осіб є їх професійний соціальний супровід, що здійснюється фахівцями із соціальної роботи центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) об'єднаних територіальних громад за місцем проживання колишніх військовослужбовців [2; 7]. Опираючись на Закон України «Про соціальні послуги» [1], вважаємо, що соціальний супровід учасників бойових дій (ветеранів війни) та демобілізованих осіб – це комплекс заходів, що передбачає оцінку їх потреб, визначення шляхів вирішення їх основних проблем, навчання та розвиток у них навичок, спрямованих на подолання чи мінімізацію цих проблем, моніторинг виконання поставлених завдань і сприяння у отриманні означеними категоріями осіб інших соціальних послуг. Метою соціального супроводу учасників бойових дій (ветеранів війни) та демобілізованих осіб є зниження важкості наслідків травматичних подій, попередження та розв'язання можливих чи назрілих проблем, з якими вони не можуть впоратись самостійно, а також налагодження їх позитивно спрямованої життєдіяльності у цивільному середовищі [6, с. 185].

Якісне виконання професійних обов'язків фахівцем із соціальної роботи центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) об'єднаної територіальної громади неможливе без його соціальної спрямованості та наявності у нього відповідних соціальних якостей: справедливості, доброзичливості, терпеливості, врівноваженості, відповідальності, готовності допомогти/стати на захист клієнта чи підтримати його. Поряд з цим вважаємо, що основою професійної діяльності фахівця із соціальної роботи, який здійснює соціальний супровід учасників бойових дій (ветеранів війни) та демобілізованих осіб є його компетентність (відповідність рівня теоретичних знань і практичних навичок змісту виконуваних посадових обов'язків, а також уміння досягати мети), що виявляється через рівень сформованості у нього загальних і професійних компетентностей [7].

До загальних компетентностей фахівця із соціальної роботи, який здійснює соціальний супровід учасників бойових дій (ветеранів війни) та демобілізованих осіб відносимо його здатності: виконувати професійну діяльність згідно з етичними вимогами соціальної роботи та відповідно до віку, статі, стану здоров'я, особливостей інтелектуального та фізичного розвитку отримувачів соціальних послуг; забезпечувати конфіденційність особистої інформації про колишніх військовослужбовців; використовувати інформаційні та комунікаційні технології; застосовувати державну мову; вчитися й бути сучасно навченим, до самоосвіти, постійного підвищення кваліфікації; працювати в команді; до критичного мислення, аналізу та синтезу інформації з різних джерел; налагоджувати соціальну взаємодію,

співробітництво з колегами, попереджувати та розв'язувати конфлікти; приймати обґрунтовані рішення; підтримувати позитивний емоційний стан в колективі та забезпечувати психологічну підтримку співробітникам, колегам, забезпечувати профілактику їхнього емоційного вигорання; виконувати вимоги нормативних актів про охорону праці та навколишнього середовища, дотримуватися норм, методів і прийомів безпечного виконання робіт [5].

До професійних компетентностей фахівця із соціальної роботи відносимо його здатності: аналізувати, розуміти та застосовувати законодавчі та нормативно-правові акти з питань надання соціальних послуг учасникам бойових дій (ветеранам війни) та демобілізованим особам; розуміти сутність соціальної роботи та принципи взаємодії суб'єктів системи надання соціальних послуг; виявляти потенційних отримувачів соціальних послуг – колишніх військовослужбовців, які опинилися в складних життєвих обставинах і не можуть впоратися з ними самостійно; проводити комплексне визначення індивідуальних потреб клієнтів; складати/переглядати індивідуальний план соціального супроводу отримувачів послуг, допомагати їм; організовувати/надавати клієнтам соціальні послуги консультування, представництва інтересів, посередництва (медіації) [5].

Оскільки в нашій країні вперше за багатолітню історію воєн формується система соціальної роботи з учасниками бойових дій (ветеранами війни), демобілізованими особами, а також членами їх сімей, очевидною необхідністю є розробка професійного стандарту фахівця із соціальної роботи з означеними категоріями осіб. Розмаїття проблем, з якими стикаються колишні учасники бойових дій (ветерани війни), демобілізовані особи, члени їх сімей, їх різні ставлення/реакція на ці проблеми, різна здатність до попередження/подолання цих проблем зумовлюватимуть специфіку професійної підготовки фахівців та особливості їх подальшої професійної діяльності.

Таким чином, соціальний супровід учасників бойових дій (ветеранів війни) та демобілізованих осіб є актуальною соціальною проблемою, вирішення якої покладається на фахівців із соціальної роботи центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) об'єднаних територіальних громад і значною мірою залежить від їх компетентності.

У перспективі вважаємо за необхідне дослідити закордонний досвід соціального супроводу колишніх військовослужбовців (ветеранів війни) у процесі їх соціальної адаптації до цивільного життя, а також особливості їх соціальної інтеграції в цивільне суспільство.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про соціальні послуги». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
2. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

3. Миськевич Т. Реабілітація військових АТО в Україні / Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2572:reabilitatsiya-vijskovikh-ato-vukrajini&catid=8&Itemid=350

4. Мраморнова О., Харченко О. (2016). Проблеми ветеранів антитерористичної операції на Сході України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи*. Вип. 37. С. 115–124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhISD_2016_37_19.

5. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України 20 червня 2020 року N 1179 Професійний стандарт «Фахівець із соціальної роботи». URL: <file:///D:/Мої%20документи/Downloads/1179.pdf>

6. Олексюк Н. С. (2011). Соціально-педагогічна робота з сім'ями військовослужбовців в умовах реформування Збройних Сил України: монографія. Київ: Видавничий дім «Слово». 304 с.

7. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2009 N 1417 «Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг)». URL: https://kodeksy.com.ua/norm_akt/source-KMU/type-Постанова/1417-2009-п-29.12.2009.htm.

Галина Олійник

доцент кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Зоряна Король

студентка освітньої програми «Соціальна робота»,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

СУТНІСТЬ ПРИРОДИ ТА ГЕНЕЗИ ВІКТИМНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

У статті розкрито зміст та сутність природи та генези віктимності особистості у підлітковому віці. Виокремлено три основні типи віктимної поведінки, а саме: активна, інтенсивна, пасивна. Проаналізовано особливості підліткового віку. Розкрито головні причини формування вразливої особистості та віктимної поведінки.

***Ключові слова:** підлітковий вік, віктимна поведінка, віктимізація, генеза віктимності особистості.*

Проблема віктимної вразливості людини завжди була гострою та дискусійною серед науковців, а на індивідуальному рівні – однією з головних, оскільки безпосередньо пов'язана з її виживанням у складних і суперечливих умовах навколишнього середовища. Особливо це питання набуло особливої гостроти в перехідний період, який пов'язаний із переорієнтацією політичних, економічних, соціальних, правових і культурних поглядів та цінностей, переходом до ринкових відносин.

Найбільш помітне місце серед різноманітних чинників соціального характеру, які безпосередньо впливають на віктимну уразливість особистості, займають насильницькі злочини, економічне шахрайство, техногенна та природня занедбаність. Саме тому віктимологічні аспекти поведінки людей є актуальними на часі.

На теперішній час існує кілька наукових думок відносно генези віктимної активності індивіда. Так, одні вчені схильні надавати перевагу зовнішнім чинникам (соціальній ситуації, обставинам, іншим людям), а інші – внутрішнім диспозиціям індивіда (настановам, цінностям, акцентуаціям та ін.). Природа віктимності значно складніша, оскільки в її основі знаходиться увесь арсенал генетичних, природніх, соціальних і психологічних компонентів.

Проблему віктимогенності індивіда, чинників та умов, завдяки яким людина перетворюється у жертву, вивчали та продовжують вивчати такі вчені як М. Вольфганг, Дж. Пінатель, Г. Мангейм, К. Міядзава, Дж. Сутул, Н. Баламут, Б. Холіста, Ю. Антонян, Н. Васильєва, С. Ільїна, О. Джужа, Л. Конишева, Д. Рівман, А. Ткаченко, Г. Труханов, В. Туляков, В. Христенко та ін. Але, разом із цим, залишаються недостатньо розглянутими проблеми, що пов'язані з природою та генезою індивідуальної віктимності людини на різних вікових етапах її розвитку.

На сьогодні вже з'ясовано, що віктимні властивості та якості особистості у підлітковому віці мають складний характер, який залежить від багатьох чинників і зв'язків між ними. Саме тому потребують поглибленого вивчення особливості профілактики віктимних проявів у підлітковому віці.

Підлітковий вік розглядається як особлива соціально-психологічна і демографічна група, що має свої установки, специфічні норми поведінки, які утворюють особливу підліткову субкультуру [4, с. 225-226].

Головним змістом підліткового віку є перехід від дитинства до дорослості. Основним критерієм даного періоду є анатомо-фізіологічні зміни в організмі. Найістотнішим у підлітковому віці є статеве дозрівання. Це супроводжується раптовим збільшенням зростання, змужнінням організму, розвитком вторинних статевих ознак.

Підлітковий вік традиційно вважається найважчим у виховному плані. О. Дарвиш, І. Дубровіна та ін. позв'язують труднощі цього віку зі статевим дозріванням та розглядають їх причиною різних психофізіологічних і психічних відхилень. Під час зростання та фізіологічної перебудови організму в підлітків може виникнути відчуття тривоги, підвищена

збудливість, знижена самооцінка. Як зазначають дослідники, загальною особливістю цього віку є мінливість настроїв, емоційна нестійкість, несподівані переходи від веселості до суму й песимізму. Прискіпливе відношення до рідних поєднується з гострою незадоволеністю власною персоною.

Для підлітка все більшого значення починає набувати теоретичне мислення, здатність установлювати максимальну кількість смислових зв'язків у навколишньому світі – у системі історично зумовленої реальності людського існування. Він стає психологічно зануреним у реальності наочного світу, образно-знакових систем, природи й соціального простору.

Центральним чинником психологічного розвитку в підлітковому віці, його найважливішим новоутворенням є становлення нового рівня самосвідомості, зміна Я- концепції, що виявляється в намірі пізнати себе, свої можливості та особливості. Із цим пов'язані різкі коливання у ставленні до себе. Указане новоутворення визначає потреби підліткового віку – у самостверженні та спілкуванні з однолітками.

З одного боку, у підлітковому віці важлива не стільки сама по собі можливість самостійно розпоряджатися собою, скільки визнання цієї можливості дорослими, які оточують. З іншого боку, підлітки продовжують очікувати від дорослих допомоги та захисту. Вказана суперечливість, підпорядкованість нормам групи, як зазначають науковці, робить підлітка особливо небезпечним через можливості виникнення різноманітних форм девіантної поведінки.

На думку багатьох учених, переживання кризи дисгармонізує особистість дитини, роблячи її більш сензитивною, крихкою, нестійкою до зовнішніх впливів. Це, саме собою, може ставати провокуючим чинником підліткової віктимізації.

Визначення віктимізації, надане науковцями [1;3; 5], охоплює коло проблем, і при їх у вирішенні виявляються всілякі варіанти та інтерпретації феномену, що досліджуються.

Аналіз літератури свідчить про те, що в багатьох роботах виокремлюють три основні типи віктимної поведінки: 1) активна – поведінка жертви, яка спровокувала злочин; 2) інтенсивна – здійснення жертвою позитивних дій, які тим не менше призвели до злочину; 3) пасивна – бездіяльна, коли жертва не чинила супротив [1; 2].

Головними причинами формування вразливої особистості та віктимної поведінки є дефіцит досвіду позитивної, активної, просоціальної поведінки, пов'язаної з відстоюванням свого «Я», формування у значній частини підлітків почуття власної неповноцінності, психологічного та соціального статусу невдахи, формування «жертвовного стилю поведінки».

У підлітковому віці, починаючи з 11-12 років, виробляється формальне мислення. Підліток уже може міркувати, не пов'язуючи себе з конкретною ситуацією; він може, відчуваючи себе легко, орієнтуватися на одні лише загальні посили незалежно від сприйнятої реальності. Іншими словами,

підліток може діяти в логіці міркування. При цьому, як зазначають фахівці, підліток може зробити гігантський за своєю якістю стрибок – він починає орієнтуватися на потенційно можливе, а не на обов'язково очевидне. Завдяки своїй новій орієнтації він дістає можливість уявити все, що може трапитися, - і очевидні, і недоступні сприйняттю події. Тим самим підвищується вірогідність того, що він зрозуміє те, що може відбутися насправді.

Список використаних джерел

1. Бовть О. Віктимна поведінка як психологічна проблема. *Соціальна психологія*. 2004. № 4 (6). С. 14–22.
2. Єгоров, А. Ю. Розлади поведінки у підлітків: клініко-психологічні аспекти. СПб . : Мова, 2005. 436 с.
3. Максименко С. Д. Психологія учіння людини: генетико-моделюючий підхід: монографія. К. : Видавничий Дім «Слово», 2013. 592 с.
4. Павелків Р. В. Вікова психологія : підручник. К. : Кондор, 2011. 469 с.
5. Райгородский Д. Я. Психологія особистості. Т.1. Хрестоматія. Видання третє, доповнене. Самара: Видавничий дім «БАХРАХ-М», 2004. 512 с

Галина Олійник

доцент кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка м. Тернопіль, Україна

Надія Шимків

студентка освітньої програми «Соціальна робота», Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

МЕДІАСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК СПЕЦИФІЧНА СКЛАДОВА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

У статті розкрито зміст та сутність медіасоціалізації як специфічної складової соціалізації школярів. Проаналізовано особливості сучасного інформаційного простору. Розглянуто сучасний інформаційний простір як фактор соціалізації, який впливає на індивіда на мегарівнях, макрорівнях, мезорівнях та мікрорівнях. Визначено, що діти молодшого шкільного віку використовуючи сучасний інформаційний простір, спираються на думку дорослих.

Ключові слова: школярі, медіасоціалізація, сучасний інформаційний простір, інтернет.

Для України ХХІ ст. знаменується перехідним етапом до інформаційного суспільства. Головною цінністю якого є інформація, як наслідок нове знання. Найдоступнішим джерелом цінностей інформаційної доби нині є медіа (інтерактивне радіо, інтерактивне телебачення, мобільна телефонія, Інтернет). У зв'язку із актуалізацією останніх у житті людини науковці звертають увагу на неоднозначність медіавпливу на фізичний, психічний та соціальний розвиток особистості. Найактивнішими користувачами нових медіа є діти молодшого шкільного віку, оскільки вони народились в інформаційному суспільстві і сприймають процес медіасоціалізації (соціалізація в сучасному інформаційному просторі) як невід'ємну складову соціалізації. Саме школярі в силу психовікових особливостей мають необмежені можливості використання нових медіа для власного соціального розвитку, але недостатність реального соціального досвіду може негативно позначитися на процесі їх соціалізації. Окрім того зі вступом дитини до школи, переважна більшість дітей, отримують можливість безконтрольного доступу до сучасного інформаційного простору, внаслідок чого процес їх медіасоціалізації є здебільшого стихійним і загрожує фізичному, психічному і соціальному їх розвитку.

Гармонізувати вплив нових медіа на процес соціалізації молодших школярів можливо за умови організації, координації та контролю успішності соціально-виховного потенціалу сучасного інформаційного середовищ сім'ї, школи та територіальної громади, які мають значний вплив на медіасоціалізацію молодших школярів. Крім гармонізації сучасного інформаційного простору молодших школярів постає необхідність розвитку соціальних цінностей, знань, поведінки, що відповідають реаліям інформаційної доби.

Особливості процесу соціалізації в умовах інформаційного суспільства досліджували Г. Лактіонова, П. Плотніков, С. Савченко, Н. Гавриш, Н. Лавриченко, Р. Вайнола, Н. Заверіко, Л. Міщик, В. Оржеховська, А. Капська та ін. Питаннями впливу нових медіа на соціалізацію людини займалися В. Абраменкова, М. Бутиріна, Я. Гошовський, Є. Кудашкіна, В. Мудрик, В. Плешаков, та ін.

Необхідно зазначити, що сучасні технічні засоби долучення до сучасного інформаційного простору об'єднують в одному пристрої декілька найактуальніших можливостей (прослуховування радіохвиль, перегляд телебачення, мобільний зв'язок, доступ до Інтернет).

Справедливою є думка А. Алексеевої, що процес технологізації вплинув на відносини між користувачем та ЗМІ, оскільки контент останніх медіа (термін медіа використовують у комунікативістиці, який означає засоби зв'язку і передачі інформації різних типів від найдавніших (мова жестів, малюнки в печерах тощо) до найсучасніших (відео у форматі 3-D тощо) максимально інтерактивний: читач, по-перше, хоче відреагувати на

нього, висловити свою думку і навіть виділити його в самостійний медіатекст (медіатекст – різновид тексту, який належить до масової інформації, розрахований на масову аудиторію), по-друге, має можливість зробити це швидко і майже не прикладаючи зусиль [1].

Сучасний інформаційний простір неоднозначно впливає на всі сфери життєдіяльності людини, а люди різного віку мають неоднакові адаптаційні можливості й по-різному пристосовуються до нього: люди похилого віку являються носіями загальнолюдських цінностей, але їм складно адаптуватися до нових медіа, повноцінно їх використовувати, що загрожує їх маргіналізації; дорослим людям сучасний інформаційний простір розширює професійні можливості; діти, а особливо школярі, є найактивнішою групою використання нових медіа.

Адаптаційні можливості школярів найкращі для пристосування до інформаційного суспільства. Результати низки соціологічних досліджень демонструють, що найбільш сильний вплив нові медіа здійснюють на людей, які перебувають у перехідних, кризових ситуаціях і зокрема на дітей. Дітям не потрібно прикладати зусиль для того, щоб адаптуватися до сучасного інформаційного простору, адже він для них є природнім, школярі не знають іншого, тому з легкістю сприймають всі технічні новинки й без складнощів їх використовують, але у них відсутній реальний соціальний досвід. Крім того, використання нових медіа може розвинути у дитини невинуватну агресію, залежність від комп'ютерних ігор або Інтернету; образи, які пропагують нові медіа стимулюються ранню зацікавленість дітей статевим життям тощо. Таким чином, актуальності набуває дослідження впливу нових медіа на процес соціалізації дітей шкільного віку.

Необхідно зауважити, що в рамках нашого дослідження будемо розглядати сучасний інформаційний простір як фактор соціалізації, який впливає на індивіда на мега- (всесвітня мережа Інтернет, мобільний зв'язок тощо), макро- (державне телебачення, радіомовлення), мезо- (сайти присвячені проблемам окремого регіону), мікрорівнях (дитячі сайти, шкільні медіатеки тощо).

Сучасний інформаційний простір як фактор соціалізації в інформаційному суспільстві впливає на фізичне здоров'я, психічний та соціальний розвиток людини, а при порушеннях цих процесів ускладнюється і сам процес соціалізації особистості в цілому.

Актуалізація нових медіа та встановлення їх визначальної ролі у процесі соціалізації в інформаційному суспільстві вплинула на усвідомлення вченими нової категорії – медіасоціалізація. Це підтверджує думка О. Петрунько, що в суспільстві XXI ст. істотно змінюється уявлення про соціалізацію і однією з провідних моделей цього процесу постає – медіасоціалізація, тобто соціалізація в медіа середовищі. Медіасоціалізація означає, що крім традиційних агентів, інститутів та факторів соціалізації в соціальне середовище людського існування і водночас – у процес соціалізації людини активно і навіть агресивно втрутився ще один, не

передбачений традиційним сценарієм соціалізації – чинник нових медіа. На наш погляд, заперечення викликає висновок О. Петрунько: «медіасоціалізація полягає в освоєнні соціальних норм, не на основі спеціального навчання і позитивного соціального досвіду, а на підставі «чужого» і «штучного» (репрезентованого медіа) досвіду» [3]. Вважаємо: по-перше нові медіа візуалізують соціальний досвід та соціальні цінності у вигляді інформації, споживаючи яку людина може перетворити її у знання, і навіть, у інтерналізовані цінності; по-друге в сучасному інформаційному просторі користувачі мають змогу не лише споживати медіатексти, а й створювати їх, і навіть спілкуватися з іншими користувачами, але опосередковано, через нові технічні засоби [3].

Діти молодшого шкільного віку використовуючи сучасний інформаційний простір, спираються на думку значимих дорослих (якщо встановлені близькі та відверті міжособистісні стосунки). Цей вік є сенситивним у розвитку соціальних знань, цінностей, якостей навичок тощо, проте саме соціальний розвиток стає найбільш уразливим унаслідок руйнуючої дії нових медіа поза педагогічного регулювання дорослими. Зі вступом до школи молодший школяр (6-7 – 10-11 років), в основному, має власні гаджети та отримує можливість доступу до сучасного інформаційного простору без контролю дорослих, а, отже, може стати жертвою будь-яких кіберзлочинців. Окрім того у дитини молодшого шкільного віку ще досить обмежені зв'язки з соціальним середовищем, і якщо їй складно налагоджувати реальні стосунки, то віртуальна реальність має можливість витиснути соціальну реальність, формуючи стійку комп'ютерну залежність.

Для самостійного вирішення проблем, пов'язаних з новими медіа, дитина не має достатнього соціального досвіду, але в силу психологічної та соціальної ситуації розвитку, вона може не звернутися за допомогою до дорослих, а самостійне вирішення такого виду негараздів може призвести до більш негативних наслідків – невротичні розлади та деструктивні рольові сценарії, статево-рольові дисгармонії на шляху формування гендерної ідентичної особистості, геймблінг залежність, кібермоббінг, пригнічення психофізіологічного та соціального здоров'я тощо.

Оскільки педагогічна регуляція значимими дорослими взаємодії школярів з новими медіа здатна підвищити позитивний вплив останніх та мінімізувати негативний, то вважаємо за доцільне розглянути медіавплив на мікросередовища (родинне, освітнє та територіальної громади), у яких відбувається медіасоціалізація школярів.

Список використаних джерел

1. Алексеєнко Т. Ф. Зміст і напрями соціально-педагогічної діяльності. Соціальна педагогіка: теорія і технології : підруч. / за ред. І. Д. Зверєвої. Київ : Центр навч. л-ри, 2006. 340 с.
2. Коберник Г. Соціалізація особистості молодшого школяра в умовах інтерактивних технологій навчання. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. Умань, 2009. Ч. 3. С.

89–95.

3. Петрунько О. Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіа середовищі : монографія. Полтава : ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс», 2010. 480 с.

Анжела Полянничко

доцент кафедри соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності СумДПУ імені А.С. Макаренка
м. Суми, Україна

Микола Захарченко

студент 4 курсу спеціальності «Соціальна робота»
СумДПУ імені А.С. Макаренка
м. Суми, Україна

ПРОФІЛАКТИКА БУЛІНГУ У ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті піднімаються питання соціального виховання дітей, які потрапили у складні життєві обставини та є вихованцями центрів соціально-психологічної реабілітації. Акцентується у вага на тому, що зазначені установи є ефективними закладами системи соціального захисту, що можуть систематично та послідовно вирішувати завдання соціального виховання, орієнтуючи їх як на саму дитину, так і на її біологічну сім'ю.

Ключові слова: *особистість, світогляд, соціальне виховання, складні життєві обставини, центр соціально-психологічної реабілітації.*

У наші дні явище булінгу надзвичайно поширене у закладах освіти, а його наслідки негативно впливають на самореалізацію особистості. Проблему булінгу часто замовчують, її не прийнято обговорювати. За таких умов проблему неможливо усунути, вона навпаки, буде набувати більших обсягів та жорстокості. Особливо небезпечним є булінг у підлітковому віці. Попри відносну короткочасність, підлітковий вік може визначати подальше життя особистості. Діти, будучи в такому віці, іноді можуть самореалізовуватися за рахунок інших, менш слабших однолітків. Такі дії можуть мати серйозні негативні наслідки для особистості.

Великий внесок у теорію подолання булінгу зробили такі зарубіжні науковці, як Д. Ольвеус, Д. Лейн, Е. Роланд, Е. Міллер, Д. Таттум, Д. Томпсон. В Україні феномен шкільного булінгу висвітлювали такі вчені, як Є. Волков, С. Кривцова, А. Орлов, А. Малішевська, В. Хмелько та інші. Поняття «шкільне середовище» досліджували А. Куракін та Л. Новікова. Психовікові особливості підліткового віку вивчали В. Гончаров, Д. Ельконін та А. Краківський. Термін «профілактика» розглядала А. Капська, а поняття «соціальна профілактика» досліджувала О. Безпалько.

Спираючись на статтю 1 Закону України «Про освіту» можна зазначити, що «булінг (цькування) - діяння (дії або бездіяльність)

учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого» [8].

З метою подолання булінгу в шкільному середовищі необхідно проводити соціально-педагогічну профілактику.

За визначенням О. Безпалько «соціальна профілактика – це напрям соціально-педагогічної діяльності, що передбачає комплекс соціальних, економічних, політичних, правових, медичних, психолого-педагогічних заходів, спрямованих на попередження, обмеження, локалізацію негативних явищ у соціальному середовищі» [14, с.35].

На наш погляд, пріоритетною роботою соціального педагога в закладі освіти повинна бути саме профілактика булінгу. Вона, в свою чергу, поділяється на три рівні: первинна, вторинна та третинна профілактика [15].

На першому рівні метою такої профілактики є створення сприятливих умов, які б могли передбачити ситуації насильства та пригнічення у шкільному середовищі. Проводиться спілкування з усіма учнями та проводяться інформаційні кампанії як для школярів, так і для працівників закладу та батьків. На другому рівні потрібно усунути або обмежити можливі конфліктні ситуації між підлітками. На цьому рівні проявляються активніші та більш спрямовані на проблему дії фахівця. Важливо скласти більш детальний план роботи як індивідуального, так і групового та загальношкільного характеру, виокремлюються активні фігури даного булінгу та жертви. Третинна профілактика - це комплекс заходів, що мають на меті недопущення повторної поганої поведінки в школі.

Профілактика булінгу в шкільному середовищі - це комплекс заходів, спрямованих на запобігання цькуванню та інших форм насилля в школі. Дуже важливо, щоб запобігання булінгу (цькуванню) в закладі освіти проводилося систематично.

Отже, в наш час актуальною проблемою в нашому суспільстві є прояви булінгу в шкільному середовищі. Проблема шкільного булінгу потребує уважного ставлення вітчизняних дослідників, поглиблення знань педагогів, психологів із зазначеної проблеми та розробки ефективних шляхів для виявлення, попередження та подолання цього деструктивного соціально-психологічного явища. Булінг у школах є дуже поширеним явищем, але це з різних причин замовчують, приховують випадки знущань та оминають таку тему. З одного боку, педагогічний колектив, турбуючись про власну репутацію та репутацію школи, ігнорує її, а з іншого - батьки, які або вважають ситуацію цькування хорошою школою життя, або, хвилюючись за власних дітей, переводять їх до іншого навчального закладу. За таких умов проблему не можливо усунути. Вона навпаки буде набувати більших масштабів і жорстокості. Крім того, проблемою булінгу

є стан духовної культури і моралі учнів, нехтування правовими нормами. Булінг є загрозою ефективного соціального розвитку всіх учасників цього процесу. В цьому ми бачемо соціально-педагогічну проблему. Соціально-педагогічний підхід дає можливість об'єднати зусилля як внутрішнього, так і зовнішнього шкільного середовища для профілактики даної проблеми. Для профілактики булінгу в шкільному середовищі необхідно створювати сприятливий мікроклімат в класі.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Життя особистості у духовному діапазоні. *Рідна школа*. 2009. № 11 (959). К. : Фелікс. С. 7–17.
2. Гук О. Ф., Чернуха Н. М. Пріоритетні вектори сучасної освіти. *Topical issues of social pedagogy: Collective monograph*. CARICOM, Barbados, 2017. С. 30–55.
3. Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей: Постанова Кабінету міністрів України від 28 січня 2004 р. № 87 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2004-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.04. 2023).
4. Про охорону дитинства: Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 23.04. 2023).

Лілія Ребуха

д. пед. н., професор, завідувач кафедри освітології і педагогіки,
Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль, Україна

Назар Цибульський

аспірант 1 року навчання спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль, Україна

ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ: СУТНІСНІ ОСОБЛИВОСТІ

Автори розкривають важливість застосування освітніх технологій в освітній процес закладу освіти на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії; характеризують становлення та поширення освітніх технологій, що обумовлено різними причинами; означають причини становлення та їх сутнісні характеристики.

Ключові слова: освітні технології, заклади взаємодії, педагогічна діяльність, структура технологій.

Поняття «освітня технологія» прийшло на зміну традиційній системі навчання, яка перестала відповідати вимогам сучасної людини. Тому нині

освітня технологія становить сукупність методів і засобів, що використовуються в послідовному формуванні пізнавального процесу та структури суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Технологічність освітньої системи передбачає повний контроль педагогічного процесу, який заснований на чіткій концепції, позначеній меті і конкретно заданих завданнях, методології та засобах навчання.

Поняття «технологія навчання» стало широко використовуватися під впливом процесів техногенної модернізації, які стрімко поширювалися у Європі та початку 20 ст. У 70-х р. було введено поняття «педагогічна технологія», яке донедавна вважається ідентичним «освітній технології». Але в останні десятиліття в науковій літературі їх вживання стало відокремленим. Так, під педагогічною технологією розуміють навчання та виховання, тоді як освітня технологія теж охоплює навчання та виховання, але при вживанні цього поняття найчастіше акцент робиться на організаційному процесі навчання.

Становлення та поширення освітніх технологій обумовлено такими причинами: технологія – це сукупність послідовних методів та прийомів, що застосовуються у певних галузях людської життєдіяльності. Відповідно до цього визначення, основу поняття «освітня технологія» становить діяльність педагога, побудована з урахуванням конкретного цілісного алгоритму. Структурованість освітнього процесу дозволяє досягати потрібного результату та передбачати його характер.

Освітні технології спрямовані на те, щоб стимулювати активність здобувачів освіти; розвинути в них навички самостійної роботи; розкрити творчі здібності молодих людей; мотивувати їх до навчання за рахунок індивідуалізації та інтерактивності навчання.

Першочергова мета педагогів полягає у використанні нових інструментів та сучасних методів, що передбачають послідовний процес розвитку особистості учнів. На відміну від традиційної системи освіти, заснованої виключно на обов'язковому засвоєнні понятійної бази та знань про світ, освітні технології враховують індивідуальні потреби та здібності суб'єктів навчання. Цей підхід дозволяє підвищувати ефективність освітнього процесу за рахунок участі самих учнів, підтримки педагогом виявленої ініціативи та обговорення актуальних питань.

Ключовим аспектом освітньої технології є цілісність педагогічної діяльності, яка має на увазі конкретне структурне обґрунтування. У структуру технології входять три основні компоненти:

а) концептуальний – це основа освітньої технології, її першорядні положення, установки та методологічна база;

б) змістовний – це суть навчального матеріалу, його зміст та способи викладу.

в) процесуальний – це всі методи та прийоми освітнього процесу, які педагог визначає, виходячи з вимог певної стадії навчання.

Основною частиною структури є концептуальний аспект, освоївши який викладач може вводити освітньою технологією у процес навчання, пристосовуючи їх до актуальних вимог педагогічної діяльності.

Отож, у сучасній науковій літературі представлено безліч класифікацій освітніх технологій, які відповідають різним умовам систематизації.

Список використаних джерел

1. Дубасенюк О. А. Інноваційні освітні технології та методики в системі професійно-педагогічної підготовки. Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики: моногр Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. С 14–47

2. Михайліченко М. В., Рудик Я. М. Освітні технології: навчальний посібник. К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2016. 583 с.

3. Шевчук С. С. Сучасні освітні технології у професійній підготовці кваліфікованих робітників: навчально-методичний посібник. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПНУ, 2022. 158 с.

Юлія Рудакевич
студентка 1-го курсу,
Тернопільський національний технічний
університет імені Івана Пулюя,
м. Тернопіль, Україна

СИСТЕМНА ПРОФІЛАКТИКА БУЛІНГУ: ПРОФІЛАКТИЧНІ ЗАХОДИ

Загальна вимога до організації профілактичної роботи – це підвищення обізнаності та залучення до профілактики всіх учасників освітнього процесу, оскільки до ситуації цькування мають відношення всі. Ефективність профілактики булінгу в освітній організації залежить від того, наскільки вона має системний, а не епізодичний характер [1; 3].

Системна профілактика булінгу реалізується на наступних рівнях: особистісному, груповому, загальношкільному, сімейному. На загальношкільному рівні реалізуються такі напрями профілактики:

- створення сприятливого та безпечного середовища для розвитку та соціалізації особистості учня;
- покращення якості взаємодії всіх учасників освітнього процесу;
- оцінка психологічної комфортності та безпеки освітнього середовища;
- створення та підтримка ефективної роботи служби шкільної медіації (примирення), що спирається у своїй діяльності на відновлювальні технології;
- залучення тих, хто навчається в роботу служби медіації (примирення), у тому числі шляхом формування та навчання у «групах рівних», забезпечення супервізії та допомога «групам рівних»;

- використання медіативного підходу у роботі з дітьми «групи ризику» для створення умов для вибору ненасильницьких стратегій поведінки в ситуаціях напруги і стресу та формування навичок власної поведінки;

- підвищення компетентності педагогічних працівників у питаннях профілактики булінгу та згуртування класних колективів;

- публікація, розміщення та дотримання правил проти булінгу, прийнятих усією школою;

- підтримання високої просоціальної активності школярів (їх навчальні та позанавчальні інтереси, гуртки, професійні захоплення, спорт);

- забезпечення втручання будь-якого зі співробітників школи у ситуацію цькування відразу ж, як тільки вона була помічена.

На груповому рівні (класний колектив) реалізуються такі напрями профілактики:

- діагностика міжособистісних відносин у класах з метою виявлення випадків булінгу;

- проведення спільних заходів, як способу позитивної соціалізації, що дозволяє набути учням досвід у прийнятті рішень, прояви активної життєвої позиції, поважного та чуйного ставлення до потреб оточуючих;

- реалізація профілактичних програм, спрямованих на згуртування класних колективів, зниження конкуренції та навчання дітей навичкам «активної дружби»: поважати один одного та ставиться до інших як до рівних, радіти успіхам інших, відстоювати один за одного, приймати цінність кожного члена колективу; вміти позитивно спілкуватися; вирішувати та врегулювати конфліктні ситуації.

Якщо у молодшій школі тренування цих навичок можна забезпечити під час гри, на перервах, після уроків на заняттях спортом, то в середній частіше використовуються схеми наставництва або консультивання із залученням старшокласників [2]. На особистісному рівні реалізуються такі напрями профілактики:

- психокорекційна робота з учням, які мають агресивні, насильницькі та асоціальні прояви;

- психокорекційна робота з учнями;

- проведення процедури медіації та інших відновлювальних технологій з учасниками шкільного цькування;

- під час постановки учасників булінгу на профілактичний облік, реалізація індивідуальних профілактичних програм.

На сімейному рівні реалізуються такі напрями профілактики:

- просвітницька робота з батьками щодо формування їхньої позиції щодо припинення булінгу;

- адресна інформаційно-просвітницька робота з батьками (законними представниками);

– організація зустрічей з батьками дітей, які беруть участь у шкільному цькуванні;

– консультації та тренінги на тему стилів виховання, сімейних конфліктів, психологічних особливостей дітей різного віку.

Можна використовувати в школі пам'ятку для батьків, розмістивши її на інформаційному стенді у фойє та на шкільному сайті. Вона повинна відповідати на запитання:

– що робити, якщо вашу дитину труять;

– як вчинити, якщо вам стало відомо про такий випадок у класі (ваша дитина – спостерігач);

– що робити, якщо дитина – призвідник булінгу.

У роботі педагога-психолога з профілактики булінгу важливе місце займає робота з певними учнями та з класом загалом. До кожного, хто навчається, необхідно знайти свій підхід, підтримувати і допомагати у важкі моменти життя, враховуючи особливості особистості. Педагог-психолог, реалізуючи профілактику булінгу серед тих, хто навчається, особливу увагу повинен приділяти корекції наявних соціальних девіацій, вибудову в класі доброзичливих, дружніх і довірчих відносин. Дуже важливо вибудувати під час спільної роботи у класному колективі відносини, засновані на взаємодопомозі та підтримці.

Отже, для створення безпечного психологічного середовища в освітній організації необхідно поєднати профілактичні заходи в єдину систему. В основному заходи при профілактиці булінгу в освітніх організаціях зводяться до формування певних установок в учнів, а також запровадження правил та норм, спрямованих проти булінгу.

Список використаних джерел

1. Лушпай Л. І. Шкільний булінг як різновид суспільної агресії. *Наукові записки [Нац. ун-ту «Острозька академія»]*. Сер. :Філологічна. 2013. Вип. 33. С. 85–88.

2. Падалка Л., & Смолянко Ю. Актуальні проблеми шкільного булінгу у загальноосвітній школі. *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*, (May 27, 2022; Stockholm, Sweden), 2022. С. 118–119.

3. Суденко Ю. Превенція булінгу в освітньому середовищі. *Юридична психологія*, 2020. № 27.2. С. 41–47.

Олександр Сватенков

кандидат педагогічних наук, доцент, докторант

Інститут педагогіки

Національної академії педагогічних наук України

м. Ніжин, Україна

КОМПЛЕКСНІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ДИТЯЧОГО ЗАКЛАДУ ОЗДОРОВЛЕННЯ І ВІДПОЧИНКУ

У статті розкрито поняття та класифікація дитячих закладів оздоровлення і відпочинку. Визначено основні структурні блоки режиму дня. Представлено досвід використання комплексних форм організації дозвіллевої діяльності в умовах дитячих закладів оздоровлення і відпочинку.

Ключові слова: дитячий заклад оздоровлення і відпочинку, комплексні форми роботи, дозвілля.

Дитячий заклад оздоровлення і відпочинку – це складна система, успіх діяльності якої залежить від ефективної взаємодії багатьох елементів: матеріально-технічного забезпечення, педагогічного колективу, методичного супроводу тощо. Окрім того, у сучасних умовах робота таких закладів передбачає подолання численних ризиків, пов'язаних з пандемією COVID-19 та війною за незалежність України. Проте, запит суспільства на організацію безпечного, змістовного, цікавого та різноманітного відпочинку і оздоровлення дітей залишається на досить високому рівні. Саме тому, актуальним напрямом наукових пошуків є вивчення досвіду змістовного наповнення програми дитячого відпочинку, адаптація відомих організаційних форм роботи до нових умов, розробка та апробація інноваційних методів і форм роботи дитячих закладів оздоровлення і відпочинку.

Відповідно, метою статті є представлення систематизованого досвіду використання комплексних організаційних форм в роботі дитячого закладу оздоровлення і відпочинку.

Різним аспектам діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку присвячені численні праці українських дослідників, зокрема: О. Биковської, Р. Вайноли, А. Капської, О. Карпенко, Є. Коваленко, М. Наказного, Д. Пенішкевич, Ж. Петрочко, В. Солової, Г. Чернишової, Н. Яковець та ін.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про оздоровлення і відпочинок дітей», ДЗОВ – це «постійно або тимчасово діючий, спеціально організований або пристосований заклад, призначений для оздоровлення, відпочинку, розвитку дітей, що має визначене місце розташування, матеріально-технічну базу, кадрове забезпечення та технології для надання послуг з оздоровлення та відпочинку дітей відповідно до державних соціальних стандартів надання послуг з оздоровлення та відпочинку» [1].

Усі вони поділяються на дві великі групи, а саме: заклади оздоровлення і заклади відпочинку [Там же]. До перших належать: дитячий заклад санаторного типу, дитячий центр (наприклад, «Артек», «Молода гвардія»), а також позаміський заклад оздоровлення та відпочинку (переважна більшість таборів в Україні).

До закладів відпочинку належать: табір з денним перебуванням (наприклад, пришкільний майданчик у закладах середньої освіти), дитячий заклад праці та відпочинку, а також наметове містечко.

Проте, у даній класифікації відсутній ще один тип таборів – так звані, «проектні» табори. Тобто дитячі заклади оздоровлення і відпочинку, які юридично не є таборами, але за організаційною структурою, матеріально-технічною базою та змістом роботи фактично є ними. Вони можуть бути і закладами відпочинку, і закладами оздоровлення, в залежності від бази, на якій розташовуються.

Однією з важливих умов, що забезпечує успішне розв'язання завдань організації змістовного дозвілля в умовах будь-яких дитячих закладів оздоровлення і відпочинку, є правильна організація режиму дня, що передбачає раціональний поділ протягом доби видів діяльності дітей. У структурі дня виокремлюються три блоки: перша половина дня, друга та вечір. Відповідно до цих блоків основні види діяльності доцільно групувати таким чином: у першій половині дня проводити освітню й трудову діяльність; у другій – спортивну та пізнавальну діяльність; у вечірньому блоці – дозвілєво-розважальну діяльність та вільне спілкування з однолітками і наставниками [2, с. 166-167].

Під час зазначених вище блоків можуть використовуватись різноманітні форми роботи, які за складністю побудови можна умовно поділити на три групи, а саме: прості (наприклад, бесіда); складні (наприклад, свято, концерт тощо); комплексні (тематичний день, тиждень, місяць тощо) [3]. Проте, якщо прості та складні виступають складовими частинами загальної дозвілєвої програми, то комплексні форми роботи є формоутворюючими компонентами, які визначають змістовне наповнення дня, періоду чи усієї таборової зміни.

Далі представимо досвід реалізації деяких комплексних форм роботи у «Дитячому таборі Зефір», зокрема, «День переполох», «Велика економічна гра», «Зміна-змагання». Зазначимо, що представлений нижче досвід може бути використаний у таборах з чисельністю не більше 80 дітей на одній зміні. В усіх інших випадках представлені ідеї потребують корекції та адаптації до умов конкретного закладу оздоровлення і відпочинку.

З метою розширення кола соціальних контактів та підвищення адаптаційного потенціалу дитини в останні дні основного періоду таборової зміни може бути реалізована така комплексна форма роботи як «День переполох». Її зміст полягає у повному перерозподілі дітей на нові команди (загони), з новими вожатими, випадковим чином без врахування вікового чи інших критеріїв. Таким чином, діти проживають один день у таборі у новій групі, з іншим вожатим (педагогом-організатором, виховником, наставником і т.п.).

Як ми вже зазначали вище, дану форму роботи можна використовувати в останні дні основного періоду зміни, коли дитина вже адаптована до умов побуту, спілкування, взаємодії, ознайомлена та прийняла правила та принципи організації життєдіяльності у дитячому закладі оздоровлення і відпочинку, адже лише за цих умов «День переполох» стане джерелом нового досвіду, а не тривоги і переживань.

З метою уникнення непорозумінь та підтримки довірливих взаєностосунків між батьками й дитячим закладом оздоровлення і відпочинку важливо перед проведенням даної форми роботи попередити батьків дітей про це через засоби зворотного зв'язку (групи у месенджерах, соціальні мережі тощо).

Важливою умовою успішного застосування даної комплексної форми роботи є формулювання мети, досягненню якої буде підпорядковано діяльність нової команди. Наприклад, підготовка невеличкої презентації чи творчої постановки, які діти презентують під час вечірнього блоку путівки дня.

«Велика економічна гра» – це традиційна комплексна форма роботи у багатьох закладах оздоровлення і відпочинку. Проте, ми своїй роботі запровадили кілька важливих правил, які сприяють досягненню її основної мети – розвитку елементарних уявлень про економічну систему країни. Зокрема, по-перше, гра триває протягом усієї таборової зміни у визначені години дня. У нашому досвіді – це 2-3 години у першій половині дня. Відповідно, «Велика економічна гра» виступає формоутворюючим фактором для зміни загалом.

По-друге, ігрова валюта може бути зароблена лише в процесі гри і не може використовуватись як засіб заохочення чи мотивації дітей. Тобто, «гроші» діти можуть заробити лише працюючи на «державних» роботах (наприклад, у банку, магазині, газеті, поліції тощо), здійснюючі діяльність в межах «власного бізнесу» або шляхом накопичення на депозитних рахунках у банку.

Мотивацією участі дітей у грі є можливість витратити ігрову валюту в магазині протягом зміни чи на аукціоні по завершенні гри. У магазині дітям пропонуються канцтовари чи різноманітні смаколики, а на аукціоні вони можуть придбати цінні речі – сувенірну продукцію табору (футболки, рюкзаки, кепки та ін. з логотипом).

«Зміна-змагання» – це комплексна форма роботи, яка визначає зміст відпочинку дітей протягом усієї зміни у дитячому закладі оздоровлення і відпочинку, адже за кожен захід дитина отримує бали в індивідуальний рейтинг та приносить залікові пункти у загальну скарбничку команди. Відповідно, результати гри підсумовуються в індивідуальному та командному заліках для різних вікових груп. Саме тому, до плану-сітки зміни включена максимальна кількість змагань (футбол, волейбол, настільний теніс, шахи, шашки, навіть, гра «Монополія» та ін.) та конкурсів: від найчистішої кімнати до танцювальних конкурсних програм.

Важливою умовою успішності використання даної комплексної форми роботи у дитячому закладі оздоровлення і відпочинку є публічність: поточні та фінальні результати мають бути доступні для перегляду дітьми у будь-який момент. Саме тому, у нашому досвіді ми використовуємо для фіксування та підрахунку набраних балів такий онлайн інструмент як Google-таблиці. Також, враховуючи зазвичай різну кількість дітей у командах, для визначення переможців у командному заліку

використовується не сума балів, які набрали усі діти, а середнє арифметичне.

Також, великий вплив на хід реалізації даної форми роботи має поінформованість дітей про призи та подарунки, які вони можуть отримати за її результатами. Зокрема, в індивідуальному заліку – це кубки, медалі та грамоти; у командному – барбекю, піцца, кінозал, екскурсія та ін.

Підсумовуючи усе вищесказане, можемо сказати, що комплексні форми роботи в діяльності дитячих закладів оздоровлення і відпочинку можуть використовуватись не лише для урізноманітнення програми роботи та наповнення її новими цілями, а й для генерації нових тематик змін, загалом.

Список використаних джерел

1. Про оздоровлення та відпочинок дітей: Закон України від 04.09.2008 № 375-VI. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-17> (дата звернення 15.05.2023).
2. Соціальна педагогіка. [5-те вид. перероб. та доп. Підручник.] / За ред. Капської А. Й. – К.: Центр учбової літератури, 2011 – 488 с.
3. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. І.Д.Зверєвої. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.

Ольга Сергієнко
студентка,

Горлівський інститут іноземних мов.
Науковий керівник – доцент Дроздова Д.С.
м. Дніпро, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ВИЇХАЛИ ІЗ ЗОНИ БОЙОВИХ ДІЙ

Розв'язана війна в Україні торкнулася і людей, які опинилися в зоні бойових дій або в окупації, і жителів тилу, і переселенців, і тих, хто виїхав за кордон. Постійні перевтома, тривожність та довгостроковий стрес виснажують організм, шкодять фізичному стану, можуть стати тригером депресії, посттравматичного синдрому та інших порушень психіки, скоротити тривалість життя.

Ключові слова: стрес, тривога, дистрес, депресія, ПТСР.

Предметом досліджень багатьох науковців є розгляд особливостей психічних станів особистості в стресових та екстремальних ситуаціях (Л. Балабанова, О. Думбрава, О. Кокун, О. Тімченко, Т. Титаренко), напрями психологічної допомоги та збереження їх психологічного здоров'я (Н. Гуцуляк, В. Климчук, О. Сафін, О. Хміляр), вплив наслідків БС та шляхи його мінімізації (Н. Агаєв, М. Корольчук, Т. Ларіна, Н. Лозинська, С.

Максименко). У дослідження психічних станів останнім часом внесли свій вагомий внесок наступні українські вчені: Т.Кириленко, А.Карпучіна, В.Крайнюк, П.Криворучко, С.Яковенко, О.Тімченко, С.Лебедева, В.Осьодло, О.Макаревич, Р.Шпак, І.Бринза, О.Блінов, М.Дорошенко.

Розглянемо показники психічних станів, які найчастіше проявляються у людей, які виїхали із зони бойових дій.

Стрес визначається як індивідуальний комплекс захисних реакцій людського організму у відповідь на різні несприятливі фактори: емоції, зовнішні обставини та впливи. Стреси військового часу: хронічний довгостроковий стрес і гострі короткострокові стресові епізоди, що періодично посилюють його, можуть бути фізіологічними та/або нервово-психічними (інформаційними, психоемоційними). На будь-який довгостроковий стрес, у тому числі й війну, людська психіка реагує наступним чином.

Тривога чи шокова реакція. Цей етап триває близько 24 години. У цей час людина дезорієнтована і погано розуміє, що з нею відбувається, і може бути загальмована або, навпаки, збуджена. Якщо людина перебуває у такому стані більше 2,5 діб, необхідно звернутися до психотерапевта.

Опір чи адреналінова ейфорія. Може продовжуватися від 1 до 7 діб, під час яких активізуються всі системи організму так, що всі негаразди стають неактуальними.

Виснаження чи дистрес. Може тривати від 3 тижнів до 6 місяців. У цей час людина відчуває тривожність, занепад сил, сум'яття почуттів, спустошення. Порушується короткочасна пам'ять. Через зниження концентрації уваги людина починає робити багато помилок. На етапі виснаження загальна опірність організму різко знижується, що може призвести до загострення хронічного або розвитку нового тілесного захворювання.

Депресія. Психотравми війни можуть стати причиною розвитку клінічної депресії з острахом, тугою, пригніченістю, пригніченням рухової активності та загальмованістю мислення. Можливі інші варіанти. При змішаній формі депресії рухова та мовна активність періодично підвищуються, а для атипової форми депресивного розладу притаманні постійна сонливість, підвищений апетит, різкі перепади настрою.

ПТСР - посттравматичний синдром. Люди з ПТСР відчувають часті мимовільні спогади про подію, що травмує, які можуть провокуватися асоціаціями, наприклад, шумом або спалахом світла. Типовими є дисоціативна амнезія, утруднення контролю своїх реакцій, безрозсудна поведінка, спалахи агресії, складності із засипанням, кошмари, перелічені нижче розлади, суїцидальні думки. У дітей ПТСР підозрюють за наявності відтворення аспектів події, що травмує, у грі, незвичайно сильної нав'язливості або, навпаки, завзятого відчуження і мовчання, нічного діурезу, лякаючих снів.

Діапазон впливу факторів війни на людську психіку виявляється надзвичайно широким. Пошук шляхів і способів психологічної допомоги

людям, які пристосовуються до життя в новому середовищі, вимагає дослідження їх психологічного стану і виявлення основних чинників, що перешкоджають успішній адаптації та інтеграції. Розуміння того, який відсоток українців і в якій мірі піддаються зараз стресу є важливим для подальшого розуміння проблем, з якими можуть зіткнутися українці під час освітньої, суспільної та професійної активності в подальшому. [с.266].

Список використаних джерел

1. Абасалієва О. М. Особливості психічних станів вимушених переселенців із зони антитерористичної операції. URL: <https://vseosvita.ua/library/man-osoblyvosti-psykhichnykh-staniv-vymushenykhpereselentsiv-iz-zony-antyterorystychnoi-operatsii-586864.html> (дата звернення: 01.12.2022).

2. Семигіна Т.В., Гусак Н.Є., Трухан С.О. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб. *Український соціум*. К., 2015. №2. 266 с.

Ольга Сорока

професор, доктор педагогічних наук,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Костянтин Щербина

аспірант
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

ТИМБІЛДИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО КОРПОРАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Автори піднімають питання щодо розкриття сутності терміну «Team building». Представлено два підходи в менеджменті щодо розуміння тимбілдингу. Проаналізовано західний і вітчизняний досвід створення команди в компаніях, навчання й розвитку персоналу.

Ключові слова: тимбілдинг, згуртування команди, кампанія, менеджер.

Сьогодні доволі часто в управлінні компаніями застосовують такий метод підтримки соціально-психологічного клімату та згуртування команди як тимбілдинг. Однак, незважаючи на широку популярність цього методу, багато менеджерів неправильно трактують сам термін «тимбілдинг», пов'язуючи його із спільним проведенням часу колег у розважальних закладах. Наслідком нерозуміння сутності «тимбілдингу» є неефективне використання потенціалу даного методу та необґрунтовані витрати з боку компаній на його проведення.

У результаті вивчення терміну «Team building» у теорії менеджменту склалося дві точки зору. Перша представляє тимбілдинг як процес побудови команди, ґрунтуючись при цьому на розроблених у психології та менеджменті напрямках, а саме – організаційній динаміці, організаційному розвитку, груповій динаміці та психології групи. Як виявив Дж. Річард Хекман, який почав досліджувати команди в 1970-х роках, найважливіше – це не особистості чи поведінка членів команди, важливо, чи має команда єдиний переконливий напрям, сильну структуру та сприятливий контекст [3].

Друга думка полягає в тому, що тимбілдинг є альтернативним напрямом у навчанні та розвитку персоналу й групи, оскільки учасники навчаються за допомогою досвіду та активної взаємодії. Сама концепція тимбілдингу трактується як базовий напрям «Експериментальна освіта та активне навчання» («Experiential Education та Active Learning») [2].

Англійський термін «team building» (дослівно – «побудова команди») закріпився в діловому лексиконі вітчизняного соціально-економічного ринку як «тимбілдинг» і використовується стосовно широкого спектру спеціальних подій і заходів, що конструюються з метою згуртування робочого колективу. І, як наслідок, підвищується ефективність роботи компанії, її продуктивність. В основі принципів тимбілдингу – спільне проведення часу [1].

Необхідно відзначити, що в процесі свого розвитку концепція тимбілдингу еволюціонувала у повноцінну бізнес-послугу: спочатку на заході, а слідом і в Україні з'явилися компанії, що спеціалізуються на наданні послуг з корпоративного командоутворення, які згодом сформували власну нішу на ринку ефективних бізнес-послуг. Перші фірми, що надавали послуги з тимбілдингу, з'явилися в США ще на початку 1990-х років. Їхня поява багато в чому було викликана хвилею глобалізації світової економіки та потребою у формуванні команд сильних згуртованих фахівців, здатних ефективно справлятися з амбітними проєктами не лише національного, а й глобального масштабу.

Західні компанії відрізняються дуже чіткою практичною складовою тимбілдингів. У разі проведення будь-якого тимбілдинг-заходу перед ним проводиться детальна діагностика, досконало продумується програма та склад команд, ведеться пильне спостереження за цим процесом. При цьому, тимбілдинг на Західному ринку можна умовно розподілити на три рівноцінні за значущістю і взаємопов'язані між собою етапи: підготовку, активну частину та аналіз проведених заходів. Водночас в Україні тимбілдинг представлений переважно одним етапом – активною частиною, навколо якої зосереджено всю увагу [3].

У нашому баченні, тимбілдинг, як професійна діяльність, є відносно новим і маловивченим полем діяльності для вітчизняних фахівців з управління персоналом. Це пов'язано з тим, що необхідність запровадження особливих практико орієнтованих технологій вибудовування взаємовідносин усередині трудового колективу була

визнана багатьма керівниками лише нещодавно, незважаючи на багатий закордонний досвід. Загалом можна сказати, що в Україні тимблдинг з'явився приблизно наприкінці ХХ століття. Першою технологією тимблдингу, що й сьогодні активно використовують при роботі з персоналом, була технологія бізнес-тренінгів. На даний момент особливою популярністю серед персоналу користуються спортивні заходи.

Наголосимо на тому, що працівники, обмінюючись досвідом, швидше розвиваються, реагують на постійні зміни кон'юнктури бізнесу, застосовують накопичений досвід у нових складних соціально-економічних умовах. Як наслідок, у компаніях знижується плинність кадрів та зміцнюється їхній імідж, підвищується ефективність роботи персоналу, покращується соціально-психологічний клімат у колективі.

На сьогоднішній день тимблдинг є інструментом ефективного корпоративного менеджменту, який розвиває почуття згуртованості у колективі та підвищує продуктивність праці. Формування у співробітника установки «робота – позитивні емоції» не відбувається само собою і вимагає реалізації низки спеціальних заходів, що зближують поняття «дозвілля» та «ефективна робота», «друзі» й «трудоий колектив», що спонукає працівників прагнути до досягнення єдиної мети та ефективної роботи.

Список використаних джерел

1. Bryant Adam. How to Build a Successful Team. *The New York Times Business*. URL : <https://www.nytimes.com/guides/business/manage-a-successful-team>
2. Caramela Sammi. Team building can benefit your business in various ways. Learn how to improve your team-building process. *BND*. 2023. URL : <https://www.businessnewsdaily.com/11122-team-building.html>
3. Haas Martine, Mortensen Mark. The Secrets of Great Teamwork. *Harvard Business Review*. 2016. June. URL : <https://hbr.org/2016/06/the-secrets-of-great-teamwork>

Стельмах Юліана

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальність 231 Соціальна робота факультету педагогіки і психології, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

Людмила Петришин

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ІЗ ДІТЬМИ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

У статті проаналізовані основні принципи роботи соціального працівника з розумово відсталими дітьми. Зазначено, що важливими принципами у роботі з розумовими відсталими дітьми для соціального працівника є такі принципи, що базуються в першу чергу на толерантності та взаєморозумінні. Визначено, що слід урахувати потреби дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, нівелювати проблеми які виникають у процесі їх навчання, соціалізації чи адаптації у соціумі

Ключові слова: соціальний працівник, принцип, діти з інтелектуальними порушеннями.

Постановка проблеми. Порушення розумового розвитку – досить складна і, одночасно, недостатньо розкрита на сьогодні особливість перебігу розвитку дитини. Однак ця особливість не обмежує здатність дитини розвиватися, жити в суспільстві та мати власні перспективи. Виникає потреба в подальшому вдосконаленні процесу навчання, виховання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами, одне з провідних місць серед яких займають також діти з інтелектуальними порушеннями. Це обумовлено стійкою тенденцією поширення нових варіантів поєднання порушень на тлі, або в сукупності з інтелектуальними порушеннями, значним збільшенням кількості дітей із цими порушеннями в закладах як спеціальної, так і інклюзивної освіти [1; 2].

Саме тому, важливо дотримуватися соціальному працівнику принципів роботи із дітьми з інтелектуальними порушеннями різних для створення умов ефективного здійснення виховного та навчального впливу на особистість.

Виклад основного матеріалу. Розумовий розвиток забезпечує формування умінь спілкування, цілеспрямованих дій та інших якостей, які визначають можливості до адекватного існування дитини в оточуючому середовищі., окрім того у роботі соціального працівника із даною категорією дітей слід дотримуватись основних умов соціального супроводу як в умовах інклюзивного навчання та загалом у соціумі [5].

Важливо дотримуватися певних *принципів* у роботі з дитиною для того, аби з'явилися довірливі стосунки між фахівцем та учнем, щоб створилося позитивне середовище, яке дасть дитині зацікавленість у навчанні, що приведе до успішного результату [3].

Важливими принципами у роботі з розумовими відсталими дітьми для соціального працівника є такі принципи, що базуються в першу чергу на толерантності та взаєморозумінні. Одним із найважливішим принципів у роботі з дітьми, які мають інтелектуальні порушення є *врахування вікових*

та індивідуальних особливостей дитини. Вік та особливості дитини допоможуть визначати зміст, методи і форми роботи. Адже, один з важливих шляхів реалізації принципу – вивчення дитини [4].

Наступним принципом який спрацьовує при освоєнні нового матеріалу з дітьми з вадами у розвитку є *принципу доступності*. При цьому важливим є досягнення розуміння дітьми більш складних понять, засвоєння навичок, матеріал має подаватися невеликими частинами [2].

Ще одним принципом, не менш важливим, є дотримання *уповільненості в навчанні та вихованні*. У дітей з помірними та тяжкими інтелектуальними порушеннями надзвичайно повільно відбувається процес сприймання і особливо усвідомлення та мовне оформлення результатів цих процесів [6].

Не менш важливим є принцип *врахування структури дефекту конкретної дитини та особливостей її соціальної ситуації розвитку*. Дуже важливо, щоб корекція розвитку мала *випереджувальний характер*. Вона має бути спрямованою не на тренування й удосконалення того, що вже досягнуто дитиною, а на активне формування того, що повинно бути досягнуто відповідно до норм вікового розвитку і становлення індивідуальності [6].

У роботі соціального працівника з означеною категорією дітей які мають інтелектуальні порушення має бути присутній *принцип систематичності та послідовності*. Принцип вимагає, щоб знання, уміння і навички формувались системно в певному порядку, щоб кожний елемент матеріалу логічно пов'язувався з іншим, а нові знання спиралися на засвоєні раніше і створювали фундамент для засвоєння наступних знань [6].

Загалом, звернемо увагу на те, що під час роботи соціального працівника з дитиною, яка має інтелектуальні порушення потрібно не забувати про встановлення доброзичливої, довірливої і оптимістичної атмосфери та розуміння того, що важливо емпатійно ставитися до дитини, хвалячи її за кожен успішний крок [3].

Висновки. Зазначимо, що знання принципів є необхідним у роботі з дітьми, які мають інтелектуальні порушення, дозволяє планувати форми і методи роботи соціального працівника з урахуванням потреб дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, нівелювати проблеми дітей досліджуваної категорії які виникають у процесі навчання, соціалізації чи адаптації у соціумі.

Список використаних джерел

1. Галецька Ю. В. Програма формування соціально-побутових навичок у дітей з помірним та тяжким ступенем інтелектуального порушення: навчально-методичний посібник / Кам'янець – Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 292 с.

2. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку. КУ «Інклюзивно-Ресурсний центр». URL: <https://dubno.irc.org.ua/ditinaz->

porushennyami-intelektualnogo-rozvitku-22-20-13-14-09-2022/
звернення: 20.03.2023).

(дата

3. Принципи мотивації в роботі з дітьми. *Бібліотека методичних матеріалів*. URL: <https://vseosvita.ua/library/principi-motivacii-v-roboti-z-ditmi-205065.html> (дата звернення: 20.03.2023).

4. Принцип урахування вікових та індивідуальних особливостей школярів. *Студопедія*. URL: https://studopedia.com.ua/1_331611_printsip-urahuvannya-vikovih-ta-individualnih-osoblivostey-shkolyariv.html (дата звернення: 20.03.2023).

5. Петришин Л. Й. Особливості соціального супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання / Л. Й. Петришин // Розвиток професійної майстерності педагога. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, (Тернопіль, 11-12 квітня, 2019 р.) . Тернопіль, Вектор. 2019. С.64-66.

6. Як працювати з дітьми з інтелектуальними порушеннями. Методи та поради. *ГО «Смарт Освіта»*. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-pratsyuvaty-z-ditmy-z-intelektualnymy-porushennya-metody-ta-porady-2/> (дата звернення: 20.03.2023).

Олександр Чічель

фасилітатор Центру соціальної підтримки дітей
та сімей «Відкрите серце»
м. Тернопіль, Україна

Іван Маковський

здобувач вищої освіти V курсу,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

Маргарита Євтух

здобувач вищої освіти IV курсу,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

Науковий керівник: Віра Поліщук,

доктор педагогічних наук, професор
кафедри соціальної роботи
та менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

**ПІДХІД, ОРІЄНТОВАНИЙ НА СИЛЬНІ СТОРОНИ, У
СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ
ОСОБАМИ**

У статті охарактеризовано причини вимушеної міграції населення на території України; констатовано визначення внутрішньо переміщених осіб; проаналізовано складові елементи соціальної роботи з ними. Акцентовано увагу на тому, що у соціальній роботі і соціальній підтримці внутрішньо переміщених осіб важливо опиратися на підхід, орієнтований на сильні сторони, для того, щоб оптимально використовувати потенційні можливості усіх зацікавлених суб'єктів соціальної роботи: державних і приватних підприємств, соціальних закладів і установ, благодійних організацій, територіальних громад, волонтерів і самих внутрішньо переміщених осіб.

Охарактеризовано роль Центру соціальної підтримки дітей та сімей «Відкрите серце» у допомозі внутрішньо переміщеним особам стосовно забезпечення їх безпечним житлом і створення комфортних умов проживання й адаптації до нових умов.

Мета статті полягає в аналізі діяльності благодійної організації «Центр соціальної підтримки дітей та сімей «Відкрите серце» з внутрішньо переміщеними особами.

Ключові слова: соціальна робота, внутрішньо переміщені особи, благодійна організація, допомога, соціальні послуги, соціальна підтримка, підхід, орієнтований на сильні сторони.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

За причинами внутрішнього переміщення людей належить до групи явищ вимушеної міграції, тобто таких, коли рішення щодо зміни місця проживання приймається під впливом обставин, які мають пряму чи потенційну загрозу для життя, здоров'я чи майна громадян та їх сімей: природні катаклізми, екологічні лиха, соціально-політичні фактори, воєнні конфлікти тощо. Масове внутрішнє переміщення людей в Україні упродовж 2014-2023 років спричинене широкомасштабною війною росії проти нашої країни.

Соціальна робота і соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб визнана одним із пріоритетних спрямувань соціальної роботи в умовах воєнного часу в Україні.

Виклад основного матеріалу. Внутрішньо переміщеною особою вважається громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків воєнного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. Аналіз причин даного явища і ситуацій, в якій опиняються, зазвичай, внутрішньо переміщені особи свідчить, що основними напрямками роботи з означеною категорією осіб має бути: надання їм юридичної допомоги; сприяння у поселенні і створенні оптимально сприятливих умов для проживання, працевлаштування; допомога у влаштування дітей у школу і дошкільні заклади; допомога і

сприяння в отриманні чи продовженні освіти; надання медичної допомоги, соціальних послуг, матеріальної і фінансової підтримки тощо.

Проблемність і складність соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в умовах сьогодення в Україні у зумовлюється такими факторами: фактором неочікуваності, масштабності, значною чисельністю, міграцією внутрішньо переміщених осіб як на території України так за її межами; наявністю широкомасштабних воєнних дій на значній території України; недостатністю ресурсів для задоволення потреб та відсутністю спеціально підготовлених фахівців. Наша країна враховує міжнародний досвід роботи з вимушено переселеними особами, проте очевидним є факт відсутності досвіду і відпрацьованих моделей соціальної роботи з означеною категорією громадян.

Слід також враховувати, що певна частина внутрішньо переміщених осіб належить до соціально незахищених категорій населення (особи з інвалідністю, особливими потребами, люди літнього віку, батьки-одинаки, малозабезпечені тощо). Цілком очевидно, що ситуація вимушеного переселення посилює і поглиблює фактори ризику для них. Вимушено переселені особи часто відчують себе ізольованими та відкинутими приймаючою громадою. Більшості з них, залежно від умов проживання та соціального статусу, важко або інколи просто неможливо зорієнтуватися і успішно адаптуватися на новому місці. При цьому слід зауважити, що їм часто доводиться змінювати не тільки місце перебування, але й життєві орієнтири; оволодівати новими професійними і соціальними навичками.

Власне тому у соціальній роботі з вимушено переміщеними особами важливо опиратися і використовувати усі наявні резерви і ресурси територіальних громад, державних і приватних підприємств, установ, закладів освіти, благодійних об'єднань і організацій, жителів громади, ресурс масового волонтерського руху, який охопив країну.

Вважаємо за доцільне розповісти про досвід роботи благодійних організацій і центрів у наданні допомоги внутрішньо переселеним особам та членам їх сімей, а саме про благодійну організацію «Центр соціальної підтримки дітей та сімей «Відкрите серце», яка була створена та розпочала свою діяльність на Тернопільщині у 2019 році. У центрі функціонувало відділення для матерів з дітьми, які перебували у складних життєвих обставинах. Діяльність Центру у момент його відкриття була спрямована на надання на таких видів соціальних послуг: підтримане проживання; соціальна адаптація; надання тимчасового притулку; консультування; соціальний супровід; представництво інтересів; посередництво (медіація); соціальна профілактика; натуральна допомога; інформування; соціальна інтеграція та реінтеграція.

Повномасштабна війна росії проти України спричинила значний потік внутрішньо переміщених осіб, які потребували притулку, соціальної підтримки та допомоги. Власне тому у перші дні війни благодійна організація змушена була переформатувати свою діяльність для того, щоб прихистити численних внутрішньо переміщених осіб. Заради

справедливості варто зазначити, що на перших порах було дуже складно: адже кількість людей, які потребували допомоги і притулку, з кожним днем зростала, а Центр не був готовим до цього. Проблеми виникали буквально кожного дня: не вистачало побутової техніки, меблів, ліжок, матраців, постільної білизни, харчів та багато чого іншого.

Професійна координація дій, пошук і залучення резервів, благодійних організацій, спонсорів, меценатів, волонтерів, опора на сильні сторони громади та самих внутрішньо переміщених осіб, допомогли вирішити проблему з обладнанням приміщень, забезпеченням меблів, побутовою технікою та створенням належних умов проживання. На даний час у центрі обладнано 95 місць для проживання внутрішньо переміщених осіб. При поселенні пріоритет надається матерям з дітьми. Благодійна організація робить все можливе, щоб забезпечити їм комфортні умови. Окрім створення належних умов проживання благодійна організація «Відкрите серце» забезпечує внутрішньо переміщених осіб продуктовими наборами, які складаються з продуктів першої необхідності і підбираються з урахуванням потреб клієнта.

Важливим напрямом діяльності благодійної організації є проведення для внутрішньо переміщених осіб (як для дорослих, так і для дітей) тренінгів, спрямованих на вирішення проблем їх адаптації та інтеграції до нових умов життя, надання психологічної підтримки.

Тренінги направлені на зменшення культурного шоку та стресу, що часто виникають через побачене, пережите та у зв'язку з вимушеним переїздом у нове місце проживання і роботи. Також тренінги розглядаються як можливість для внутрішньо переміщених осіб знайти нових друзів та партнерів, що сприяє їхній соціальній адаптації.

Особливу увагу організація приділяє роботі з дітьми, які часто відчувають тривогу, депресію та розгубленість. Робота з такими дітьми спрямована на мінімізацію наслідків пережитого та покращення психологічного стану. Їм інколи важко знайти нових друзів та побудувати стосунки з новими людьми. Тому значна увага приділяється проведенню заходів та активностей, які сприяють спілкуванню та взаємодії між дітьми. Також працівники та волонтери та працівники намагаються побудувати роботу з дітьми таким чином, щоб діти брали участь у різноманітних спортивних, художніх та культурних заходах. Працівники благодійної організації роблять все можливе, щоб розкрити потенціал та таланти дітей.

Висновки. У сучасних умовах в Україні очевидним є факт важливості і необхідності різноаспектної роботи з внутрішньо переміщеними особами. Діяльність благодійної організації «Відкрите серце» є свідченням того, як використання підходу, орієнтованого на сильні сторони і ресурси громади та її жителів, інших благодійних організацій і волонтерів посприяли в забезпеченні житлом внутрішньо переміщених осіб, створенні сприятливих умов не тільки проживання, але пошуку місця праці, влаштуванні дітей у дошкільні і загальноосвітні заклади, залучення їх до різноманітних видів активностей та соціокультурної діяльності, що

допомагає їм відчутти себе у безпеці і полегшує процес адаптації до нових умов проживання.

Список використаних джерел

1. Григоренко І.О., Савельєва Н. М. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в сучасних умовах: навч. посіб. [для студ. і магістр. спец-тей «Соц. робота» і «Соц.педагогіка»]. – Полтава : ПНПУ, 2017. –100 с.
2. Семигіна Т.В. Розвиток власних теорій соціальної роботи: глобальні тенденції. Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2018. С. 90–194.
2. Слозанська Г.І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: монографія / за наук. ред. В. А. Поліщук, Тернопіль: Осадца Ю.В., 2018. 382 с.

Наталія Шпиг

кандидат педагогічних наук, викладач,
старший викладач кафедри соціальної роботи
і менеджменту соціокультурної діяльності,
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка
м. Суми, Україна

Крістіна Андрухова

здобувач вищої освіти IV курсу,
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка
м. Суми, Україна

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФІЛАКТИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА У МОЛОДІЙ СІМ'Ї

У статті висвітлено практичні аспекти профілактики домашнього насильства у молодій сім'ї. Указано на важливості проведення профілактичних заходів. Сформульовані основні напрями та форми роботи соціальних працівників у молодими родинами щодо профілактики насильства.

Ключові слова: соціальна робота, профілактика, молода сім'я, домашнє насильство.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Центри соціальних служб у тісній співпраці з соціальними педагогами системи освіти та виховання, надають кваліфіковану допомогу молодим сім'ям, які не можуть самостійно вирішити свої проблеми або опинилися в складних життєвих обставинах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Зауважимо, що низка дослідників зазначають, що «соціальна робота з молоддю сім'єю – це система взаємодії соціальних органів держави і суспільства та сім'ї, спрямована на поліпшення умов її життєдіяльності, розширення можливостей в реалізації прав і свобод, визначених міжнародними та державними документами, забезпечення повноцінного фізичного, морального й духовного розвитку всіх її членів, залучення до трудового, суспільно-творчого процесу.

Основна мета і завдання соціальної роботи з молодими сім'ями полягає у розробці й здійсненні заходів зі зміцнення молоді сім'ї як репродуктивної соціальної одиниці; адаптації молоді сім'ї в умовах перехідної ринкової економіки; у поліпшенні матеріального, етичного і духовного стану молоді сім'ї; створенні та розвитку системи служб соціально-психологічної допомоги молодій сім'ї; створенні сприятливих умов для поєднання соціальної і сімейно-побутової функції молоді сім'ї; стимулюванні ділової активності молоді; організації сімейного дозвілля і відпочинку» [2].

Проаналізувавши дослідження науковців, ми можемо виокремити напрямки соціальної роботи з молодими сім'ями в Україні: підготовка молоді до сімейного життя; робота з молодими сім'ями зі стабілізації сімейних стосунків; допомога батькам у розв'язанні проблем сімейного виховання; сімейна психотерапія (соціально-реабілітаційна робота з сім'єю).

Готуючи молодь до сімейного життя, соціальні працівники допомагають сформувати навички здорового способу життя, самообслуговування, безпечної сексуальної поведінки; навчають вести спільний бюджет, побут та домашнє господарство, раціонально забезпечити родину; надають психолого-педагогічні, юридичні, економічні, медичні знання з питань становлення особистості; займаються розвитком комунікативних навичок.

Залучаючи до співпраці інших фахівців (наркологів, лікарів, психологів, сексологів), вони допомагають оволодіти знаннями щодо проблем алкоголізму та наркоманії, захворювань, що передаються статевим шляхом, збереження репродуктивної функції та профілактики небажаної вагітності.

На нашу думку, для підготовки молоді до сімейного життя, доцільним буде використання різних форм та методів роботи. А саме: проведення лекцій, бесід, тренінгів, інтерактивних занять з питань культури сімейних стосунків, статевого виховання, сімейної економіки, складових сімейного щастя, сексуальної освіти, профілактики захворювань, що передаються статевим шляхом, СНІДу, запобігання незапланованої вагітності, насильства у сім'ї, особливостей фізичного, психічного розвитку та поведінки підлітків, планування сім'ї, репродуктивного здоров'я. Також можна використовувати відеоматеріали та проводити відеолекторії

«Планування сім'ї», «Ненароджені хочуть жити», «Поговоримо відверто», «Жінка-дитя-життя» і т.д.

Ми вважаємо, що ефективними будуть організовані мобільні курси та навчально-консультативні пункти, які зможуть виїжджати навіть у сільську місцевість, кабінети та телефони довіри, школи молодого подружжя.

Для стабілізації сімейних стосунків соціальними працівниками проводиться ряд заходів: для профілактики дисгармонії сімейних відносин проводять інтерактивні заняття «Ти і я – дружня сім'я», «Потаємні бажання», «Я тебе добре знаю» і т.д.; для профілактики сімейних конфліктів проводять тренінги «Навчимося говорити», «Чому так і чому ні», «Методи врегулювання конфліктних ситуацій» і т.д.; для організації вільного часу можна заохочувати молоде подружжя до організації вечорів «Моя сім'я», «Як це добре бути з тобою», сімейної гри «Щасливий випадок».

Крім того, на наш погляд, створення клубів молодих сімей, центру «Родинний дім», консультативних кабінетів допоможе молодій родині у будь-який час звернутися по допомогу та підтримку і вирішити проблеми, які можуть виникати під час функціонування виховного інституту.

Як було вже вище зазначено, молода родина стикається з низкою проблем сімейного виховання. Для вирішення цих проблем соціальний працівник надає індивідуальні консультації молодим батькам, залучає їх до груп взаємодопомоги для обміну виховним досвідом, проводить тренінги для всієї родини для налагодження взаємостосунків, навчає методам впливу на дитину та допомагає використовувати їх на практиці, заохочує до участі в різних заходах для активної взаємодії всіх учасників сім'ї.

Ми вважаємо, що створення школи молодих батьків та школи батьківської підтримки допоможе вирішувати проблеми сімейного виховання набагато ефективніше. Основними формами роботи такої школи можуть бути: семінари, конференції, «круглі столи», індивідуальні консультації, тренінги, вивчення педагогічних ситуацій, педагогічні бліцтурніри, психодрама, кінолекторії тощо.

Сімейна психотерапія вважається найскладнішим видом роботи з молодими сім'ями. Адже це стосується соціальної реабілітації саме розбалансованих, нестабільних, дисгармонійних молодих родин, які мають певні проблеми. До проблем таких молодих сімей відносяться: вживання алкоголю та наркотичних речовин, висока конфліктність між подружжям, важковиховувана дитина, захворювання нервової системи або затяжна тяжка хвороба одного з членів родини, майнові проблеми, незадоволення рольових очікувань партнерів, відсутній контакт з дитиною – все це провокує почуття безвихідності, нервово-психічної напруженості, безпорадності, тривожності, невпевненості в партнері. Тому такі сім'ї потребують сторонньої допомоги.

«Особливим видом психотерапії є подружня психотерапія, орієнтована на конкретну подружню пару та її проблеми. Вона має

допомогти у вирішенні сімейних конфліктів, позбутися стресів у разі розлучення, врегулювати подружні взаємини та інше. Робота психотерапевта спрямована на надання допомоги членам подружжя у збереженні душевної рівноваги, навчати вмінню долати труднощі, вирішувати складні питання, вчитися не зосереджуватися на своїх стражданнях, любити і розуміти себе, знаходити позитивне у найскладніших ситуаціях» [1, с. 86]. На нашу думку, така подружня психотерапія може ефективно допомогти молодому подружжю вирішити всі свої нагальні проблеми.

Хочемо ще виділити деякі форми роботи з молодю сім'єю: створення банку даних молодих сімей, відвідування їх на дому, контроль виконання батьківських обов'язків та використання грошової допомоги при народженні дитини; допомога у працевлаштуванні; соціальний працівник, за потреби, може направити будь-кого з членів молодого подружжя до центру зайнятості для працевлаштування або направлення на навчання; рекламно-пропагандистська робота: реклама послуг, що надаються відділами та установами з соціальної роботи, змісту соціальної допомоги; пропаганда в місцевих засобах масової інформації зміцнення та підтримки молодій сім'ї; соціально-педагогічна робота: соціальний патронаж молодих сімей, що мають неблагополучні психологічні та соціально-педагогічні умови, надання допомоги у сімейному вихованні, у подоланні батьками педагогічних помилок і конфліктних ситуацій з дітьми, сімейних конфліктів; інформування та консультування з питань прав, відповідальності і обов'язків членів молодих сімей, знайомство з державними соціальними допомогам (за необхідності), законодавчими і нормативними документами; просвітництво підлітків з питань репродуктивного здоров'я, безпечного материнства, профілактики захворювань, що передаються статевим шляхом.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підсумовуючи вище зазначене, можемо зробити висновок, що соціальні працівники здійснюють соціальну профілактику, соціальний патронаж, соціальну реабілітацію, надають соціально-психологічну, психолого-педагогічну, соціально-медичну, соціально-правову, інформативно-консультативну, психотерапевтичну допомогу та підтримку молодій сім'ї для поліпшення її життєдіяльності в умовах економічної кризи, війни на території України. Цим вони показують важливість збереження функціонування молодих родин як виховних інститутів.

Перспективним напрямком у контексті даного дослідження вбачаємо в детальному аналізі діяльності соціальних служб як головної інституційної основи організації соціальної роботи із молодими сім'ями, а також дослідження досвіду упровадження інноваційних підходів.

Список використаних джерел

1. Маценко Л. М. Педагогіка сімейного виховання : підручник. / вид. 3-тє, доп., перероб. К. : ЦП «Компринт», 2019. 376 с.

2. Технології соціальної роботи : навчальний посібник. / О. А. Агарков (керівник авт. кол.), Д. Ю. Арабаджієв, Т. В. Єрохіна, В. В. Кузьмін, І. В. Мещан, В. М. Попович. Запоріжжя : «Мотор Січ», 2015. 487 с.

Наталія Шпиг

кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри соціальної роботи
і менеджменту соціокультурної діяльності
СумДПУ імені А.Макаренка,
м. Суми, Україна

Аліна Лісяна

студентка 0035- стн гр.
СумДПУ імені А.Макаренка
м. Суми, Україна

ЗМІСТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З НЕБЛАГОПОЛУЧНИМИ СІМ'ЯМИ, ЩО ОПИНИЛИСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

У статті досліджуються форми та методи соціальної роботи з неблагополучними сім'ями, що опинилися у складних життєвих обставинах. Автори апелюють до взаємообумовленості сімейного неблагополуччя та складних життєвих обставин. Висвітлюються соціальна допомога, соціальний захист, соціальні послуги та форми їх надання неблагополучним сім'ям.

Ключові слова: *неблагополучна сім'я, складні життєві обставини, соціальна допомога, соціальний захист, соціальні послуги, форми соціальної роботи.*

Постановка проблеми. Нажаль, сучасна ситуація в Україні відзначається труднощами та нестабільністю у багатьох сферах суспільного життя. Той факт, що через війну люди опинились у складних обставинах не потребує аргументації. Значна частина українців залишилась без дому та звичних умов проживання, по-різному також проходить адаптація до нових умов життєдіяльності. Зачасти це ще й відбувається на новому місці. Зазначене потребує посилення адаптаційного ресурсу. Саме тому, розкриваючи проблематику соціальної роботи з неблагополучними сім'ями у складних життєвих обставинах, звернемо увагу на те, що неблагополуччя може бути як спровоковане цими обставинами з одного, так і сам факт сімейного неблагополуччя може спричинити потрапляння сім'ї у певні складні життєві обставини. Наразі виникає необхідність комплексного підходу щодо пошуку оптимального змісту (форм та методів) соціальної роботи з обраною категорією клієнтів.

Виклад основного матеріалу. Здійснений нами аналіз наукового доробку (Н. Заверико, І. Зверєва, М. Соляник) [2; 3; 6] щодо дослідження форм і методів підтримки неблагополучних сімей у СЖО, сприяв формуванню нашого бачення про такі основні види підтримки

досліджуваної категорії клієнтів як: матеріальна, педагогічна, психологічна, правова підтримка та ін. Провідними ж формами надання різних видів такої допомоги неблагополучним сім'ям є: соціальна допомога (як один із напрямів соціальної підтримки), соціальні послуги (психолого-педагогічні, розвиваючі, оздоровчі, інформаційно-довідкові, соціально-медичні, юридичні, освітні, профорієнтаційні послуги).

Зауважимо, що соціальна допомога – це насамперед грошова допомога й допомога в натуральній формі, що переважно фінансується з бюджету, а також є ресурсом добровільних надходжень, які сплачуються потребуючим категоріям. В науковій площині права соціального забезпечення категорія «соціальна допомога» розглядається як у широкому, так і у вузькому значенні. Широкий контекст орієнтований на всі види державного соціального забезпечення, які передбачаються у грошовій або натуральній формі. У вузькому ж розумінні соціальна допомога – це виключно грошова виплата (одноразова чи періодична), яка призначається для окремих категорій громадян у порядку і розмірах, що передбачені законодавством.

Різноманітність видів соціальної допомоги обумовлюється врахуванням з боку держави багатоаспектності життєвих ситуацій, які визначають право на соціальну допомогу. При цьому законодавство України уповноважує органи місцевого самоврядування встановлювати додаткові види соціальної допомоги в своєму регіоні [5; 7].

Крім цього ми проаналізували соціальне обслуговування, як один із провідних напрямів державної соціальної політики, що поєднує складові соціальної та матеріальної підтримки. У дослідженні М. Соляник [6] наголошено на важливості організації системи соціального обслуговування з урахуванням пріоритетності різних форм соціальної роботи за територіальним принципом. Відзначимо також можливості соціального працівника щодо вибору оптимальних форм соціального обслуговування: стаціонарне, нестаціонарне, напівстаціонарне, за місцем проживання, термінове.

Згідно з нормативно-правовим забезпеченням процесу соціальної роботи з неблагополучними сім'ями у складних життєвих обставинах, поняття «соціальне обслуговування» трактується як система соціальних заходів, орієнтована на забезпечення сприяння, підтримки і надання відповідних послуг, що організують соціальні служби окремим особам чи групам населення з метою подолання або послаблення життєвих труднощів, підтримки їхнього соціального статусу та повноцінної життєдіяльності [4].

Основною складовою соціальної допомоги неблагополучним сім'ям, які перебувають у СЖО, ряд науковців визначає соціальне навчання. Під соціальним навчанням розуміють навчання членів сім'ї таким умінням та навичкам, які будуть оптимальними для вирішення СЖО та їхнього попередження у майбутньому. Зміст соціального навчання окреслює педагогічно-адаптований соціальний досвід, який уже має сім'я для

розв'язання певних проблем. Соціально-педагогічна підтримка неблагополучних сімей (за М. Соляник), які опинилися у СЖО – це сукупність заходів соціально-педагогічної діяльності, спрямована на вирішення проблем таких сімей, з метою забезпечення їх оптимального функціонування.

Коротко зупинимось на характеристиці однієї з форм соціальної підтримки – наданні соціальних послуг. «Соціальні послуги – це дії державних або неурядових організацій, фахівців, спрямовані на задоволення потреб і забезпечення прав, вирішення проблем, попередження або подолання складних життєвих обставин окремих осіб чи соціальних груп» [1, с. 232]. Виокремлюють такі групи послуг: психолого-педагогічні, оздоровчі, розвиваючі, інформаційно-довідкові, соціально-медичні, юридичні, освітні, послуги профорієнтаційного характеру [6]. Перераховані види послуг охоплюють різноманітні аспекти життєдіяльності сімей.

Аналізуючи існуючі форми та методи соціальної роботи з неблагополучними сім'ями у СЖО, варто відзначити важливість мультидисциплінарного підходу, з обов'язковим урахуванням індивідуальних особливостей кожного конкретного випадку. Відзначимо наявність новітніх технологій в роботі з членами неблагополучних сімей на основі врахування копінг-стратегій (специфічна когнітивна оцінка особистістю певної складної ситуації та відпрацювання оптимальних моделей реагування на СЖС). Така робота потребує поряд із соціальних працівником партнерського залучення до роботи психолога. Фахівці складають індивідуальний план роботи із забезпеченням різнобічної фахової підтримки неблагополучної сім'ї на етапі її виходу із складних життєвих обставин.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І.Д.Зверєвої. Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.
2. Заверико Н. В. Компоненти системи соціально-педагогічної підтримки дитини // Теорія та практика підготовки соціальних педагогів та психологів у ВНЗ: досвід, проблеми та перспективи : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції Запоріжжя: ЗНУ, 2017. С. 29-31.
3. Зверєва І.Д. Соціальний супровід сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах : методичний посібник. К.: Держсоцслужба, 2006. 104 с.
4. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
5. Прокопова Т. Адресна допомога // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998 – 2004. – ISBN 966-749-200-1

6. Соляник М. Г. Форми та методи соціально-педагогічної підтримки сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. 2015. Вип. 25. С. 195-204.

7. Соціальна допомога: види та форми URL : <https://studies.in.ua/socialna-polityka-derzhavy/3477-socalna-dopomoga-yiyi-vidi-ta-formi.html> (дата звернення : 18.05.2023)

СЕКЦІЯ 3. ПОТЕНЦІАЛ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Софія Басараб

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 231 Соціальна робота
факультету педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Теннопіль, Україна

Людмила Петришин,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Теннопіль, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ДІТЬМИ ІЗ СИНДРОМОМ ДАУНА

У статті проаналізовані особливості роботи соціального педагога із дітьми з синдромом Дауна, конкретизовано етапи роботи соціального педагога, проаналізовано основні підходи до роботи із дітьми з синдромом Дауна, зосереджено увагу на співпраці з іншими фахівцями, щоб визначити потреби дитини, надати емоційну та практичну підтримку, а також відстоювати її права.

Ключові слова: соціальний педагог, етапи роботи соціального педагога, особливості роботи соціального педагога, діти із синдромом Дауна.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день відомі випадки – психолого-педагогічної реабілітації окремих дітей з синдромом Дауна, коли внаслідок величезних зусиль психологів і дефектологів вони ставали повноцінними людьми, навчалися в звичайних школах і навіть могли дістати вищу освіту [1]. Це говорить про те, що робота з такими дітьми – справа небезнадійна, але що вимагає спеціальних знань і великих душевних, фізичних витрат.

Виклад основного матеріалу. Синдром Дауна – це генетичне захворювання, яке вражає приблизно 1 з 1000 новонароджених у світі. Діти з синдромом Дауна стикаються з унікальними проблемами, пов'язаними з їхнім фізичним, когнітивним та соціальним розвитком. Тому соціальні педагоги відіграють важливу роль у підтримці таких дітей та їхніх сімей [2].

Основна мета роботи соціального педагога з цією категорією дітей полягає у тому, щоб допомогти їм інтегруватися в суспільство, забезпечити їхні права та навчання, працю та життя в гідних умовах.

Звернемо увагу на особливості роботи соціального педагога з дітьми із синдромом Дауна, включають наступні етапи:

1. Діагностика та оцінка потреб особи з синдромом Дауна. Перш за все, соціальний педагог повинен зрозуміти, які конкретні потреби має людина з синдромом Дауна, включаючи її особисті та соціальні потреби. Це допоможе зрозуміти, які послуги та підтримка їй потрібні [2].

2. Розробка індивідуального плану дій. На основі отриманих даних, соціальний педагог розробляє індивідуальний план дій, що містить в собі конкретні кроки для надання необхідної підтримки та послуги людині з синдромом Дауна [2].

3. Забезпечення доступу до освіти. Соціальний педагог має допомогти людині з синдромом Дауна знайти доступ до навчальних закладів та програм, які відповідають її потребам. Це може включати підтримку в навчальному процесі та допомогу з організації додаткових занять [2].

4. Підтримка в працевлаштуванні. Соціальний педагог повинен допомогти дитині з синдромом Дауна знайти роботу, яка відповідає її потребам та здібностям [2].

Оцінка та визначення потреб: соціальні працівники повинні проводити ретельну оцінку для виявлення специфічних потреб кожної дитини з синдромом Дауна. Це включає оцінку фізичного, когнітивного та соціального розвитку, а також динаміки сім'ї та системи підтримки.

Підхід заснований на співпраці: соціальні працівники повинні співпрацювати з іншими медичними працівниками, включаючи лікарів, ерготерапевтів і спеціальних педагогів, щоб забезпечити задоволення потреб дитини [2; 5].

Адвокація: соціальні педагоги повинні відстоювати права і потреби дітей з синдромом Дауна та їхніх сімей. Це включає в себе відстоювання рівного доступу до освіти, охорони здоров'я та інших ресурсів [2; 5].

Консультації та підтримка: соціальні педагоги повинні надавати консультації та емоційну підтримку дітям з синдромом Дауна та їхнім сім'ям. Це включає допомогу сім'ям впоратися з проблемами догляду за дитиною з інвалідністю та підтримку соціального й емоційного розвитку дитини [2; 5].

Освіта та навчання: Соціальні педагоги повинні надавати освіту і навчання сім'ям, опікунам та іншим фахівцям, які беруть участь у догляді за дітьми з синдромом Дауна. Це включає в себе надання інформації про стан, варіанти лікування та стратегії підтримки розвитку дитини [2; 5].

Ведення випадку: Соціальні педагоги повинні координувати та управляти доглядом за дитиною, включаючи планування зустрічей, організацію терапії та забезпечення задоволення потреб дитини [2; 5].

У роботі із дітьми з синдромом Дауна соціальному педагогу потрібно враховувати певні особливості роботи, а саме: осмислити та усвідомити сильні і слабкі сторони дітей із синдромом Дауна; підібрати ефективні методи та методики навчання; під час навчання опиратися на сильні сторони й зважати на слабкі сторони дітей; виявляти гнучкість – готовність змінюватися і змінювати; розуміння потреб та можливостей дітей з синдромом Дауна [1], при цьому, соціальний педагог повинен мати розуміння щодо того, як діти з синдромом Дауна розвиваються, які їхні потреби та здібності, та які виклики можуть виникати у них на різних етапах розвитку [1]; розроблення індивідуальних планів допомоги. Соціальний педагог повинен співпрацювати з родинами дітей з синдромом Дауна, щоб розробити індивідуальні плани допомоги, які будуть враховувати потреби та здібності кожної дитини [1]; робота з родинами. Соціальний педагог повинен працювати з родинами дітей з синдромом Дауна, щоб забезпечити їм підтримку та поради. Це може включати забезпечення доступу до ресурсів та послуг, які допоможуть забезпечити найкращий розвиток для їхніх дітей [1]; сприяння інтеграції. Окрім того, соціальний педагог повинен допомагати дітям з синдромом Дауна і їхнім родинам забезпечувати їхню інтеграцію в школу, громаду та інші соціальні середовища. Він може сприяти створенню підтримуючого оточення та мережі підтримки для дітей та їхніх родин [1].

Висновки. Отже, соціальні педагоги відіграють життєво важливу роль у підтримці дітей з синдромом Дауна та їхніх сімей. Вони повинні співпрацювати з іншими медичними працівниками, щоб визначити потреби дитини, надати емоційну та практичну підтримку, а також відстоювати її права. Шляхом навчання та тренінгів соціальні педагоги також можуть допомогти забезпечити сім'ї знаннями та навичками, необхідними для догляду за дитиною з синдромом Дауна.

Список використаних джерел

1. Що потрібно знати вчителю про особливості навчання дітей з синдромом Дауна? Новоселицький ЦПРПП. Новоселицький ЦПРПП. URL: <https://n-cprpp.com/що-потрібно-знати-вчителю-про-особлив/> (дата звернення: 21.03.2023).
2. «Особливості адаптації дітей з порушенням психофізичного розвитку до навчання в інклюзивному класі (Дітей із синдромом дауна до навчання в інклюзивному класі)». URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/01001v95-2cc4.docx.html>. (дата звернення: 21.03.2023).
3. Петришин Л. Й. Особливості соціального супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання / Л. Й. Петришин // Розвиток професійної майстерності педагога. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, (Тернопіль, 11-12 квітня, 2019 р.) . Тернопіль, Вектор. 2019. С.64-66.

Іван Головатюк
аспірант, Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

ЗАРУБІЖНІ ПІДХОДИ ДО ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ У СПЕЦІАЛЬНІЙ ОСВІТІ

Автор піднімає питання щодо застосування арт-терапії у спеціальній освіті. Зазначає специфіку використання арт-терапії в роботі зі студентами з особливими освітніми потребами. Аналізує найпопулярніші підходи до використання арт-терапії, що нині сформувались у західній науці. Визначає особливості кожного підходу, його цілі, завдання, властиві форми роботи.

Ключові слова: арт-терапія, арт-терапевтичний підхід, зарубіжні підходи, спеціальна освіта, особливі освітні потреби.

Сучасне мінливе й динамічне суспільство зосереджене на розвитку в усіх галузях соціальних відносин, зокрема й освіти. Однією з найбільш активно обговорюваних і досліджених тенденцій останніх років є пристосування освіти й освітнього середовища до потреб усіх людей (учнів, студентів), які мають почуватися в ньому максимально комфортно і реалізовувати своє право на освіту продуктивно. Робота з включення усіх без винятку учнів і студентів у навчальний процес спрямована зокрема й на тих учнів і студентів, які мають особливі освітні потреби. Українська освіта традиційно запозичує провідні ідеї і тенденції в західних колег. Не винятком є і арт-терапія та особливості її застосування в спеціальній освіті.

Британський арт-терапевт Д. Едвардс визначає арт-терапію як спеціальну дисципліну, яка включає творчі методи інтерпретації засобами візуального мистецтва [4]. Арт-терапія як інструмент роботи з особистістю може використовуватись в кілька різних способів. Так, перший з них – аналітична арт-терапія, що походить з теорій, розроблених аналітичною психологією і, здебільшого, психоаналізом. В центрі уваги аналітичної арт-терапії особа (учень, студент), ідея, терапевт і мистецтво як засіб спілкування між ними. Інший спосіб застосування арт-терапії – арт-психотерапія, що зосереджується на терапевтові і його словесному аналізі творчості особи. Нарешті, арт-терапія розглядається крізь призму мистецтва як терапії. Деякі арт-терапевти переконані, що словесний аналіз твору не є суттєвим, натомість підкреслюють важливість самого процесу створення мистецтва. Незалежно від способу, в який використовується арт-терапія, студент заглиблюється у власні внутрішні думки й почуття за допомогою мистецьких засобів (олівців, фарб, глини тощо) [5].

Застосування арт-терапії в умовах інклюзивної і спеціальної освіти зумовлене, передусім, її здатністю вирішувати емоційні конфлікти, знижувати рівень тривожності, розвивати самоусвідомлення, підвищувати

рівень впевненості в собі, покращувати соціальні навички, здатність орієнтуватись у реальності і контролювати власну поведінку [1]. Враховуючи, що арт-терапія є потужним інструментом у роботі зі студентами з труднощами в навчанні, поведінковими та емоційними розладами, у світовій науці виокремилось кілька основних підходів до використання арт-терапії.

Психодинамічний підхід концентрується на цілісному сприйнятті особистості, а не на окремих симптомах, які в неї виявляються. Сеанси арт-терапії в межах психодинамічного підходу, як правило, досить вільні за формою і не структуровані, таким чином сам студент може керувати процесом. Учасники цих сеансів обговорюють власні твори, емоції, які вони в них викликали, пов'язують їх з подіями з минулого, дитинства тощо. Цей підхід зарекомендував себе як найбільш ефективний у роботі з нерозвиненими навичками комунікації, боротьбі зі страхами, тривожністю, депресією [3;6].

Гуманістичний підхід, на протигагу поведінковому і психоаналітичному фокусується не на минулому, а на особистості в цей конкретний момент часу. Людино центрична модель в гуманістичному підході в основі має безумовну позитивну підтримку особистості терапевтом і має на меті допомогти особистості стати більш автономною, впевненою і здатною до імпровізації [8].

Когнітивно-поведінковий підхід базується на формуванні міцної співпраці терапевта і особистості студента. Цей підхід є директивним і чітко структурованим, терапевт тут відіграє провідну роль і спрямовує процес арт-терапії. Окрім того, він орієнтований на дію, тобто студент повинен бути готовий вкладати власні сили, енергію і час як у процесі власне арт-терапевтичних занять, так і поза їх межами [2; 7].

Мистецтво здатне допомогти у висловленні широкого спектру емоцій і думок, що стає особливо цінним коли особистість не здатна висловити їх вербально або відчуває труднощі у вербальному спілкуванні, що притаманне студентам з особливими освітніми потребами. Арт-терапія, використовуючи мистецтво як інструмент, активно застосовується в галузі спеціальної освіти, зокрема в роботі зі студентами, які відчувають труднощі в навчанні мають особливі освітні проблеми. Нині в західній науці розвиваються різноманітні підходи до використання арт-терапії у спеціальній освіті. Ці підходи відрізняються як формою організації арт-терапевтичних занять, так і роллю терапевта/ студента на них і тими особистісними й емоційними проблемами, які здатна вирішити арт-терапія.

Список використаних джерел

1. American Art Therapy Association. About art therapy. URL: <https://arttherapy.org/about-art-therapy/>
2. Canevska O.R., Akgun N.R. Art Therapy Approaches for Children with Special Educational Needs. *Education and Science 2022-II*. Efe Academy Publishing. pp.7-2.
3. Case C., Dalley T. The handbook of art therapy. Routledge. 2014.

4. Edwards D. Art therapy. Sage. 2014
5. Hacmun I., Regev D., Salomon R. Artistic creation in virtual reality for art therapy: A qualitative study with expert art therapists. *The Arts in Psychotherapy*. 2021. Iss. 72.
6. Keulen-de Vos M., de Vogel V. Do Changes in Emotional States Predict Therapy Alliance in Dutch Male Offenders in Mandated Clinical Care?. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 2022. Iss. 66(5). pp. 625-644.
7. Kottman T., Meany-Walen K. K. Doing play therapy: From building the relationship to facilitating change. Guilford Publications. 2018.
8. Malchiodi C. A. Humanistic approaches. *Handbook of art therapy*. 2003. Pp. 58-71.

Людмила Завацька

кандидат педагогічних наук, професор
директорка ННІ психології та соціальної роботи
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г.Шевченка
м. Чернігів, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІВ ДО СТВОРЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті пропонуються результати дослідження готовності педагогів до створення інклюзивного освітнього середовища. Здійснений аналіз: усвідомлення і розуміння вчителями основних принципів і завдань інклюзивної освіти; ставлення респондентів до забезпечення запровадження інклюзивної освіти наявною нормативно-правовою базою; готовності педагогів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища та здатності долання бар'єрів у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: *інклюзивне освітнє середовище, діти з особливими освітніми потребами, педагоги, фахова діяльність в інклюзивному освітньому середовищі.*

Необхідність звернення до проблеми готовності педагогічної спільноти до створення інклюзивного освітнього середовища обумовлена тим, що, незважаючи на активний розвиток інклюзії в Україні, наукове обґрунтування її можливостей, функціонування та розширення ідеї інклюзивної освіти, появи інклюзивних закладів освіти, освітяни не зможуть розв'язати її самостійно без формування інклюзивної культури освітніх установ та подолання застарілих стереотипів організації освітнього процесу без «особливих» учнів.

Сучасні дослідники притримуються думки, що «середовище» з точки зору освіти набуває ознак «освітнього середовища» завдяки різноплановим соціальним контактам, удосконаленню комунікативних навичок, конструктивній співпраці учасників освітнього процесу з урахуванням

динамічного розвитку його компонентів для забезпечення якісної освіти та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

Наукові розвідки щодо концептуальних аспектів інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами, організації інклюзивного освітнього середовища здійснюють О.Дорошенко, В.Засенко, І.Калініченко, В.Коваль, Т.Кожекіна, А. Колупаєва, Л. Прохоренко, О. Рассказова, В.Синьов, Н.Софій, Г.Супрун, Л.Сухарева та ін.

Метою пропонованої статті є дослідження готовності педагогів до створення інклюзивного освітнього середовища в закладі загальної середньої освіти.

Готовність до роботи в інклюзивному середовищі, а відтак і його створення, транспонує комунікативні, емпатійні, толерантні компетенції педагога на безбар'єрний освітній процес.

Нами було проведено дослідження готовності педагогів Чернігівського ліцею № 22 до створення інклюзивного освітнього середовища. Авторська анкета складалась з 15 питань, які передбачали розгорнуті відповіді.

Перший блок питань стосувався усвідомлення і розуміння вчителями основних принципів і завдань інклюзивної освіти. Було з'ясовано, що 100% респондентів розуміють сутність інклюзивної освіти. Ми вважаємо, що це є результатом актуальності теми, а також значної кількості наукових досліджень на публікацій в галузі інклюзії. 47% опитаних досить детально знайомі з основними принципами інклюзивної освіти, що свідчить про їх професійний інтерес щодо реформування освіти. Проте 53% респондентів частково змогли охарактеризувати принципи інклюзії. Вважаємо, що причинами цього можуть бути: відсутність або уникнення спілкування та взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами, а відтак небажання поглиблювати свої знання з даної проблеми; також мотивом може слугувати наявність у ліцеї всього двох інклюзивних класів.

Відповідаючи на наступне питання 23% респондентів зазначили, що нормативно-правова база в Україні забезпечує запровадження та розвиток інклюзивної освіти. 20% вважають, що існуюче законодавство не достатньо забезпечує можливості розвитку інклюзії. Цінним є те, що педагоги деталізували свої відповіді такими поясненнями: недосконалість та прогалини у законах, постановах, нормативно-правових актах; законодавча база носить дещо декларативний характер; зазвичай не достатньо чітко зазначаються шляхи, форми, методи та особливості організації інклюзивного середовища. Але 57% респондентів відзначили, що постійні зміни та розробка нових нормативно-правових документів є рушієм у запровадженні та розвитку інклюзивної освіти.

На запитання стосовно найбільш ефективної форми навчання для дітей з особливими освітніми потребами – 67% респондентів відповіли, що для таких дітей це інклюзивна освіта. В той же час 27% опитуваних віддають перевагу індивідуальному навчанню. Можливо це пов'язано з відсутністю досвіду роботи з такими дітьми, або ж педагоги знаходяться

під впливом наявних досі у суспільстві стереотипів про навчання «особливих» дітей. 6% опитаних впевнені, що форма навчання залежить нозології та особистісного розвитку дитини. Така думка є цілком виправданою, оскільки освітній процес орієнтований на користь дитині з особливими освітніми потребами.

Другий блок питань стосувався безпосередньо готовності педагогів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища. На питання «Чи розумієте ви сутність поняття «інклюзивне освітнє середовище»? 67% респондентів дали позитивну відповідь з коментарями. 33% у своїх відповідях не зовсім точно характеризували зазначене поняття і плутали з поняттям «інклюзивна освіта». Метою наступного питання було визначити чи створене інклюзивне освітнє середовище у закладі освіти. Результати опитування показали, що на думку 30% респондентів інклюзивне освітнє середовище в закладі освіти створене. Проте 70% педагогів не вважають наявність такого середовища в їхньому закладі. На наш погляд такі відповіді корелюють з питанням розуміння педагогами поняття «інклюзивне освітнє середовище». Фахівці, котрі розуміють значення інклюзивного навчання та важливість створення інклюзивного освітнього середовища об'єктивно та виправдано можуть вважати, що належні умови та компоненти для організації такого середовища відсутні. Також результати відповіді на це питання пов'язані з тим, що в закладі наявні тільки два інклюзивні класи на рівні початкової школи.

Цікавими є відповіді респондентів щодо визначення достатніх умов для організації інклюзивного освітнього середовища. 23% педагогів вважають, що достатньо в закладі створити безбар'єрний архітектурний простір. Наразі ми знову бачимо підтвердження попередніх висновків стосовно не повного розуміння сутності поняття «інклюзивне освітнє середовище» та недостатня обізнаність педагогічних працівників закладу щодо особливостей впровадження вищезазначеного явища. 77% респондентів зазначили, що забезпечення безбар'єрного архітектурного простору недостатня умова для організації інклюзивного освітнього середовища. Обґрунтовуючи свою думку вони зазначили, що для успішного створення та функціонування інклюзивного освітнього середовища, окрім безбар'єрності необхідне навчально-методичне забезпечення; наявність підготовлених фахівців, орієнтованих на роботу з дітьми з особливими освітніми потребами; узгодженість між усіма учасниками освітнього процесу; залучення фахівців спеціальної освіти до навчально-виховної роботи в інклюзивному освітньому закладі.

Усі, без виключення, педагоги (100%) впевнені, що спільна діяльність із здоровим дітьми в умовах інклюзивного освітнього середовища позитивно впливає на дітей з особливими освітніми потребами. Коментуючи свої відповіді понад 70% респондентів зазначили, що така взаємодія сприяє соціалізації всіх дітей. Діти з особливими освітніми потребами вчаться встановлювати дружні відносини, мають змогу

розвивати свої комунікативні навички. Окрім цього, вони мають чудову можливість відчувати себе частиною суспільства.

На питання «Чи відчували Ви бар'єри у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами?» 83% відповіли, що не відчували бар'єрів. 17% відповіли «так, бар'єри були», 9% зазначили, що це відбувалось на початку роботи. Ми вважаємо, що відчуття бар'єрів може бути спричинене недостатньою компетентністю, відсутністю досвіду роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, або низькою психологічною стійкістю педагогів. Відповідно керівництву ліцею ми рекомендували посилити роботу з педагогічними працівниками. Оскільки одним із компонентів успішного створення та функціонування інклюзивного освітнього середовища є наявність педагогів готових до роботи в інклюзивних класах.

Отже, у підсумку нашого дослідження, можна зробити висновок, що тема інклюзивної освіти не є новою для педагогічних працівників. Але деякі аспекти цього явища все ж залишаються незрозумілими для учасників освітнього процесу. Для успішного функціонування інклюзивного освітнього середовища необхідне розв'язання ключових проблем: створення доступного, безбар'єрного освітнього середовища; підвищення компетентності педагогічних працівників; запобігання професійному вигоранню; визначення позицій співпраці всіх учасників освітнього процесу для забезпечення різновекторного розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Список використаних джерел

1.Калініченко І.О. Особливості формування інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини. URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/80>

2.Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: від основ до практики: монографія – Київ: ТОВ «АТОПОЛ», 2016.152 с.

3.Прохоренко Л.І., Баб'як О.О., Недозим І.В., Баташева Н.І. Бар'єри в навчанні та участі дітей з когнітивними порушеннями: особливості розвитку дітей із ЗПР, РАС, ГРДУ. Чернівці: «Букрек», 2018. 31 с.

4.Тимошко Г.М., Гладуш В.А. Розвиток комунікативної компетентності педагогів в умовах інклюзивного освітнього середовища: монографія – Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2023.192 с.

Олексій Ключко

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри соціальної роботи
і менеджменту соціокультурної діяльності,
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка
м. Суми, Україна

Альона Волкова

здобувач вищої освіти ІV курсу,
Сумський державний педагогічний

ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ УПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

У статті показано актуальність поширення інноваційних форм соціальної допомоги як-от соціального туризму. Визначено потенційні та перспективні шляхи реалізації ідеї соціального туризму соціальних умовах сьогодення. У дослідження висвітлені загальні особливості соціального туризму. Показано можливості запровадження лікувально-оздоровчого туризму як особливої форми соціального туризму для людей з інвалідністю.

Ключові слова: *люди з інвалідністю, туризм, відпочинок, соціальний туризм, лікувально-оздоровчий туризм.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Аналіз соціальної дійсності показує, що в нашій державі існує вже певний перелік видів соціальних допомог, які можуть отримувати люди з інвалідністю, але якщо дивитися на прагнення нашої країни до розвитку і перейняття закордонного досвіду у свою діяльність, то і запровадження соціального туризму, як інноваційного виду соціальної допомоги є гарним прикладом змін на краще.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Соціальною стороною туристичних послуг – задоволення потреб людини у відпочинку, подорожах, підтримці здоров'я та відновленні сил (реабілітація, рекреація). Також треба зазначити, що, особливим його аспектом є виконання пізнавальних та виховних функцій у людини, що сприяють розвитку толерантності, мультикультурності, розширенню світогляд [2].

Одним з різновидів туризму є соціальний туризм. Можна визначити, що соціальний туризм – подорожі і відпочинок соціально вразливих верств населення для відновлення працездатності, фізичних і моральних сил [3].

Він має свої особливості, до них можна віднести:

1. Соціальний туризм як різновид туризму має свою цільову спрямованість, що впливає з «обов'язку суспільства надати своїм громадянам реальні, ефективні й недискримінаційні можливості доступу до туризму».

2. Його основні учасники – певні категорії населення, учні, студенти, пенсіонери, інваліди, ветерани війни й праці, малозабезпечені родини. Разом з тим соціальний туризм може бути також компенсацією за напружену роботу, стимулюванням ефективної праці; може включати відповідні категорії працівників підприємств, організацій, установ.

3. Він відрізняється джерелами фінансування. Ними є державні й муніципальні засоби на соціальні потреби, відповідні засоби приватних,

корпоративних, державних, змішаних підприємств і організацій, благодійних фондів.

4. Це – переважно організований, колективний туризм. Він має свої пріоритетні види, носить насамперед культурно-пізнавальний, оздоровчий характер.

5. Істотні особливості мають форми, інструменти, що характеризують споживання турпродукту в цій області. Він надходить громадянам у вигляді безплатний і пільгових путівок у дома відпочинку, санаторії, турбази, безоплатних і пільгових подорожей, транспортних тарифів, податкових і митних пільг [4].

До соціального туризму належить: дитячо-юнацький туризм; лікувально-оздоровчий; туризм людей похилого віку; туризм інвалідів та ветеранів; туризм осіб, які зазнали радіаційного, хімічного чи іншого впливу, внаслідок аварій чи катастроф, а також осіб, які проживають в зонах негативного екологічного впливу [5].

Соціальний туризм у світі характеризується: активною участю соціальних організацій (пенсійних фондів, профспілок тощо), різноманітністю фінансової підтримки (позики з низькими відсотковими ставками, субсидії, податкові пільги та ін.), використанням досягнень в соціальній сфері, що підвищують рівень життя і стандарти охорони здоров'я [1].

Особи з інвалідністю, як і кожен член суспільства мають права повноцінно жити, створювати родини, працювати на улюбленій роботі, і звісно ж відпочивати. Тому для того аби можна було реалізувати саме можливість відпочинку можна реалізовувати такий вид соціального туризму, як лікувально-оздоровчий туризм. Поняття зазначеного виду туризму можна висвітлити таким чином, лікувально-оздоровчий туризм – спеціалізований вид туризму, спрямований на відновлення здоров'я чи профілактику (попередження) захворювань. Метою лікувально-оздоровчого туризму є комплексне та раціональне використання природних лікувальних ресурсів в лікувально-профілактичних цілях [2].

Дивлячись на наявність різних особливостей в осіб з інвалідністю, даний вид туризму можна реалізувати, таким чим, щоб вони не відчували себе «не такими», а відчували себе повноцінними. Через те, що, люди з інвалідністю мають проблеми зі здоров'ям, для них цей вид туризму буде не тільки способом відпочинку, а й можливістю підтримати своє здоров'я.

Лікувально-оздоровчий туризм включає традиційні санаторні курорти, які згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Загальне положення про санаторно-курортний заклад» забезпечують надання громадянам послуг лікувального, профілактичного та реабілітаційного характеру з використанням природних лікувальних ресурсів курортів (лікувальних грязей та озокериту, мінеральних та термальних вод, лиманів та озер, природних комплексів зі сприятливими для лікування умовами тощо) та із застосуванням фізіотерапевтичних методів, дієтотерапії, лікувальної фізкультури [2], які з часом перетворилися у поліфункціональні оздоровчі

центри в яких, окрім, зазначених послуг програму перебування пацієнтів урізноманітнюють культурними й спортивними заходами, данні заходи можуть відвідувати й люди з інвалідністю.

Можна впроваджувати відвідування музеїв, пам'яток архітектури, які знаходяться в місці цього самого центру. Долучати осіб з інвалідністю до спортивних заходів, які там проводять, звісно потрібно враховувати фізичні можливості даної категорії та планувати такі заходи взявши до уваги особливості. Це можуть бути естафети, гра в настільний теніс, в шахи, шашки, нарди.

Ще одним видом туризму є спортивний туризм. Можна дати таке визначення даного поняття: це складова сучасного туризму, найбільш активна і динамічна частина туристської діяльності, що базується на громадських засадах [6]. Зазначений вид туризму містить різні види: пішохідний, гірський, лижний, водний, велосипедний, спелеотуризм, вітрильний, автомобільний та мотоциклетний [6]. Звісно не всі з зазначених можуть бути реалізовані для людей з інвалідністю, але вони можуть брати участь у пішохідному, тому, що, він може проходити в будь-якій місцевості, просто при його проведенні слід враховувати можливості осіб з інвалідністю: враховувати кілометраж, який людина може пройти або проїхати, якщо на інвалідному візку, також враховувати погодні умови, а також обов'язково наявність людини з медичною освітою. Також, вони можуть бути залучені в водному туризмі, так, як він може проводитися на плотах, а це означає, що насолоджуватися красою природи можуть люди з різними фізичними й психологічними особливостями, треба пам'ятати лише про безпеку тому слід забезпечити цей вид наявності людей, які можуть слідкувати за безпекою.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, соціальний туризм для людей з інвалідністю можна і потрібно вводити, як вид допомоги, оскільки він спрямований на відпочинок, покращення здоров'я і несе за собою не лише культурний розвиток особистості, а ще й нові знайомства. Якщо в нашому суспільстві почнуть більше розвивати зазначений вид туризму саме для осіб з інвалідністю, то це стане ще одним важливим кроком до того аби ці люди почували себе впевненіше і мали змогу реалізовувати свої мрії та цілі. Це можливість відвідати якесь місто і відчутти себе туристом, побачити нові місця, познайомитись з цікавими людьми. Упровадження даного виду туризму не потребує «величезних» грошових витрат, але якщо в Україні почати процес в якому, відбувалися прийняття відповідних законодавчих і нормативних актів щодо соціального туризму, було б визнання соціальної туристичної політики, також важливим є створення відповідних установ, які відповідали за роботу з особами з інвалідністю саме щодо цього виду туризму, підготовку кваліфікованих кадрів щодо здійснення соціального туризму та проведення інформаційної роботи серед населення.

Перспективним напрямом у контексті дослідження видається аналіз інституційного досвіду надання послуг із соціального туризму на нашому регіоні, і по Україні в цілому.

Список використаних джерел

1. Александрова С.А., Сова А.Р. Соціальний туризм як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка та управління: сучасний стан і перспективи розвитку»*. Одеса: ОДАБА, 2017. 1086 С. Ч.1. С.4–6.
2. Задорожна К.І. Соціальний туризм в системі туристичної галузі: концептуалізація та інтеграція. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2016. Вип. II(62). С.17–27.* [Електронний ресурс]. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/zadorozhna.htm
3. Колотуха О.В. Соціальний туризм в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Культура народів Причорномор'я. 2009. №176. С.125–127.* [Електронний ресурс]. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/kolotuha2.htm
4. Перспективи розвитку соціального туризму в Україні - Refferat-ok.com.ua. [Електронний ресурс]. URL: <http://referat-ok.com.ua/work/perspektivi-rozvitku-socialnogo-tu/>
5. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 №324/95. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-vr#Text>
6. Шахова М.Ю. Поняття і види спортивного туризму. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Туристичний та готельно-ресторанний бізнес: світовий досвід та перспективи розвитку для України»*. Одеса : ОНЕУ, 2019. С.368–371.

Галина Лещук

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

Наталія Чабан

магістрантка спеціальності «Соціальна робота»,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

**ПРОФІЛАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ ЕКСКЛЮЗІЇ ДІТЕЙ З
ІНВАЛІДНІСТЮ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

У статті розкрито поняття соціальної ексклюзії та обґрунтовано актуальність її профілактики. Розкрито особливості профілактики соціальної ексклюзії дітей з інвалідністю в умовах навчального закладу.

Ключові слова: ексклюзія, соціальна ексклюзія, діти з інвалідністю, профілактика, навчальний заклад.

Актуальність теми дослідження обумовлюється збільшенням кількості дітей з інвалідністю у світі загалом та в Україні, зокрема. Так, на сьогодні в Україні близько 2,7 млн. людей мають інвалідність, з них 163,9 тис. – діти [1]. Попри це у світовій та вітчизняній практиці досі спостерігаються негативні явища соціального виключення, що суперечать положенням конвенцій про права осіб з інвалідністю та декларативним засадам міжнародних документів про забезпечення прав людини на якісну освіту та включення їх у суспільство. В Україні дітям з інвалідністю, через відсутність спеціального обладнаного транспорту, велику кількість фізичних бар'єрів, в'їздів у будівлі, ліфтів та місць громадського користування, часто відмовлено у доступі до громадського простору та активності [2]. Також чимала частина суспільства не готова прийняти людей з інвалідністю, а такі люди почасти самі не готові до інтеграції в соціум.

Мета статті: розкрити поняття соціальної ексклюзії та напрями роботи з її профілактики у навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. *Соціальна ексклюзія* – це обмеження доступу індивідів до життєво важливих соціальних інститутів з метою здобуття освіти, працевлаштування тощо. Це поняття з'явилося в процесі еволюції уявлень, здатних описувати процеси, які призводять до кризи чи розриву соціальних зв'язків індивідів з суспільством. До громадського та наукового обігу поняття соціальної ексклюзії було включене французькими політиками і суспільствознавцями, але упродовж 80-90-х рр. ХХ ст. поширилося у більшості європейських країн [3]. При цьому поняття «соціальна ексклюзія» має безліч варіантів трактування свого значення: соціальне вилучення, соціальна ізоляція, соціальне відмежування. Злагоженості щодо визначення поняття «соціальної ексклюзії» наукові дослідники не дійшли, а в галузевих словниках, у тому числі англомовних, термін з'явився недавно [6].

Діти з інвалідністю в Україні зазнають соціальної нерівності та несправедливості, не всі мають рівний доступ до можливостей і послуг, які дозволяють їм вести гідне, щасливе життя та самореалізовуватись [5, с.23].

На думку У. Бека, відсутність освіти значно зменшує життєві можливості людини та є одним із чинників соціальної маргіналізації, адже робить неможливим людини знайти високооплачувану роботи, яка забезпечить високий дохід та кращий рівень життя [1]. Саме тому до наслідків соціальної ексклюзії відносимо безробіття, низьку заробітну платню, незадовільне місце проживання, незабезпечену старість та інше. Сьогодні в Україні профілактика соціальної ексклюзії знаходиться на

низькому рівні, тому потрібно активно будувати інклюзивне суспільство, щоб діти з інвалідністю були його рівноправними членами.

Проблема соціальної ексклюзії в умовах навчального закладу призводить до ряду педагогічних (шкільна дезадаптація, неуспішність), психологічних (психічні розлади, заниження самооцінки) наслідків для дитини з інвалідністю.

Профілактика соціальної ексклюзії дітей з інвалідністю у навчальному закладі передбачає роботу в таких *напрямах*:

- просвітницька робота соціального педагога в школі: лекції, бесіди, конкурси, години відкритих думок для запобігання соціальної ексклюзії дітей з інвалідністю;

- створення сприятливої атмосфери для запобігання цього явища;

- кожна спроба витіснення дітей з інвалідністю зі шкільною середовища не повинна залишатись без увагу працівників соціальної сфери та педагогів;

- регулярне вивчення соціально-психологічної атмосфери в учнівському колективі.

Загалом соціальна ексклюзія визначається двома підходами до її розуміння на макро та мікрорівнях. Перший підхід проявляється у відсутності доступу виключених осіб до інтеграції, наслідком чого і стає соціальна ексклюзія. Основою такого підходу є дискримінація людей за тими чи іншими ознаками. Другий підхід розкриває соціальну ексклюзію на мікрорівні та простежує стан її носіїв, який зосереджується на специфіці прояву життєвої ситуації членів виключеної групи щодо інших членів суспільства. У цьому контексті дітей з інвалідністю, які зазнають соціальної ексклюзії, можна розглядати як об'єкт дискримінації.

Висновок. Запобігти та зробити безпечним шкільне середовище можна тільки тоді, коли буде комфортна міжособистісна взаємодія, безпечні умови навчання, а також дотримання прав і норм психологічної, соціальної та фізичної безпеки кожного учасника освітнього процесу. Слід зауважити, що робота над створенням безпечного освітнього простору є безперервним процесом профілактики або реагування на будь-які виклики життя.

Список використаних джерел

1. Особам з інвалідністю. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/invalidnist.html>.

2. Таланчук П. М., Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі: навчально-методичний посібник / П. М. Таланчук, К. О. Кольченко, Г. Ф. Нікуліна. К.: Соцінформ, 2004. 289 с.

3. Хмелько В. Соціальна ексклюзія в Україні на початковій стадії реставрації. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/articles/social%20exclusion_Oksamytna_Khmelko.pdf

4. Андрейко І. С. Соціальна ексклюзія як об'єкт соціально-політичних досліджень. *Політикус*. Рівне, 2020. Вип. 5. С. 23-28.

5. Рєвнівцева О.В. Соціальне виключення: проблеми визначення та дослідження. *Людський розвиток*. 2008. С. 98-105

6. Beall, J., & Piron, L. H. (2005). DFID social exclusion review. London: Overseas Development Institute, 2005. PP. 32-37.

Галина Олійник

доцент кафедри соціальної роботи
та менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Ольга Главацька

доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені В. Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті розкрито зміст та сутність соціальної адаптація» та «соціально-педагогічна адаптація». Проаналізовано особливості соціальної адаптації дітей з особливими потребами. Обґрунтовано мету соціальної адаптації, яка є основою системи виховання дітей з особливими потребами. Виокремлено функції соціально-педагогічної адаптації дітей з особливими потребами, а саме: психологічна, комунікативна, культурологічна, виховна, розвивальна, регулятивна

Ключові слова: діти з особливими потребами, соціальна адаптація, соціально-педагогічна адаптація.

Постановка проблеми. В Україні відбуваються широкомасштабні процеси соціально-економічних і політичних змін, коли максимально загострюються суспільні суперечності, чи не в найважчому становищі опинилися люди з особливими потребами. Заклади соціальної допомоги людям, які позбавлені можливості вести повноцінне життя внаслідок наявності вад фізичного або психічного розвитку – це складний багатогранний процес, що свідчить про необхідність зміни ставлення суспільства до людей з особливими потребами в Україні.

Особливу категорію людей з особливими потребами становлять діти. До цієї категорії відносяться діти, які мають обмеження життєдіяльності, що призводить до соціальної дезадаптації внаслідок порушення росту і розвитку дитини, здатності до пересування, самообслуговування, орієнтації, контролю за поведінкою, навчання та трудової діяльності [1, с. 4]. Створення оптимальних умов для життєдіяльності, відновлення

втрачених контактів з навколишнім світом, успішного лікування і подальшої корекції, психолого-педагогічної реабілітації, соціально-трудової адаптації та інтеграції цих людей в суспільство належить сьогодні до першочергових державних завдань.

Мета статті полягає у розкритті соціальної адаптації як складової процесу соціалізації дітей з особливими потребами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розуміння суті соціальної адаптації дитини з особливими потребами важливим є співвідношення понять адаптації і соціалізації. У науковій літературі висловлюється думка, що соціальну адаптацію варто розуміти як інструмент соціалізації.

Входження дитини з особливими потребами в конкретне соціальне середовище, засвоєння норм цього середовища і співставлення їх з нормами, установками, поглядами усього суспільства – це істотний момент її розвитку як особистості. Адаптацію і соціалізацію слід розглядати як єдиний процес взаємодії дитини з особливими потребами і суспільства. Умови життя, які змінюються, вимагають не стільки пристосування до них, скільки розвитку особистості, збагачення індивідуальності через все розмаїття соціального середовища. Соціальна адаптація дитини з особливими потребами припускає не підпорядкування обставинам, а життєву стійкість у прагненні досягти цілей, реалізації своєї індивідуальності. Саме здатність дитини з особливими потребами до зміни складає резерв можливостей її розвитку, що забезпечується активністю в будь-яких обставинах.

Соціальна адаптація – процес і результат активного пристосування індивіда, групи до умов соціального середовища, до суспільних умов життя, що змінюються або що вже змінилися [2, с. 43].

Соціальна адаптація дитини з особливими потребами пов'язується з розвитком у неї здатності реально сприймати і змінювати обставини, вдосконалюючи навколишній світ. З цього випливає педагогічний аспект соціальної адаптації дитини з особливими потребами, який полягає в тому, що мета кожного вихователя, вчителя, батька, суспільства в цілому – сприяти як найкращому для кожної такої дитини поєднанню процесів її соціалізації, виховання і саморозвитку. Таким чином, соціальна адаптація дітей з особливими потребами ґрунтується на їх взаємодії з соціальним середовищем, в основі якої лежить їх взаємопроникнення і взаємоприспособлення.

Процес соціальної адаптації дітей з особливими потребами – планомірний і цілеспрямований вплив на свідомість дитини з метою формування відповідних установок, понять, принципів, ціннісних орієнтацій, які забезпечують необхідні умови для їх розвитку, підготовки до суспільного життя і трудової діяльності. Спеціально організована система соціальної адаптації дітей з особливими потребами є одним із визначальних факторів їх розвитку. Мета соціальної адаптації – основа системи виховання дітей з особливими потребами. Вона має суспільний

характер (соціальне замовлення), відзначається універсальністю і чіткою конкретизованістю. За своїми цілями і завданнями соціальна адаптація дітей з особливими потребами співпадає з загальними принципами соціальної педагогіки. Загальні завдання соціальної адаптації поєднуються із спеціальними, зумовленими характером обмеження. Основне з них – налагодження взаємоефективного співіснування дитини з особливими потребами соціуму, який її оточує [4, с.15].

Особливостями соціальної адаптації дітей з особливими потребами є:

- 1) багатofакторність процесу соціальної адаптації, який здійснюється у сім'ї, навчальному закладі, позашкільних закладах, під впливом літератури, мистецтва, радіо, телебачення, кіно, театру і ін.;
- 2) тривалість процесу соціальної адаптації, що починається від народження і продовжується протягом життя;
- 3) ступінчатий, поетапний характер процесу соціальної адаптації;
- 4) двосторонність і активність процесу;
- 5) значна роль педагога у роботі з індивідом чи колективом;
- 6) малопомітність результатів для зовнішнього сприймання;
- 7) діяльність, спрямована у майбутнє [3, с. 23].

Одним з видів соціальної адаптації дітей з особливими потребами є їх соціально-педагогічна адаптація. Соціально-педагогічна адаптація особистості забезпечується завдяки налагодженню соціальної взаємодії між особистістю і суспільством, групою чи іншою особистістю. Таким чином, соціально-педагогічна адаптація дітей з особливими потребами є багаторівневим процесом. У сучасному педагогічному контексті соціальна адаптація дітей з обмеженими особливими потребами є гармонізацією відносин цієї категорії дітей і їх оточення, пом'якшення неминучих протиріч між ними. Саме в цьому і виявляється результат соціалізації дітей з особливими потребами.

Розрізняють такі функції соціально-педагогічної адаптації дітей з особливими потребами: психологічна, комунікативна, культурологічна, виховна, розвивальна, регулятивна.

Соціально-педагогічна адаптація дітей з особливими потребами є активним творчим процесом їх пристосування і звикання до умов соціального середовища, а також самого середовища до дітей з особливими потребами при безпосередньому взаємозбагаченні одне одного.

Висновки. Соціальна адаптація дітей з особливими потребами ґрунтується на їх взаємодії з соціальним середовищем, в основі якої лежить їх взаємопроникнення і взаємоприспособлення. Процес соціальної адаптації дітей з особливими потребами – планомірний і цілеспрямований вплив на свідомість дитини з метою формування відповідних установок, понять, принципів, ціннісних орієнтацій, які забезпечують необхідні умови для їх розвитку, підготовки до суспільного життя і трудової діяльності. Спеціально організована система соціальної адаптації дітей з особливими потребами є одним із визначальних факторів їх розвитку.

Список використаних джерел

1. Бондар В. І. Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин. К., 2000. 154 с.
2. Пальчевський С.С. Соціальна педагогіка : навчальний посібник. К., 2005. 560с.
3. Технології соціально-педагогічної роботи : навч. посібник / за заг. ред. проф. А. Й. Капської. К., 2000. 372 с.
4. Ярмаченко М.Д. Свідомість у навчанні глухих учнів. К.: Вища школа. 1986. 192с.

Василь Олло

доцент, кандидат педагогічних наук, директор,
Державний навчальний заклад
«Одеський навчальний центр №14»
при Державній установі
Одеська виправна колонія (№14)
м.Одеса, Україна

ЕЛЕМЕНТИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ СОЦІАЛЬНО- КРЕАТИВНОЇ МОДЕЛІ ВИКЛАДАЧ-ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ

Авторським поглядом пропонується застосування елементів інклюзивної освіти у навчального закладу професійно-технічної освіти Пенітенціарної системи, що визначається номінальними положеннями, вимогами й принципами навчального процесу із залученням соціально-креативної моделі викладач-здобувач освіти із складу засуджених щодо позбавлення волі.

Ключові слова: *модель викладач-здобувач освіти із складу засуджених щодо позбавлення волі, профорієнтаційна діяльність, мережа професійно-технічної освіти пенітенціарної системи.*

Протягом існування навчального закладу щодо мережі професійно-технічної освіти пенітенціарної системи висвітлюється формат пошуку й дослідження інноваційних та креативних педагогічних засобів навчання, тобто спотворюється напрямок відносно формування особистості фахівця номінальної активності здобувачів освіти із складу засуджених щодо позбавлення волі, тобто можливість застосовування активної форми стосовно набуття рівня навчання та удосконалення ефективності формування комунікативних вмінь, знань та навичок відповідно поліпшення якості навчання та застосування елементів інклюзивної освіти.

Важливого значення проблематики залучення елементів інклюзивної освіти протягом організації навчального процесу у професійно-технічному навчальному закладі, що існує у галузі пенітенціарної системи у вигляді співвідношень із застосуванням моделі викладач-здобувач освіти із складу засуджених щодо позбавлення волі.

Під час перебування відносно території пенітенціарної системи здобувачем освіти із складу засуджених щодо позбавлення волі здійснюється набуття соціальності, що сприяє доцільності отримання вмінь, знань та навичок із перспективою атестації стосовно робітничої професії. Набуття соціального статусу із перспективою впливу протягом повернення номінального громадянина у сучасне суспільство.

Враховуючи номінальність напрямків щодо отримання позитивного результату протягом набуття робітничої професії після відбування покарань виникає спроможність досягнення результатів, тобто отримання робітничої професії. Відповідно зазначений чинник поліпшення рівня підготовки із метою отримання робітничої професії зміцнюється та конкретизується у випадку мотивації розвитку учбових й пізнавальних інтересів.

Пропонується формат у вигляді елемента інклюзивної освіти із залученням соціально-креативної моделі викладач-здобувач освіти із складу засуджених щодо позбавлення волі у форматі діяльності під час навчального процесу, тобто викладач рухається у напрямку надання постійної підтримки здобувачу освіти із складу засуджених щодо позбавлення волі. Враховуючи спеціалізацію перебування у примусових та спеціальних умовах протягом спеціальної діяльності фахівців навчального закладу впроваджується факт номінального удосконалення педагогічного досвіду, що існує у напрямку набуття рівня спроможності та поліпшення рівня фаховості здобувачів освіти із складу засуджених щодо позбавлення волі.

Сучасному викладачу необхідне виявлення особливості соціально-креативної педагогічної діяльності, що сприяє застосування елементів інклюзивної освіти протягом формування пізнавальних інтересів здобувачів освіти із складу засуджених щодо позбавлення волі, тобто застосування та підвищення рівня активних форми навчання, тобто сприяння щодо удосконалення педагогічної компетентності фахівця навчального закладу пенітенціарної системи.

Протягом організації навчального процесу із боку педагогічного складу постійно виникає необхідність відносно застосування інновацій відносно методичних розробок стосовно вимог та рекомендацій Міністерства Юстиції України, Міністерства освіти і науки України та регіональних установ відповідного напрямку.

Враховуючи наслідок набуття рівня гарантованості адаптації, що наповнюється перспективою успіху у власні здібності протягом закінчення терміну відбування покарань та подальшого працевлаштування під час повернення у сучасне суспільство.

І.А.Жукова відмічає, що «у контекстному навчанні основний акцент здійснюється на формування професійної мотивації розвитку особистості. Тому зміст навчальної діяльності студента формується не лише виходячи з логіки навчальних предметів, але і виходячи з моделі професіонала, логіки майбутньої професійної діяльності [2, с. 9]».

Проблематика реалізація вимог щодо навчального процесу у сучасних умовах існує розгляд відсутності щодо перегляду методичних нормативів у контексті теоретичної та практичної підготовки здобувачів освіти із складу засуджених із метою надання робітничої професії.

Відповідно методична діяльність викладача із залученням соціально-креативної моделі викладач-здобувач освіти із складу засуджених щодо позбавлення волі під час впровадження номінальних, креативних та інноваційних засобів навчання, тобто удосконалення саморозвитку й самовдосконалення педагога. Діяльність викладача професійно-технічного навчального закладу обов'язково передбачає організаційно-методичну процедуру. Формат основних видів протягом підготовки спеціалістів професійно-технічної освіти, що передбачається застосування профорієнтаційної діяльності у вигляді педагогічних практик, засідання педагогічних рад, методичних семінарів, круглих столів та педагогічних читань.

І.А. Зязюн зазначає: практика показує, що «освіта, як поступовий хід до досконалості, надає можливості вчителю розвивати себе» [3, с. 22].

Протягом викладання навчальних дисциплін із залученням соціально-креативної моделі викладач-здобувач освіти із складу засуджених щодо позбавлення волі, вивчення та впровадження відносно власної практики фахівцями навчального закладу передового педагогічного досвіду, тобто дозволяється застосування оптимальної перевірки у форматі засвоєння отриманих рекомендацій із боку методичних комісій навчального закладу. Збагачення інноваційними й традиційними методами стосовно сучасності підтверджується актуальність застосування соціально-креативної моделі викладач-здобувач освіти із складу засуджених.

Впровадження номінальної мети протягом підсумків опанування рівня атестації здобувачів освіти із складу засуджених щодо позбавлення волі у освітньому процесі, тобто поліпшення умов під час відбування покарань та зростання можливості впровадження елементів інклюзивної освіти.

Відповідно враховуючи напрямок щодо залучення формату соціально-креативної моделі викладач-здобувач освіти із складу засуджених щодо позбавлення волі у вигляді номінальної складової із застосуванням комплексу особистих відношень, тобто креативність номінальної професійної стійкості у соціумі відносно здобувачів освіти із складу засуджених щодо позбавлення волі.

Висловлення та фіксація моделі викладач-здобувач освіти із складу засуджених щодо позбавлення волі із залученням характеристик організаційної дійсності навчального процесу, що номінально із боку керування внутрішніми процесами й становлення перспективним відносно саморегуляції, самоосвіти, саморозвитку та самовдосконалення із залученням елементів інклюзивної освіти.

Протягом застосування соціально-креативної моделі викладач-здобувач освіти у форматі професійної підготовки, тобто:

- залучення власного досвіду здобувача освіти із складу засуджених щодо позбавлення волі із урахуванням вікового цензу;
- застосування практичного досвіду здобувача освіти із складу засуджених щодо позбавлення волі із урахуванням вмінь, знань та навичок під час працевлаштування;
- залучення під час навчального процесу щодо вирішення проблематики номінальних рішень;
- застосування навичок використання ефекту спрямованості щодо можливості формування креативної, соціальної та професійної конкурентоспроможної особистості майбутнього спеціаліста із складу засуджених щодо позбавлення волі.

Формат застосування організаторських функцій із залученням соціально-креативної моделі викладач-здобувач освіти відносно професійно-технічної підготовки щодо пенітенціарної системи у вигляді співвідношень із здобувачами освіти із складу засуджених щодо позбавлення волі створюється ефект пошуку оптимального шляху у лабіринті креативності та у вигляді розвитку вмінь, знань та навичок необхідних під час набуття майбутнього фаху стосовно атестації структурних знань відносно здобувачів освіти із складу засуджених щодо позбавлення волі.

Під час надання теоретичної підготовки та протягом практичної діяльності відповідно умов виробництва установи щодо перебування покарань знання набувається досвід у форматі гнучкості й поглиблення, що оптимізується педагогічною дією щодо реалізації педагогічного досвіду у форматі креативності, творчості, активності засвоєння із залученнями життєвого, соціального та практичного досвіду здобувачів освіти із складу засуджених щодо позбавлення волі, тобто враховується спеціалізація принципів педагогіки із урахуванням актуальних проблем й систематизація номінальних умов стосовно особливостей соціально-креативної моделі викладач-здобувач освіти із складу засуджених щодо позбавлення волі.

Г. Васьківською пропонується, що основною одиницею діяльності студента в контекстному навчанні визначається вчинок, за допомогою якого майбутній фахівець не тільки виконує предметні дії відповідно до професійних вимог і норм, але й отримує моральний досвід, оскільки діє відповідно до норм, прийнятих в даному суспільстві і в даному професійному співтоваристві. Тим самим вирішується проблема єдності навчання і виховання [1, с. 102].

Відповідно протягом організації номінальної діяльності із залученням реверсу соціально-креативної моделі викладач-здобувач освіти із складу засуджених щодо позбавлення волі відносно навчального процесу виникає необхідність протягом теоретичної й практичної підготовки із застосуванням щодо залучення методик креативних пошуків та впровадження раціонального розподілу із залучення фахівців установи виконання покарань.

Відповідно під час завершення терміну відбування покарань та повернення у соціальну галузь стосовно умов оптимальної громадськості, тобто розвивається й збагачується досвід систематизації вмінь, знань та навичок під час отримання робітничої професії.

Список використаних джерел

1. Васьківська Г. Генеза системного підходу у педагогічній науці / Г. Васьківська // Історико-педагогічний альманах. – 2011. – № 1. – С. 4 – 7.

2. Жукова І. А. Контекстне навчання, як засіб формування професійної компетентності майбутніх юристів: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теорія та методика професійної освіти» / І. А. Жукова. – Вид-во, 2011. – 22 с.

3. Зязюн І. А. Естетичні регулятиви педагогічної майстерності / І. А. Зязюн // Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей: зб. матеріалів VII педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О. П. Рудницької / [за ред. О. М. Отич]. – Чернівці: Зелена Буковина, 2010. – С. 17-23.

Ірина Ремез

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

Людмила Петришин,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

ОСНОВНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ ДЦП

У статті проаналізовані основні аспекти соціально-побутової реабілітаційної роботи соціального працівника з дітьми із ДЦП. Охарактеризовано дитячий церебральний параліч (ДЦП) як неврологічний розлад, який впливає на моторику та рухові здібності дитини. Проаналізовані соціальні послуги які надаються соціальними працівниками дітям з ДЦП відповідно до індивідуальної програми реабілітації (ІПР).

Ключові слова: *дитячий церебральний параліч, діти з ДЦП, соціально-побутова робота, реабілітаційна діяльність, соціальні послуги, індивідуальна програма реабілітації (ІПР).*

Постановка проблеми. Серед захворювань нервової системи у дітей однією з головних причин інвалідності є дитячий церебральний параліч, поширеність якого доволі велика. Дитячий церебральний параліч (ДЦП) включений в групу непрогресуючих захворювань, що характеризуються порушеннями пози тіла і рухів, що обумовлено пошкодженням центральної нервової системи (ЦНС). Діти з дитячим церебральним паралічем потребують особливої уваги та догляду, оскільки ця хвороба має великий вплив на їх розвиток та повсякденне життя.

ДЦП також має значний вплив на економіку та суспільство. Діти з ДЦП потребують значних фінансових витрат на медичне лікування, реабілітацію та освіту. У багатьох країнах це стає справжньою проблемою для сімей, яка не може дозволити собі витрати на лікування та реабілітацію.

Додатково, ДЦП є предметом активних досліджень, спрямованих на розробку нових методів діагностики, лікування та реабілітації, що є дуже важливо у практичній медицині та науці. Тому актуальність ДЦП відома в багатьох країнах світу і потребує подальшої уваги, досліджень та розробки нових методів лікування та реабілітації.

Виклад основного матеріалу. Соціально-побутова робота з дітьми ДЦП є важливим елементом реабілітаційного процесу та підтримки їхнього соціального та психологічного благополуччя.

Звернемо увагу на категорію «дитячий церебральний параліч» (ДЦП) – це неврологічний розлад, який впливає на моторику та рухові здібності дитини. Він спричинений пошкодженням мозку, що розвивається: до, під час або невдовзі після народження [1]. Діти з ДЦП можуть стикатися з різними проблемами у своєму житті, включаючи труднощі з комунікацією, пересуванням та самообслуговуванням. Як наслідок, вони потребують цілого ряду допоміжних послуг, включаючи медичну допомогу, реабілітацію та соціальну роботу. Соціальна робота є важливим компонентом мережі підтримки дітей з ДЦП. Соціальні працівники відіграють вагомий роль у наданні емоційної підтримки дитині та її сім'ї, відстоюванні їхніх прав та забезпеченні доступу до необхідних ресурсів і послуг [2].

Саме тому ми звернемо увагу на основні аспекти соціальної роботи із дітьми з ДЦП. Першим аспектом соціальної роботи з дітьми з ДЦП – це надання емоційної підтримки. Діти з ДЦП можуть відчувати почуття ізоляції, розчарування та низьку самооцінку через свою інвалідність. Соціальні працівники можуть надати емоційну підтримку таким чином: встановити довірливі стосунки з дитиною та її сім'єю, активно вислуховувати їхні проблеми та надавати їм необхідні інструменти та ресурси, щоб впоратися з їхніми викликами. Крім того, соціальні працівники можуть допомогти налагодити зв'язок сім'ї з групами підтримки та іншими сім'ями, які перебувають у подібних ситуаціях і забезпечити відчуття спільності та взаєморозуміння [3].

Другим аспектом соціальної роботи з дітьми з ДЦП [1] є захист їхніх прав. Діти з ДЦП часто піддаються дискримінації та ізоляції, включаючи перешкоди в отриманні освіти та працевлаштуванні. Соціальні працівники можуть працювати з сім'ями та установами, щоб забезпечити дітям з ДЦП рівні можливості та доступ до послуг, включаючи освіту, охорону здоров'я та працевлаштування. Вони також можуть виступати за зміни в політиці на місцевому та національному рівнях для покращення життя дітей з ДЦП [2; 4].

Третій аспект соціально-побутової роботи з дітьми з ДЦП – це необхідність створення безпечного та зручного середовища для їх життя та розвитку. Це може включати різні адаптації в домашньому оточенні, такі як розміщення меблів та предметів, щоб було легше рухатися та маневрувати, інсталювати різні пристрої для сприяння руховому розвитку, наприклад, стійки для ходіння, спеціальні ліжка або крісла, які допомагають правильно зберегти позу [1; 3].

Також важливо забезпечити дітям необхідну гігієну та догляд, наприклад, спеціальні засоби для догляду за шкірою, волоссям та зубами, регулярні масажі для зміцнення м'язів та сприяння розвитку рухових навичок [3].

Для дітей з ДЦП, які можуть мати проблеми з харчуванням, необхідно забезпечити відповідну дієту та спеціальні прилади для живлення, такі як трубки та інші пристрої, які допомагають дітям з ДЦП їсти та пити [3].

Четвертим аспектом соціальної роботи з дітьми з ДЦП – це забезпечення доступу сімей до необхідних ресурсів та послуг. Діти з ДЦП потребують спеціалізованої медичної допомоги, реабілітаційних послуг та адаптивного обладнання, яке допоможе їм функціонувати у повсякденному житті [2].

Важливим є те, що усі соціальні послуги надаються соціальними працівниками дітям з ДЦП відповідно до індивідуальної програми реабілітації (ІПР). При цьому ІПР – це перелік реабілітаційних заходів, спрямованих на відновлення здатності дитини з ДЦП до побутової, суспільної, професійної діяльності. В ІПР визначаються види, форми реабілітаційних заходів, що рекомендуються дитині, їх обсяги, терміни проведення та виконавці. При реалізації ІПР забезпечуються послідовність, комплексність та безперервність у здійсненні реабілітаційних заходів, динамічний нагляд та контроль за ефективністю проведених заходів [2].

Зауважимо, соціальні працівники можуть допомогти сім'ям зорієнтуватися в складній системі охорони здоров'я і з'єднати їх з необхідними послугами та ресурсами для підтримки розвитку і благополуччя їхньої дитини [2].

Висновки. Отже, соціальна робота відіграє важливу роль у підтримці дітей з ДЦП та їхніх сімей, адже основними аспектами соціально-побутової роботи з означеною категорією є: надання емоційної підтримки, захист їхніх прав дітей з ДЦП, необхідність створення безпечного та

зручного середовища для їх життя та розвитку, забезпечення доступу сімей до необхідних ресурсів та послуг.

При цьому соціальні працівники повинні надавати не лише емоційну підтримку, але й відстоювати їхні права та з'єднувати їх з необхідними ресурсами та послугами. Як суспільство, ми несемо відповідальність за те, щоб діти з ДЦП були включені в суспільство та отримували підтримку, необхідну для розкриття їхнього потенціалу. Через соціальну роботу ми можемо працювати над створенням більш інклюзивного та справедливого суспільства для всіх.

Список використаних джерел

1. Руденко Р. В., Пилипчук О. В. Дитячий церебральний параліч (ДЦП). *Енциклопедія Сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-24404> (дата звернення: 19.03.2023).

2. Соціальна робота в системі охорони здоров'я – Соціальна робота: теорія і практика. *Політологія: Онлайн бібліотека – Книги, підручники, реферати, лекції*. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-12092.html> (дата звернення: 19.03.2023).

3. Соціальна робота з дітьми з обмеженими можливостями. *Реферати, курсові, дисертації, дипломи*. URL: https://ua-referat.com/Соціальна_робота_з_дітьми_з_обмеженими_можливостями (дата звернення: 19.03.2023).

4. Соціальний захист дітей з інвалідністю. Безоплатна правова допомога. *Безоплатна правова допомога*. URL: <https://legalaid.gov.ua/novyny/sotsialnyj-zahyst-ditej-z-invalidnistyu/> (дата звернення: 19.03.2023).

Евеліна Усольцева

здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Наталія Зимівець
кандидат педагогічних наук,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК «SOFT-SKILLS» У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З БРАДИЛАЛІЄЮ

У статті проаналізовано поняття «soft skills» та «брадилалія», висвітлено актуальність формування відповідних навичок у дітей старшого дошкільного віку з подібним порушенням, проаналізовано сучасні наукові праці із проблеми дослідження.

Ключові слова: «soft skills», брадилалія, старший дошкільний вік, командна праця, театральна діяльність.

Abstract. *The article analyses the concepts of "soft skills" and "bradyalgia", highlights the relevance of forming appropriate skills in older preschool children with this disorder, and analyses modern scientific works on the research problem.*

Keywords: *"soft skills", bradyalgia, senior preschool age, teamwork, theatrical activity.*

Вступ. В наш час, час великих змін та перетворень, важливо вміти швидко пристосовуватись до існуючих умов. Самими постійними в наш час є зміни. Через це важливо напрацювати в собі ті навички, які допоможуть швидко адаптуватись до навколишніх змін. Саме такими є навички «soft skills» (м'які навички або метанавички). Soft skills складно замінити штучним інтелектом чи новими технологіями, тому їхня цінність надалі буде лише зростати.

Розвиток м'яких навичок із раннього віку – це формування основи для подальшого самовдосконалення дитини. Але коли це торкається дітей з особливими освітніми потребами вже слід створювати особливі методи формування цих навичок.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – теоретично обґрунтувати та прослідкувати формування навичок «soft skills» у дітей старшого дошкільного віку з брадилалією в умовах закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Перш за все уточнемо що ж таке soft skills. Термін «soft skills» – це збірний термін, який посилається на безліч варіантів поведінки, що допомагають людям в роботі, зокрема командній, а також успішно соціалізуватися.

Soft skills людини - це певні особистісні навички, які виробляються протягом всього життя. Soft skills (з англ. «м'які/гнучкі навички») — це непрофесійні навички, які пов'язані з особистісними якостями. Важливо не плутати їх із рисами характеру. М'які навички виражаються не характеристиками - уважний, балакучий, відповідальний. А діями - вміти слухати, налагоджувати контакт, ухвалювати рішення

Традиційно до soft skills або 4-К навичок належать критичне мислення, креативність, комунікативні навички, кооперація. До soft skills можна віднести також емоційний інтелект, адаптацію, здатність до навчання, а також соціальні навички.

Не можна опанувати м'які навички швидко. Їх закладають із дитинства і розвивають усе життя.

Факт того, що дітям з особливими освітніми потребами (ООП) потрібно набагато більше часу, аніж дітям з нормою розвитку, дає нам розуміння того, що розвивати м'які навички в дітей з ООП є важливою задачею дорослих.

Однією з категорій дітей з ООП є діти з брадилалією. Згідно з джерелами, "брадилалія" – це термін, що позначає патологічно сповільнений темп мовлення. Причинами цього порушення може бути ураження центральної нервової системи (ЦНС), олігофренія, інсульти.

Разом зі сповільненим темпом мовлення в дитини спостерігається загальна уповільненість рухів, інертність мислення та реакцій.

Розвиток навичок *soft skills* в дітей з брадилалією сприяє зникненню таких характерних недоліків як: некомунікабельність, малий багаж знань про навколишній світ, загальмованість у розвитку мови, невпевненість у своїх силах, залежність від оточуючих тощо. Тобто, з залученням спеціалістами у свою працю з дитиною з ООП формування навичок ХХІ століття розвиток та стан дитини прогресує в позитивний бік.

Для того, щоб формувати ці навички в дітей з брадилалією слід створювати спільну діяльність. Важливо відмітити, що під час взаємодії з ровесниками під час виконання спільної праці, дитина починає відчувати і розуміти важливість виконання загальноприйнятих норм, формує вміння ставити групові цілі вище за свої заради успіху загальної справи. Також фактом є те, що заради спільній діяльності діти вчаться повазі в бік своїх товаришів, виникає розуміння того, що всі в команді повинні викладатися на максимум для отримання бажаного результату.

Спираючись на використанні джерела, можемо виділити основні складові частини спільної діяльності, що породжує між дітьми старшого дошкільного віку різні типи взаємовідносин:

- взаємини дружньої взаємодопомоги, бажання допомогти товаришеві, якщо в цьому є потреба;
- взаємини партнерства, які характеризуються формальним співробітництвом, що ґрунтується на розподілі праці та додержанні законів рівності для досягнення спільної мети;
- взаємини колективної праці, для яких характерне вболівання кожного учасника за успіх власної частини роботи за відсутності будь-якої турботи про спільний успіх (*Spetsyfika formuvannia vzaiemyn mizh ditmy doshkilnoho viku*, 2021).

Метанавички допоможуть дітям з особливими освітніми потребами в майбутньому прийти до саморозвитку, соціальної адаптації і просто відчувати себе повноцінними та щасливими людьми. Спираючись на вищевикладене, можемо сказати, що розвиток спілкування має провідну роль у формуванні м'яких навичок в дітей з ООП.

Наразі вже існує метод формування метанавичок в дітей з ООП за допомогою театральної діяльності. Сутність методу заключається в тому, що діти знайомляться з оточуючим середовищем, вчаться аналізувати та робити висновки. Аналізуючи джерела, багато режисерів погоджуються з думкою, що «театр дає можливість самовиразитись, позбутися почуття самотності, а також, певною мірою, компенсувати деякі вроджені вади в рефлексії, моториці, скоректувати своє мовлення та розширити його діапазон».

Розвиток навичок *soft skills* в дітей з брадилалією за участю театральної діяльності виконується за допомогою легких вправ. Наприклад, використання карток, на яких зображена емоція. Діти або по колу передають картку з однією емоцією та відображають її, або кожній

дитині випадає своя емоція. Тим самим відпрацьовуються навички спільної роботи, адже дітям потрібно комунікувати один з одним під час передавання картки, а також висловлення емоцій. Ще однією вправою на відпрацювання метанавичок в дітей з брадилалією є вправа на дикцію. Діти програють певні сценарії та грають різноманітні ролі. Саме завдяки цій вправі діти відтворюють сюжетні діалоги один з одним, що допомагає їм покращити свої навички мовлення та мислення. Ще однією з вправ є розмова через героїв. Тобто діти повинні розповідати про свої власні переживання через роль, яку вони на себе приміряли. І ще безліч вправ, які покращать стан дитини з особливими освітніми потребами.

Дуже важливо пам'ятати, що діти потребують від дорослих підтримки, адже без неї в дітей зникає бажання щось робити через те, що вони самі не помічають результату своїх дій.

Висновок. Отже, формування навичок soft skills в дітей старшого дошкільного віку з брадилалією є важливим аспектом у роботі спеціаліста. Під час колективної праці дитина відпрацьовує такі навички як: комунікабельність, соціальні навички, емоційний інтелект. За допомогою вправ у сфері театральної діяльності діти з брадилалією відпрацьовують мовленнєві навички, навчички комунікації, навчички адаптації до навколишніх умов, що і є навичками soft skills, навичками XXI століття.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doskilknoyi%20osvity.pdf (дата звернення 20.09.2021)
2. Василюк А. В. Педагогічні технології інклюзивного навчання : навчально-методичний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / А.В.Василюк, Ю.В., Бондар, А.В.Хіля. – Вінниця, 2020. – 175 с.
3. Гаврилова Н. С. Класифікації порушень мовлення. – Україна, 2012.
4. Смолянко Ю., Ігнатенко А. Розвиток soft skills у дітей старшого дошкільного віку. – Чернігів, 2021.
5. Soft skills для розвитку дитини: емоційний інтелект, комунікація та медіаграмотність. Медіаальбом для наймолодших / Ю.М. Зоря, Н. М. Степанова/ За редакцією О.В. Волошенюк. Ілюст. А. О. Павленко — Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2021. — 42 с.
6. Специфіка формування взаємин між дітьми дошкільного віку. URL: <https://vseosvita.ua/library/specifikaformuvanna-vzaemin-miz-ditmi-doskilnogo-viku-200599.html> (дата звернення: 07.02.2021).
7. Казьмірчук Н.С. Театр природи як засіб формування soft skills в учнів початкових класів / Н.С. Казьмірчук, О.В. Жовнич., І.А.Стахова // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені

Михайла Коцюбинського. – Серія: Педагогіка і психологія. – 2020. 61. – С.23-30

8. Формування soft skills у дітей дошкільного віку.pdf (tntu.edu.ua)

9. Хіля А. В., Вечерко К. Формування soft skills у дітей з особливими освітніми потребами засобами театральної діяльності. – Вінниця.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ І МЕНЕДЖМЕНТУ
СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ВИЩА ЛІНГВІСТИЧНА ШКОЛА (WSL), М. ЧЕНСТОХОВА, ПОЛЬЩА
ГУМАНІТАРНО-ПРИРОДНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯНА ДЛУГОША (UJD),
М. ЧЕНСТОХОВА, ПОЛЬЩА
УНІВЕРСИТЕТ HUMANITAS, М. СОСНОВЕЦЬ, ПОЛЬЩА
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. А. С. МАКАРЕНКА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
КАРПАТСЬКИЙ ІНСТИТУТ ПІДПРИЄМНИЦТВА
ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ «ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ «УКРАЇНА»»

ЗБІРНИК ТЕЗ
XI МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«СОЦІАЛЬНА РОБОТА: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ»
25-26 травня 2023 р.

Зміст статей подано в авторській редакції.
За заг. ред. О. В. Сороки, С. М. Калаур, Г. В. Лещук

Підписано до друку 27.06.2023.
Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 70 г/м². Друк електрографічний.
Умов.-друк. арк. 22,44. Обл.-вид. арк. 19,98
Тираж 100 примірників. Замовлення № 05/21/3-6.

Видавець та виготувач:

ФОП Осадца Ю.В
м. Тернопіль, вул. 15 Квітня, 2Д/10
тел. (097) 988-53-23

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013 р*